

DE GEUS

MAGAZINE VRIJZINNIGE ACTUALITEIT OOST-VLAANDEREN

Johan Braeckman

PREHISTORISCHE BREINEN IN EEN 21E-EEUWSE SAMENLEVING

In gesprek met Hans Achterhuis

'JE KUNT NIET VOLLEDIG MODERN ZIJN. DAAR GA JE AAN KAPOT'

VAN DE REDACTIE		
Geloof		3
PLAKKAAT		
Ongelijkheid		4
IN MEMORIAM		
Wilfried Vangassen		5
ACTUA		
Pre-historische breinen in een 21e-eeuws samenleving		6
40 jaar Geuzenhuus		10
ACHTER DE LINE		
>>>> Nationalisme en oorlog op de nationale feestdag		13
MENSELIJK AL TE MENSELIJK		
Uilenspel. Groeien doen we samen		20
VRAAGSTUK		
>>>> Hans Achterhuis 'Je kunt niet volledig modern zijn. Daar ga je aan kapot'		23
COLUMN		
Tijdsgeest		29
DE STEEN IN DE KIKKERPOEL		
Vermogensbelasting: een goed idee?		30
FILOSOF OVER FILOSOF		
Erich Fromm. Humanistisch filosoof van de vrijheid		32
CULTUUR		
>>>> Jos Verdegem. Een humanistische melancholicus		34
Topo Copy. March to the beat of a different drummer		37
Mr.Donka en de fantasie		40
POESTILLE		
Een waaier van wit. Fernand Lambrecht schaduwt de stilte		41
BOEKENREVUE		
Kaddisj voor een kut, Dimitri Verhulst en		42
Cesare Beccaria, Dirk Verhofstadt		
Gooi god niet weg, Joël De Ceulaer		44
FILM		
Maps to the Stars		46
Clouds of Sils Maria		47
CODA		
Op naar de cirkel van het bloed		48
NIEUWSBRIEF		49
COLOFON		59

Geloof

Wie zonder enige empirische basis, en daar zelfs volkomen tegenin, vasthoudt aan bepaalde opvattingen voert geen rationeel beleid maar belijdt een geloof. Derhalve is de term 'besparingsgeloof' geen retorische overdrijving maar een juiste weergave van wat er zich aftekent in de maatregelen van Michel I. Er is evenwel genoeg ruimte over om nog wat strikter in de leer te zijn. In Nederland en Duitsland liggen de overheidsuitgaven nog veel lager dan wat er in België na deze besparingoperatie van zal overblijven. Maar het volstaat om eens na te gaan of die besparingsdrift in Nederland de economie enige deugd gedaan heeft, en om in Duitsland eens te kijken of een samenleving die op die leest geschoeid is ook een humane samenleving oplevert, om genoeg argumenten te vinden om mensen die niet volledig alle contact met de werkelijkheid verloren hebben te overtuigen om de eigen geloofsartikelen wat aan te passen in plaats van te proberen om met recepten die hun ondeugdelijkheid al meermaals bewezen hebben, in een sowieso al kaduke keuken iets klaar te maken dat geen misbaksel is.

Er staan nog andere geloofsbelijdenissen in het regeerakkoord. Wat bijvoorbeeld te denken van het voorstel tot verplichte tewerkstelling van werklozen? Er zijn genoeg praktijkvoorbeelden te vinden die zo'n maatregel discrediteren, maar ook die voorbeelden worden met een bewonderenswaardige standvastigheid genegeerd. In Rotterdam proberen ze al sinds 2012 met onder andere een verplichte tewerkstellingspolitiek iets aan hun bijstandsuitgaven te doen. Wat blijkt? Resultaat nihil: geen uitstroom uit de sociale zekerheid en evenmin verminderden de kosten ervan (bron: *Lessen uit de havenstad: zo bestrijd je werkloosheid dus niet*, op De Correspondent.nl).

Om nog maar te zwijgen van het doldrieste snijden in cultuursubsidies. Dat is in andere media al uitvoerig becommentarieerd, dus ik zal er hier niet op ingaan. Maar het is hier misschien wel de plaats en de tijd om te waarschuwen voor het feit dat ook wij, en daarmee bedoel ik heel de georganiseerde vrijzinnigheid, onafwendbaar in het vizier van de bezuinigingen zullen komen. Het Geuzenhuis viert z'n 40ste verjaardag, maar hoe lang zal het nog duren voor we terug bij af zijn en ons bestaansrecht opnieuw zullen moeten legitimeren? Het verschil met veertig jaar geleden is dat er toen, zoals blijkt uit de ontstaansgeschiedenis van het Geuzenhuis die in onze actuarubriek wordt gereconstrueerd, een voldoende groot politiek draagvlak was voor een sterke vrijzinnige zuil. Het is ten eerste de vraag of dit vandaag de dag nog zo is. Gaan we, als het zover is, terugbijten of alles zomaar slikken wat ze ons door de strot rammen, zoals onze huiscolumnist Louis Borgesius vreest? Als u overigens wil weten wat ze ons

volgens hem door de strot zullen rammen, leest u best zijn Coda in deze Geus.

Genoeg zwartgekeken, tijd voor een vrolijker noot. Zoals ik al zei bestaat het Geuzenhuis veertig jaar. We vieren dat met een feestweek, waarin niet alleen wetenschap en filosofie flink vertegenwoordigd zullen zijn, maar ook kunst en cultuur. Mocht u zich trouwens afvragen of daar allemaal wel overheidsgeld aan moet besteed worden: tuurlijk wel. Als je een seculiere levensbeschouwing uitdraagt en je wil mensen bouwstenen aanreiken om zin te geven aan hun bestaan, kom je vanzelf uit op de taak om wetenschap en filosofie voor een zo groot mogelijk publiek te ontsluiten. En dat geldt ook voor kunst, door filosoof en kunstkenner Willem Elias – die het in deze Geus heeft over Jos Verdegem – meermaals omschreven als 'wapenbroeder van de filosofie'.

Alle details over de feestweek vindt u in onze nieuwsbrief, maar ik licht er twee evenementen uit die in deze Geus nog verder aan bod zullen komen. Kunst in het Geuzenhuis trapt de festiviteiten op gang met het project 'Topo Copy@Geuzenhuis', waarover u meer kunt lezen in onze cultuurrubriek. Als klap op de vuurpijl organiseren we op 21 november samen met het Humanistisch Verbond Gent de Nacht van de Vrijdenker: een hersenkrakend festival vol filosofie, wetenschap en scepticisme. Een van de sprekers op die Nacht is Hans Achterhuis, die we voor deze editie van de Geus interviewden. Interessant is het om hem te horen zeggen wat godsdienstcritici in eigen land onlangs nog het etiket 'islamofob' opleverde: namelijk dat geweld en religie van meet af aan met elkaar verbonden zijn. Dat het eens gedaan moet zijn met het stilaan afgezaagde liedje dat echte religie altijd vreedzaam is, en het fundamentalistische geweld dus niets met echte religie te maken heeft. De heilige teksten van elk van de drie Abrahamitische religies bevatten voor iedere oproep tot vreedzaamheid evenveel oproepen tot haat en geweld. Bovendien is die vreedzaamheid enkel gericht op de eigen groep, om een sterke interne cohesie te bewerkstelligen die naar externen toe niet zo vrolijk uitpakt. Dergelijke groepspsychologische mechanismen worden door Johan Braeckman in zijn bijdrage aan deze Geus trouwens vanuit evolutionair perspectief ontleed. Veel leesplezier!

Thomas Lemmens

Ongelijkheid

Richard Wilkinson en Kate Picket met de schadelijke effecten van ongelijkheid in 'The Spirit Level', Thomas Piketty over de opnieuw toenemende ongelijkheid in 'Le Capital au XXIe siècle' en Gregory Clark over het doorgeven van ongelijkheid over de generaties heen in 'The son also rises': er is de laatste jaren heel wat literatuur verschenen over het thema ongelijkheid. En toch is er nog veel begripsverwarring en is wat verduidelijking op zijn plaats.

INKOMENSONGELIJKHEID

Meestal spreekt men over inkomensongelijkheid. Die is in de westerse landen de laatste decennia toegenomen. De hoogste lonen zijn sterk gestegen, de belastingtarieven voor de hoogste inkomens gedaald. Inkomensongelijkheid wordt internationaal vaak vergeleken aan de hand van de Gini-coëfficiënt. België staat volgens Eurostat met een Gini-coëfficiënt van 26,6 binnen de EU 7de op 28 landen. Het cijfer is de laatste jaren bij ons stabiel gebleven, terwijl het gemiddeld in de EU wat steeg.

Het beschikbaar inkomen is in België dus minder ongelijk verdeeld dan in de meeste andere landen. Het bruto belastbaar inkomen, het inkomen vooraleer men belastingen en sociale bijdragen betaalt, verschilt veel sterker. De 10% grootste verdieners hebben meer dan 30% van de inkomens. Dat aandeel was in 1984 tot 25% gezakt, en is sindsdien gestegen tot aan de vooravond van de schulden crisis, waarna het weer licht is beginnen dalen.

Door de herverdelende werking van de personenbelasting betaalt wie meer verdient procentueel meer belasting op zijn inkomsten. Zo worden de hoogste inkomens meer afgeroomd dan de kleinere. En daarnaast is er de sociale zekerheid, waardoor de laagste inkomens omhoog worden getild. Samen dringt dit de inkomensongelijkheid sterk terug. België behoort tot de landen die

daar het best in slagen.

Het bruto belastbaar inkomen heeft zijn beperkingen als maatstaf om het inkomen in te schatten. Interesten (met een aantal uitzonderingen) en dividenden worden weliswaar belast via de roerende voorheffing, maar die is 'bevrijdend'. Dit inkomen moet dus niet op de belastingaangifte vermeld worden. Inkomsten uit onroerend goed worden berekend op basis van het kadastraal inkomen op basis van de huurprijzen anno 1975. We kennen dus goed de inkomsten uit arbeid, vervangingsinkomens en uitkeringen, maar niet die uit vermogen. Bij zelfstandigen en vrije beroepen worden inkomens vaak in een vennootschap ondergebracht en vallen ze buiten de personenbelasting. Bij statistieken over inkomensongelijkheid houden we al deze beperkingen best in het achterhoofd.

We trappelen ter plaatse en dreigen stappen terug te zetten in de strijd voor de emancipatie van elke mens

VERMOGENSONGELIJKHEID

Over vermogens hebben we weinig harde cijfers. Een enquête van de ECB uit 2010 bracht de verdeling van de vermogens in de landen van de eurozone in kaart. Daaruit blijkt dat er

ook in België een grote vermogenskloof bestaat. Toch valt die nog mee doordat het bezit van een eigen woning in ons land sterk verspreid is.

Het is vooral het financiële vermogen, zoals obligaties, kasbons, aandelen en beleggingsfondsen, dat in ons land sterk geconcentreerd zit bij een beperkte groep. Zo zit 85% van de aandelen van beursgenoteerde bedrijven geconcentreerd bij anderhalf procent van de Belgen. En meerwaarde op aandelen wordt in België niet belast.

Ive Marx en Sarah Kuypers berekenden dat de 20% hoogste inkomens samen ruim 35% van het inkomen hebben, en ruim 60% van het vermogen bezitten. Maar vermogen is nog meer geconcentreerd dan deze cijfers laten uitschijnen. Mensen met het hoogste inkomen hebben niet noodzakelijk het hoogste vermogen. En volgens de enquête van de ECB bezit de Belg gemiddeld over 109.400 euro financieel vermogen. Is dat het vermogen van de middenklasse? Bijlange niet, want de mediaanwaarde (de helft heeft dus een kleiner vermogen en de helft een groter) bedraagt slechts 26.500 euro.

ONGELIJKHEID IN VELE GEDAANTEN

Over hoeveel ongelijkheid aanvaardbaar is kan gediscussieerd worden. Feit is dat de hoogste lonen sterk gestegen

zijn. Via belastingen en sociale zekerheid wordt in België sterk herverdeeld, maar dit gebeurt in belangrijke mate via inkomsten uit arbeid. Vermogen is echter veel ongelijker verdeeld, en bepaalde vormen van vermogen ontsnappen grotendeels aan belastingen. Die vermogens zijn zeker niet altijd door hard werken opgebouwd, maar ook door erfenissen en speculatie. Werken wordt veel zwaarder belast dan rentenieren. En de sociale mobiliteit blijft beperkt. Ons onderwijs bestendigt ongelijkheid, doordat meer dan in vele andere landen het sociale milieu bepalend is voor de opleiding die men volgt. Onze arbeidswetgeving zorgt ervoor dat er weinig werkende armen zijn. Maar wie van uitkeringen moet leven

is vaak arm. En die armoede wordt van generatie op generatie doorgegeven.

Voor al wie geen statische maatschappijvisie aanhangt, waarbij er nu eenmaal sterken en zwakken zijn en iedereen zijn plaats moet kennen, maar een samenleving wil waarin iedereen menswaardig kan leven en evenveel kansen krijgt zich te ontplooiën, moeten deze vaststellingen aanleiding geven tot diepe ongerustheid. Want we trappelen ter plaatse en dreigen stappen terug te zetten in de strijd voor de emancipatie van elke mens, ook degene die met minder centen en dus kansen ter wereld komt.

Nico Pattyn

Verbonden aan Metis Instituut

Hard zijn op de inhoud, maar zacht voor de mensen

IN MEMORIAM WILFRIED VANGASSEN, VRIJZINNIG EN ATHEÏST

Op 23 augustus stierf Wilfried Vangassen. Hij was een geëngageerde vrijzinnige die vele

functies binnen diverse organisaties bekleedde: Erelid Raad van Bestuur Unie Vrijzinnige Verenigingen, Erelid Raad van Bestuur Humanistisch-Vrijzinnige Vereniging, Erevoorzitter Humanistisch-Vrijzinnige Vereniging Oost-Vlaanderen, Erelid Raad van Bestuur Humanistisch Verbond, Erelid Raad van Bestuur Oudervereniging voor de Moraal, Lid Lichtpunt, Erevoorzitter Vrijzinnig Centrum Ronse.

Hij was voorzitter van de Humanistisch-Vrijzinnige Vereniging Oost-Vlaanderen sinds de oprichting tot en met 2006.

Als voorzitter creëerde hij een cultuur van openheid in ons bestuur, waar vrijheid van spreken en kritisch denken geen loze woorden waren, waar beslissingen in overleg werden genomen. Hij kende de afdelingswerking en de provinciale werking en was onze spreekbuis

in de Raad van Bestuur van HVV-nationaal. Wilfried voerde ook jarenlang strijd tegen religieuze symbolen in openbare gebouwen. Hij voerde een persoonlijke queeste tegen het kruisbeeld in het gerechtsgebouw van Oudenaarde. Een verkeersboete liet hij onbetaald omdat hij daardoor zou moeten verschijnen voor de rechter. En passant behaalde hij zijn kandidatuur rechten zodat hij in staat zou zijn zichzelf te verdedigen. Hij voerde aan dat er geen neutrale rechtspraak mogelijk was onder een kruisbeeld. En hij kreeg gelijk. Hij was gedreven in zijn vrijzinnig engagement, maar we kenden Wilfried vooral als een attente en warme man. Iemand die steeds belangstelling had voor hoe het met je ging, die een dankwoord klaar had voor de medewerkers van de organisaties, die voor een bloemetje zorgde en ook meehielp met de vervelende klusjes die bij de organisatie van evenementen en activiteiten horen. Een spreekwoord luidt dat telkens er iemand sterft, er een bibliotheek afbrandt. In het geval van Wilfried gaat het om een heel grote bibliotheek en er stonden heel mooie boeken in.

Het bestuur van HVV Oost-Vlaanderen

Prehistorische breinen in een 21e-eeuwse samenleving

In het Bijbelse boek 'Exodus' laat God tien plagen op Egypte los, als straf omdat de Farao de Israëlieten niet toestond het land te verlaten. Hij doet water in bloed veranderen, zorgt voor een kikker-, luizen- en steekvliegenplaag, laat mensen zweren krijgen en stuurt hagel en sprinkhanen op hen en hun gewassen af. Plezant was dat wellicht allemaal niet.

Sommige van die plagen klinken ons bekend in de oren en veroorzaken ook nu nog grote problemen, hagel en sprinkhanen bijvoorbeeld, maar andere klinken nogal geforceerd. Water dat in bloed verandert, en een teveel aan kikkers? Hoe dan ook, het zijn plagen die van buitenaf komen en waar mensen, toentertijd in elk geval, eerder machteloos tegenover stonden. Opvallend is de blindheid die de auteur van *Exodus* had voor plagen die van binnenin de mens lijken te komen. De Bijbel, in het bijzonder het Oude Testament, is bijwijlen een lange aaneenschakeling van stamoorlogen, massamoorden en genocides. De haat die mensen van de ene groep kunnen ontwikkelen tegenover die van een andere groep wordt evenwel niet als een plaag of straf beschreven, maar eerder als verdienstelijk. Hele steden worden uitgemoord, vrouwen en kinderen inclusief, telkens onder het goedkeurende oog van Jahweh, die nu eens de ene dan weer de andere groep het onderspit laat delven. Het wemelt in het Oude Testament van de bloeddorstige, xenofobe, racistische en seksistische mannen die als helden worden afgeschilderd. Nergens wordt geklaagd over hun bijwijlen volslagen immoreel gedrag naar buitenstaanders toe. Integendeel: wie kwaad doet aan mensen

die tot andere groepen behoren, doet blijkbaar automatisch iets goed voor de leden van de eigen groep.

Het omtoveren van
brave huisvaders tot
massamoordenaars blijkt
niet zo buitengewoon lastig

DOODGEWONE MANNEN

Zelfs wie bijzonder optimistisch is over de morele vermogens van de mens kan er niet omheen: ook moreel volslagen onbesproken mensen lijken relatief makkelijk in staat om een mentale knop om te draaien jegens mensen van buiten de groep. De historicus Christopher Browning illustreerde dit op onvergetelijke wijze in zijn studie *Doodgewone mannen* (1992). Vijfhonderd mannen van het reservebataljon 101 kwamen op 13 juli 1942 's ochtends aan in het Poolse dorp Jozefow. Hun leider was majoor Wilhelm Trapp. Hij legde aan zijn mannen uit dat hun opdracht eruit bestond alle Joden van het dorp te isoleren. De werkbekwame mannen zouden naar kampen in Lublin worden gestuurd. Alle anderen, vrouwen, kinderen, ouderen en zieken

moesten ze afvoeren naar de bossen en afmaken met een schot in het achterhoofd. Trapp gaf zijn opdrachten duidelijk tegen zijn zin, maar het bevel kwam van hogerhand. Hij wees erop dat de taak bijzonder onprettig was, maar dat niemand verplicht was om mee te werken. Wie dat wou kon zonder het risico op bestraffing weigeren om te moorden. Slechts een twaalfstal mannen stapte er op dat moment uit. In de loop van de dag waren er nog een paar die duidelijk maakten de taak niet aan te kunnen. De overgrote meerderheid werkte de hele dag naarstig door. Tegen de avond waren vijftienhonderd Joden dood, het begin van een zestien maanden durende moordpartij waarbij 38.000 Joden door reservebataljon 101 werden vermoord. Nog eens 45.000 mensen werden door de daders richting het vernietigingskamp Treblinka gestuurd. In de loop der maanden was er nog een aantal mannen dat aangaf het niet langer aan te kunnen, maar de meerderheid van het bataljon werd steeds beter in het moorden en vond gaandeweg manieren om het efficiënter en minder onaangenaam te maken. Een minderheid van de moordenaars hield oprecht van het werk dat ze deden: sadisten, psychopaten en ideologisch overtuigde nazi's die, zoals men dat aangaf in Nazi-Duitsland, 'naar de Führer wilden toewerken'. Maar de meerderheid van de moordenaars bestond uit 'doodgewone mannen': mannen die in normale omstandigheden niet tot excessief geweld in staat lijken. Bakkers, timmerlieden, ambtenaren. Huisvaders die eigenlijk niet echt in politiek geïnteresseerd waren en zich zeer waarschijnlijk vooraf niet konden voor-

Onze psychologische gereedschapskist is de voorbije twintigduizend jaar niet fundamenteel veranderd. Maar onze samenleving daarentegen, ziet er in de 21e eeuw radicaal anders uit. Het probleem is dat wat werkte in de prehistorie, niet noodzakelijk ook vandaag nog nuttig of wenselijk is. Banksy, Fast Food Caveman. ©Joshua Wysocki

stellen dat ze tientallen tot honderden mensen die hen nooit een strobreed in de weg hadden gelegd zonder al te veel scrupules zouden vermoorden.

DE MENSELIJKE NATUUR

Hoe kunnen we dit begrijpen? Er zijn meerdere pogingen ondernomen om het waanzinnige en extreem immorele gedrag van deze honderden, en bij uitbreiding tien- tot honderdduizenden 'doodgewone Duitse mannen' (en een niet gering aantal vrouwen) te doorgronden. De daders zelf gaven achteraf vaak aan dat ze onder dwang hadden gehandeld. 'We moesten dit doen, anders werden we zelf doodgeschoten, of zou onze familie worden opgepakt.' Onderzoek wees uit dat die uitleg hoe genaamd niet klopte. Het kan natuurlijk dat velen ervan overtuigd waren dat die represailles voor hun desertie reëel waren, ook al waren ze vermeend.

Maar de leden van reservebataljon 101 wisten wel degelijk dat ze zich ongestraft konden terugtrekken. Een andere verklaring is cultureel-historisch: Duitsland werd eeuwenlang blootgesteld aan antisemitische propaganda, waardoor de gebeurtenissen van de jaren dertig en veertig vrijwel onvermijdelijk waren.

We zijn groepsdieren, met een sterk verlangen tot conformisme binnenin de eigen groep

Het was enkel wachten op het gepaste regime en de geschikte man, een Führer die in die context de juiste psychologische registers bespeelde. Nog een andere benadering grijpt terug naar een aantal klassieke studies uit de sociale psychologie. Uit de experi-

menten van onder meer Solomon Asch, Stanley Milgram en Philip Zimbardo blijkt dat een meerderheid van mensen onder groepsdruk al snel overgaat tot handelingen die buiten het normale verwachtingspatroon vallen, zowel van zichzelf als van buitenstaanders. Zo vroeg Stanley Milgram in 1963 aan zijn proefpersonen om elektroshocks toe te dienen aan iemand die foute antwoorden gaf op de vragen van de proefleider. De elektroshocks waren niet echt en het gehuil en gejammert van degene die de antwoorden gaf was vooraf opgenomen, maar dat wisten de proefpersonen niet. Bij elk fout antwoord werd het voltage opgedreven, tot het op een bepaald moment een dodelijk niveau bereikte. De proefpersonen waren daarvan op de hoogte. Toch ging een meerderheid door met het toedienen van shocks, zelfs verder dan het lethale voltage, omdat ze gewillig luisterden naar wat de proefleider

hen vroeg. Het is vrijwel ondenkbaar dat die proefpersonen vooraf zouden aangeven dat ze tot het doden van een mens in staat zijn, binnen de context van een eerder banale psychologische studie (Milgram beweerde dat hij het effect van straffen op de werking van het geheugen wou testen). Zeer interessant is ook dat Milgram, op het moment dat hij de studie nog niet had uitgevoerd en dus zelf niet wist hoeveel proefpersonen zouden doorgaan met het toedienen van elektroshocks, aan zijn collega's vroeg hoe zij het resultaat inschatten. Vrijwel allemaal waren ze ervan overtuigd dat slechts een kleine meerderheid, hoogstens twee procent, de dodelijke dosis zou willen toedienen. In realiteit draaide de uitkomst rond de 65 procent. Dat geeft op zijn minst reeds aan dat men toentertijd niet zoveel afwist van een cruciaal onderdeel van de menselijke natuur.

Van psychoanalytici tot behavioristen: ze hadden geen flauw benul van de te verwachten uitkomst van Milgrams experiment. Al even verrassend, maar op het eerste gezicht misschien minder dramatisch, waren de resultaten van de experimenten uit de jaren vijftig van Solomon Asch, een leermeester van Stanley Milgram. Asch liet een groepje medewerkers, die zich voordeden als proefpersonen, manifest foute antwoorden geven op simpele vragen, bijvoorbeeld omtrent de lengte van een lijnstuk. Het bleek dat een flink deel van de echte proefpersonen zich conformeerden aan de meerderheid, en eveneens het foute antwoord gaven. Werkzaam in dezelfde traditie als Asch en Milgram, stelde Philip Zimbardo in 1971 vast dat het relatief eenvoudig is om mensen willekeurig op te delen in groepen, waarna ze zich al snel gaan gedragen volgens de verwachtingen die met hun groep geassocieerd worden. Concreet splitste hij een groep vrijwilligers op in een groep 'gevangenen' en een groep 'bewakers', en bracht ze onder in een nagebouwde gevangenis in de universiteit van Stanford. Reeds na enkele dagen diende hij het experiment af te breken: de gevangenen gedroegen zich te onderdanig en de bewakers te agressief en gewelddadig.

GROEPSCONFORMISME

Het leidt geen twijfel dat sociaalpsychologen zoals Asch, Milgram en Zimbardo, en sedertdien een hele resem andere onderzoekers, iets bijzonder belangrijk op het spoor zijn. Het omtoveren van brave huisvaders tot massamoordenaars blijkt niet zo buitengewoon lastig. Het is een contra-intuïtieve opvatting, maar alleen al het aantal en de aard van de genocides van de voorbije honderd jaar maakt het pijnlijk duidelijk. Elk van de verschillende verklaringen die pakweg de voorbije zestig jaar geopperd zijn spelen allicht een rol, maar doorslaggevend is één basisaspect: we zijn groepsdieren, met een sterk verlangen tot conformisme binnenin de eigen groep. Dat sluit niet uit dat mensen zich net sterk willen differentiëren van andere groepen. Integendeel, conformisme en differentiatie zijn twee zijden van dezelfde medaille. De punkbeweging deed haar uiterste best om af te wijken van de rest van de samenleving, maar elke punker stopte veel moeite in het imiteren van de looks van andere punkers. Religieuze groeperingen willen zich vaak zoveel mogelijk afscheiden van de maatschappij waarin ze zich bevinden, onder meer door kledingvoorschriften, rituelen en dieetregels in te voeren die buitenstaanders vreemd of absurd vinden, maar die voor een sterke interne coherentie zorgen. Het is ironisch dat maatschappelijk afwijkend gedrag – van punkers en anarchisten tot religieuze sekten – de psychologische dynamiek van groepsconformisme zo sterk blootlegt.

DARWIN EN ONZE PSYCHOLOGISCHE INFRASTRUCTUUR

Sedert de opkomst van de evolutionaire psychologie enkele decennia geleden wint de hypothese veld dat we dergelijk fundamenteel menselijk gedrag mede kunnen begrijpen vanuit darwinistisch oogpunt. Onze psychologie, net zoals pakweg onze anatomie en morfologie, is het resultaat van honderdduizenden jaren evolutie. Het voornaamste werktuig van de evolutie is natuurlijke selectie: een blind en ongericht mechanisme dat, over vele

Originele foto van het Stanford Prison Experiment. In vrijwilligers willekeurig op in 'bewakers' en 'gevangenen' van het departement Psychologie van de Stanford universiteit afbreken: gevangenen gedroegen zich te onderdanig en de bewakers te agressief en gewelddadig om mensen zich te laten gedragen geassocieerd worden. © Philip G. Zimbardo - Stanford Prison Experiment

generaties heen, voor adaptaties zorgt zoals kniegewrichten, hartkleppen en vingerkootjes. Natuurlijke selectie gaf ook onze hersenen vorm en het brein is uiteraard het orgaan dat onze psychologische vermogens mogelijk maakt. Er is geen goede reden om te stellen dat onze psychologische infrastructuur niet evenzeer het resultaat is van evolutie door selectie. Ook onze emoties en tal van andere mentale vermogens kunnen we vanuit darwinistische invalshoek begrijpen. Meer bepaald: ze bieden functionele mogelijkheden en hebben in meer of mindere mate een positief effect op onze evolutionaire fitness. Dat houdt in dat ze onze kansen op overleven vergroten en bijgevolg ook op het reproduceren van ons genetisch mate-

Psycholoog Philip Zimbardo deelde een groep 'mensen' in een gevangenis die hij nabouwde in de kelder van de universiteit. Na enkele dagen moest hij het experiment stoppen omdat de bewakers te agressief en gewelddadig werden. Het bleek dat de bewakers volgden de verwachtingen die met hun groep werden gecreëerd. Alle rechten voorbehouden.

riaal. Angst is een evident voorbeeld: wie in de prehistorie geen angst kende toen een sabeltandtijger in de buurt was, liet gemiddeld genomen minder nakomelingen na dan wie een gezonde dosis angst ervoer en wegvlochtte. Diezelfde logica kunnen we ook op onze groepspsychologische capaciteiten toepassen. Het loonde om de leden van de eigen groep te helpen en te steunen, aangezien diezelfde groepsleden ook jou kunnen bijstaan. Vandaag deel ik mijn voedsel met jou, morgen deel jij het jouwe met mij. Voor ruim 99% van onze evolutionaire geschiedenis leefden we in groepen van enkele tientallen tot maximum honderdvijftig mensen. De groep waartoe men behoorde was klein genoeg om iedereen persoonlijk te

leren kennen en om de dynamiek van wederkerig altruïsme op gang te houden, wat dan weer de samenhang van de groep versterkt. Vandaag heb ik een overschot aan voedsel, wat ik weggeef aan mijn groep. Morgen heb ik voedsel te kort, maar ontvang ik een deel van het overschot van een ander groepslid. Deze evolutionair aangestuurde logica leidde tot enkele van de beste menselijke eigenschappen, zoals altruïsme, empathie, vriendschapsbanden, samenwerking en saamenhorigheid. Helaas is er een keerzijde: onze bewonderenswaardige eigenschappen werken vooral binnenin de eigen groep.

Onze psychologische gereedschapskist is de voorbije twintigduizend jaar niet fundamenteel veranderd. Maar onze samenleving daarentegen, ziet er in de 21e eeuw radicaal anders uit

Ze doen het heel wat minder goed naar externen toe. Sterker nog, het wordt binnen de groep vaak zelfs afgekeurd als het altruïsme of de empathie van een groepslid zich uitstrekt naar leden toe van een andere groep. Het is erg goed voor je reputatie om je voedsel te delen met leden van de eigen groep, maar hetzelfde altruïsme naar leden van een andere groep toe wordt eerder afgekeurd. In de prehistorie, de lange periode waarin onze psychologische vermogens de vorm kregen die ze nog steeds hebben, loonde het bevorderen van altruïsme naar binnen en van egoïsme naar buiten toe. Groepen die een minder sterke interne band hadden, deden het op lange termijn minder goed. Het probleem is dat wat werkte in de prehistorie, niet noodzakelijk ook vandaag nog nuttig of wenselijk is. Vaak is wellicht het tegendeel het geval. Onze psychologische gereedschapskist is de voorbije twintigduizend jaar niet fundamenteel veranderd. Maar onze samenleving daarentegen, ziet er in de 21e eeuw radicaal anders uit dan in de periode dat de grotten van Lascaux en Altamira werden beschilderd. We leven

niet meer in groepjes van enkele tientallen mensen, maar in grootsteden. De moderne technologie laat ons fundamenteel anders communiceren en brengt ons in contact met mensen van over de hele wereld, met geheel andere opvattingen en een andere waardenhiërarchie. We zijn niet langer beperkt tot onze vaak onbetrouwbare zintuigen en ons kwetsbare geheugen om kennis op te doen en te behouden. We hebben wetenschap, boeken en computers. Het is dankzij ons brein dat we dit alles hebben, maar datzelfde brein functioneert in meerdere opzichten nog zoals in het Pleistocene. Het is veel eenvoudiger om kinderen schrik aan te jagen voor wilde dieren die ze, behalve in de dierentuin, nooit tegenkomen dan voor moderne gevaren zoals auto's, elektrische apparaten en chemische stoffen. We vertrouwen nog steeds meer op wat onze beste vriend ons vertelt over iets waarvan hij eigenlijk geen verstand heeft, dan op wetenschappelijke studies. We zoeken nog steeds spontaan bovennatuurlijke krachten en oorzaken achter het bestaan van de kosmos en de mens en hebben moeite om te begrijpen dat natuurlijke verschijnselen gebeuren zonder reden of intentie. We zijn vanuit het stenen tijdperk naar een wereld gekatapulteerd die televisie, internet en kernwapens heeft. Het is natuurlijk niet onmogelijk om daar moreel correct en redelijk mee om te gaan. We hebben tenslotte, om maar enkele voorbeelden te geven, wetenschap, democratie, mensenrechten en een internationaal gerechtshof ontwikkeld. Maar de stroom aan gruwel en irrationalisme waarover de media dagelijks berichten illustreert hoe moeilijk het voor honderden miljoenen mensen is om hun pleistocene psychologie te domesticeren. Een deel van de oplossing houdt ongetwijfeld de kennismaking in met de inzichten van de sociaal- en evolutiepsychologische studies die ik aanhaalde. Zoals reeds uit het gesprek tussen Socrates en Critias in Plato's dialoog *Charmides* naar voren kwam: zelfkennis is het begin van alle wijsheid.

Johan Braeckman

Geuzenhuis 40 jaar

MAAR EEN MIDLIFE CRISE IS NOG NIET IN ZICHT

1974 herinneren we ons als het jaar waarin Eddy Merckx voor de vijfde (en laatste) keer de Ronde van Frankrijk won, ABBA met 'Waterloo' goud binnenhaalde op het Eurosong-festival en Isabel Perón als eerste vrouw president van Argentinië werd. En hoewel 'Jesus Christ Superstar' op de eerste plaats van de album top 10 pronkte, werd het Westen geteisterd door aanslagen en orkanen. In dat gezegende jaar opende het rebelse Gent haar eerste vrijzinnig centrum.

HET ONTSTAAN

In de jaren zeventig groeide bij enkele vrijzinnige Gentenaars het idee om de tot dan toe erg gespreide acties van de verschillende vrijzinnige verenigingen te coördineren. Het verenigen van deze groeperingen werd aanvankelijk louter structureel gezien, maar al gauw bleek er meer nodig om de humanistische levenshouding te ondersteunen: vrijzinnige initiatieven dienden dringend op elkaar afgestemd te worden om de totale versnippering te vermijden. Om dat te bereiken werd het stilaan duidelijk dat een eigen, centraal gebouw prioriteit nummer één was.

Dankzij enkele 'gelijkgestemde zielen' in de gemeenteraad werd een huis in de Onderstraat gevonden om er een centrum voor dienstverlening op te richten dat ook als ontmoetingsplaats, vergaderruimte en secretariaat kon dienen. Eens die infrastructuur er was, zorgde dit voor een verdere impuls om vrijzinnige initiatieven te bundelen. Dankzij de samenwerking van drie vrijzinnige verenigingen, namelijk het Humanistisch Verbond, de Oudervereniging voor Moraal en het Comité Feest Vrijzinnige Jeugd, kon op 18 mei 1974 de vereniging 'Vrijzinnig Laïciserend Centrum - Gent', afgekort VLC-Gent, opgericht worden. Het eerste maatschappelijk jaar startte op 1 juli 1974.

KRACHTLIJNEN

Het coördineren van het vrijzinnige verenigingsleven en de dienstverlening was nog maar het begin. Het Centrum wilde een actievere rol spelen om de humanistische levensbeschouwing te bevestigen, te ondersteunen en te laten beleven. Daarom werd er geprobeerd om het VLC-Gent uit te bouwen tot een aantrekkelijke onthaal- en ontmoetingsplaats voor Gentse vrijzinnigen en stampte men ook een info- en documentatiecentrum voor de vrijzinnige verenigingen uit de grond, dat op zaterdagmorgen ook toegankelijk was voor het publiek. Daarnaast wou het VLC acties uitlokken of ondersteunen om oplossingen voor vrijzinnige noden te zoeken en te eisen. Tenslotte werd

er ruimte voorzien voor de zogenaamde 'lekenconsulenten', die vrijzinnigen konden bijstaan in bepaalde uitzonderingstoestanden zoals ziekte en isolement.

Van een bloeiende werking was nog niet meteen sprake, omdat de financiële middelen hiertoe ontbraken: zonder de nodige financiële steun vanuit de overheid kon het VLC haar doelstellingen niet realiseren. In 1976 schreef het stadsbestuur van Gent een eerste budget in van 100.000 BEF (2.500 €) onder de rubriek 'cultuur' ten voordele van het VLC-Gent.

Een jaar later werd het tijdschrift 'De Geus van Gent' geboren, een voortzetting van het 'Mededelingsblad' van HVV-HV-Gent onder hoofdredactie van prof. dr. Walter Verraes.

VRIJZINNIGE LIDVERENIGINGEN

Naar verloop van tijd vonden tal van andere vrijzinnige verenigingen hun weg naar het VLC en barstte het centrum uit zijn voegen. In 1983 verhuisde het VLC naar de Bijlokevest en bood er, naast de reeds aanwezige vrijzinnige verenigingen, onderdak aan de Humanistische Organisatie voor Ontwikkelingssamenwerking (HOOS), de vzw Opvang voor kinderen en adolescenten in nood, de provinciale geleding van het Humanistisch Vrijzinnig Vormingswerk, de stichting voor Morele Bijstand (in ziekenhuizen en gevangenissen) en het Centrum voor Morele Dienstverlening (met een eerste moreel consultant en secretariatsmedewerkster, tewerkgesteld

HET GEUZE

door de toenmalige Unie Vrijzinnige Verenigingen).

Toen dit Centrum voor Morele Dienstverlening (CMD) in 1986 verhuisde, kwamen er extra lokalen vrij voor de dienst Opvang, de vrijzinnige gezinsplaatsingsdienst, die een voortdurende groei kende. Het magazine De Geus van Gent kende op dat moment wat inhoudelijke en praktische problemen, en een nieuw team vrijwilligers bleek bereid om samen een modernere versie uit te werken. Het VLC groeide uit tot een culturele ontmoetingsplaats voor gelijkgezinden met de druk bezochte zondagvoormiddagbar als trekpleister.

Eind jaren tachtig begonnen er in het Geuzenhuis discussies over het oprichten van een vrijzinnige kunstvereniging. Moesten wij als vrijzinnigen geen tegen-bolwerk oprichten tegen de allesomvattende katholieke machtspositie in allerhande sectoren, kunstsector inclusief? In 1989 werd de beslissing uiteindelijk genomen en werd Kunst in het Geuzenhuis opgericht. De bedoeling was om jonge, minder bekende vrijzinnige artiesten die niet direct aan de bak geraakten in het traditionele kunstcircuit de kans te geven onder

gunstige voorwaarden in het Geuzenhuis tentoon te stellen.

Alhoewel er al een aantal jaren vanuit het CMD – in samenwerking met het VLC – een werking rond vrijzinnige uitvaartplechtigheden was, ontstond er door de komst van het Crematorium Westlede in Lochristi de behoefte aan een opnieuw meer gestructureerde aanpak. In 1990 werd een nieuwe lidvereniging opgericht, Feniks, om stijlvol inhoud te geven aan uitvaartplechtigheden vanuit een humanistische, vrijzinnige bezinning over leven en dood. Er werd beroep gedaan op vrijwilligers en het VLC zorgde voor de administratieve ruggensteun.

Naar aanleiding van het overlijden in 1988 van eminent bioloog en medestichter van het Humanistisch Verbond, professor dr. Lucien De Coninck, werd er bij de raad van bestuur van het VLC geopperd zijn naam te verbinden aan een Fonds, met als doel prijzen toe te kennen aan verdienstelijke vorsers of afgestudeerden die zich onderscheidden door publicaties over een biologisch of ethisch onderwerp, in de geest die Lucien De Coninck kenmerkte. In 1991 werd de werking van het Fonds

Lucien De Coninck gestart, opnieuw een lidvereniging van het VLC.

In 1992 werd de dienst De Cocon opgericht, een voorziening voor ambulante hulpverlening in de bijzondere jeugdzorg met twee erkende werkvormen: thuisbegeleiding en begeleid zelfstandig wonen. De bedoeling was en is om vanuit een vrijzinnige humanistische levenshouding ontplooiingskansen en zelfredzaamheid te bieden aan jongeren in een problematische opvoedingssituatie.

Ten gevolge van de uitbreiding van de diverse socio-culturele activiteiten en het toenemend aantal personeelsleden werd het Geuzenhuis te klein op de Bijlokevest.

VERHUIS NAAR ONZE VASTE STEK

In oktober 1989 startte de raad van bestuur van het VLC onderhandelingen met het Ministerie van Binnenlandse Aangelegenheden en met het Gentse stadsbestuur om samen met hen uit te kijken naar een groter pand. Het werd de oude brouwerij van de Sint-Pietersabdij op de Kantienberg, waarvoor een huurovereenkomst met het stadsbestuur werd afgesloten. De verbouwingswerken startten in 1990 en het VLC kon rekenen op financiële hulp van het Ministerie van het Vlaams Gewest en op tegemoetkoming van het Gentse stadsbestuur.

Om de financiering verder rond te krijgen werd in 1990 ook het Patrimoniummecenat opgericht. Om de nodige fondsen samen te brengen werden er onder de noemer 'Brouwen aan een nieuw Geuzenhuis' tal van activiteiten georganiseerd zoals een fundraising diner en tal van befaamde concerten. Op 16 september 1995 werd het nieuwe Geuzenhuis officieel geopend. Twee grote zalen, vier vergaderzalen en ruime burelen voor de diverse diensten en een café konden nu in gebruik genomen worden. Alle lidverenigingen, waartoe nu ook de Werkgemeenschap Leraren Ethiek behoorde, maken sindsdien gebruik van de infrastructuur. Ook de recepties in aansluiting van de Feesten Vrijzinnige Jeugd konden voortaan in het VC-G doorgaan en

Café De Geus van Gent voor en na de make-over. © Geuzenhuis

Kunst in het Geuzenhuis kreeg een mooie tentoonstellingsruimte.

Op 21 juni 2002 werd de grondwettelijke erkenning van de vrijzinnigheid eindelijk een feit. Dit zorgde voor meer ademruimte voor het VC-G om de ontplooiing van de vrijzinnigheid in de Gentse regio verder mogelijk te maken, en van ons huis een open en toegankelijke plaats te maken. Ook voor de bar werden verschillende mogelijkheden onderzocht naar uitbating toe. In het Geuzenhuis wordt in 2001 een totaal vernieuwd café De Geus van Gent aan het publiek voorgesteld met Motte Claus aan het roer. De subsidies van de stad Gent en de provincie worden wat verhoogd en de verhuur van de zalen gaat in stijgende lijn. Vanuit de voormalige Unie Vrijzinnige Verenigingen wordt een personeelslid afgevaardigd voor het VC-G dat zal instaan voor de eindredactie van het magazine de Geus en voor verdere promotie van de vrijzinnigheid. Een kleine kernredactie met vrijwilligers werd opgericht met Fred Braeckman als hoofdredacteur en men slaagde erin om een vernieuwd,

vlot leesbaar en inhoudelijk sterk medium aan te bieden aan de vrijzinnige wereld.

Ook de lidverenigingen bleven maar groeien: SOS nuchterheid wordt gestart, een vertrouwelijk en anoniem netwerk van zelfzorginitiatieven voor iedereen die haar of zijn verslaving (alcohol, drugs, medicatie, seks, eten ...) wil doorbreken en nuchterheid wil bereiken door individuele zelfzorg, als alternatief voor dogmatisch gerichte zelfhulpgroepen. Aan geïnteresseerden wordt tot tweemaal

per week de mogelijkheid geboden deel te nemen aan zelfzorginitiatieven.

In 2004 kregen we nog een personeelslid bij vanuit UVV die de promotie voor de toen nieuw gelanceerde maandelijkse Nieuwsbrief bij ons magazine De Geus ondersteunde en verdere logistieke ondersteuning bood aan de lidorganisaties van het VC-G. De Geus wordt voortaan opengesteld voor heel Oost-Vlaanderen. Ook een extra administratieve kracht werd verwelkomd voor de verdere ontwikkeling van onze werking en de dienstverlening aan onze verschillende lidverenigingen.

De verspreiding van het vrijzinnige gedachtegoed en de naambekendheid van het Geuzenhuis wordt dankzij de financiële steun van de Instelling Morele Dienstverlening vanaf 2006 nog beter gerealiseerd. De Geus wordt een volwaardige spreekbuis voor de provincie Oost-Vlaanderen.

Enkele jaren later sloten ook het Vermeulenfonds en het Willemsfonds zich aan bij het VC-G. De huisstijl werd vernieuwd en een nieuw logo wordt

PROGRAMMA 40 JAAR GEUZENHUIS

Geen Geuzenhuis zonder lidorganisaties en vrijwilligers, dus wilden we hen absoluut betrekken in deze viering. Zij bieden jullie, al dan niet samen met het Geuzenhuis, een inspirerende tiendaagse 'Geuzenhuis Feesten' aan. Meer details vindt u in de nieuwsbrief achteraan dit magazine.

voorgesteld. Nieuwe investeringen in het kader van de toegankelijkheid en veiligheid bleken onvermijdbaar en ook een ruime inkom met infobalie werd gerealiseerd.

Tal van projecten werden en worden door de lidverenigingen in samenwerking met het Geuzenhuis en de stad Gent georganiseerd zoals diverse lezingen en debatten, de atheïstische trefdag, de themaweken voor de scholen, Belmundo, de intergenerationele gespreksnamiddagen, de tentoonstellingen, de filosofische gesprekken, de cultuurmarkt met zijn vrijzinnige straat, de schoolbezoeken, Het Betere Boek, enzovoorts.

Dit alles zou niet verwezenlijkt kunnen worden zonder onze talrijke vrijwilligers die we hierbij dan ook hartelijk danken voor hun inbreng en steun in de voorbije veertig jaar.

SITUATIE VANDAAG

Hebben we nu na veertig jaar de reeds gemelde krachtlijnen behaald? Zijn onze doelstellingen bereikt? Het Geuzenhuis heeft zijn plaats veroverd in het socio-culturele veld, voor informatie en documentatie kan men de actuele website bezoeken. Een vaste kern ondersteunt verder de lidverenigingen en ons magazine De Geus wordt telkens met goede kritieken onthaald.

Maar de strijd is nog niet gestreden, we moeten blijven ijveren voor onze vrijzinnige waarden.

Vrijheid van meningsuiting blijft essentieel, kritisch denken en blijven zoeken naar antwoorden met respect voor andere levensbeschouwingen blijft onze visie. Onze kennis en creativiteit zullen we dan ook verder bundelen in positieve toekomstprojecten.

Annette De Vos

Nationalisme en oorlog op de nationale feestdag

Op 21 juli van dit jaar gaf Gita Deneckere, historica en hoogleraar aan de UGent, een lezing in het kader van de reeks 'Van het westelijk front geen nieuws', georganiseerd door het Vermeulenfonds naar aanleiding van honderd jaar Grote Oorlog. Deneckere bewerkte haar lezing voor De Geus tot een artikel, waarin zij ingaat op een belangrijke vraag: hoe zit het met de relatie tussen nationalisme en oorlog? Wat is het verband tussen nationalisme, het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, en de vele vormen van nationalisme en oorlog vandaag? Inzicht in het antwoord op deze vragen kan helpen om calamiteiten als de Eerste Wereldoorlog voortaan te vermijden. Hiermee sluit zij dan ook de oorlogsrubriek van De Geus af.

DE NIEUWE NATIE BELGIË

Het is 21 juli 1831 – we staan op het Koningsplein in Brussel rond het middaguur, stralend zomerweer, helderblauwe lucht. De menigte zingt door het dulle heen de Brabançonne, het revolutionaire lied van Jenneval dat de Belgische revolutie in september 1830 had begeleid. Tussen de revolutie en de komst van de dynastie zit bijna een jaar van grote onrust en onzekerheid voor de nieuwe natie die België heet. Prins Leopold van Saksen-Coburg-Gotha, redder in nood en de beschermer des vaderlands – zo ziet hij zichzelf in ieder geval – is pas op zaterdag 16 juli uit Londen vertrokken. Ook al is hij in België volstrekt onbekend, op zijn Blijde Intrede vanaf De Panne, via Veurne, Brugge, Gent en Aalst wordt hij op luid gejuich onthaald, zo ook in Brussel, feestelijk versierd met bloemen en guirlandes van dennentakken. In

het uniform van luitenant-generaal van het Belgisch leger legt de onbekende Duitse prins die jarenlang in Engeland had gewoond de eed af als eerste

Op 2 augustus 1914 ontvangt de Belgische regering het Duitse ultimatum, een geopolitieke blunder van formaat. Als Duitsland zonder dit ultimatum over België heen was gewalst, dan had de Duitse inval achteraf misschien uitgelegd kunnen worden als een militaire noodzaak

koning der Belgen. Hij zweert trouw aan de grondwet en belooft de wetten van het Belgische volk na te leven, 's lands onafhankelijkheid te handhaven en het grondgebied ongeschonden te bewaren. Het volk barst in vreugde uit: 'Vive le Roi!' De koning der Belgen, belichaamd door Leopold I, wordt het bindteken van nationale eenheid. De

erfelijkheid van zijn dynastie verzekert de continuïteit van de Belgische natie. Zelf is Leopold als eerste koning *der Belgen* (en niet *van België*, van een volk en niet van een land) nochtans een verkozen koning. Er is geen dynastieke traditie die hem met zijn nieuw vaderland verbindt. In een min of meer spontane speech die hij afsteekt na de eedaflegging, wijst Leopold op de inderdaad verbazend enthousiaste ontvangst die hem op Belgische bodem te beurt is gevallen. De spontane populariteit van de vorst bij het volk, en vooral het gewone volk, is een bijzonder belangrijk element in de opbouw van zijn koningschap en dus ook in de Belgische natiebouw. De bevolking 'ratificeerde' met zijn toejuichingen (ik gebruik zijn woorden) zijn verkiezing door het Nationaal Congres en overtuigde hem ervan dat hij 'geroepen' was door de wil van het volk.

Een moderne koning is geen koning meer bij gratie Gods, maar bij gratie van de volkswil. Het feit dat hij geen Belg is van geboorte, is niet zo belangrijk: '*Belge par votre adoption, je me ferai une loi de l'être toujours par ma politique*'. Een ander zinnetje dat nog lang blijft resoneren is dat 'zijn hart geen andere ambitie had dan zijn volk ge-

lukkig te zien'. Leopold hoopt voor België een waarborg van vrede en rust te zijn. Maar als er toch oorlog nodig was, zou hij een beroep doen op de moed van het Belgische volk om de nationale onafhankelijkheid te verdedigen.

VOOR DE EER VAN HET VADERLAND

Het is 21 juli 1914 – de Duitse kanselier Bethmann-Holweg stuurt een circulaire naar de Duitse ambassades in Rome, Londen en Sint-Petersburg met de volgende boodschap: 'Wij verlangen vurig dat het conflict beperkt blijft tot de regio; ieder ingrijpen door een andere mogendheid zal, gezien de verplichtingen van verschillende bondgenootschappen, gevolgen hebben die niet te overzien zijn'. Tot een week voor de Duitse inval in *Poor Little Belgium* vertrouwt het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken op de haalbaarheid van de lokale indamming van het conflict tussen Oostenrijk-Hongarije en Servië, op gang getrokken door de moord op de Oostenrijkse kroonprins Franz-Ferdinand in Sarajevo 28 juni 1914. Tijdens die warme dagen van de Julicrisis maakt de Duitse keizer Wilhelm II zijn jaarlijkse zeiltocht in de Oostzee. Op 21 juli ligt het keizerlijk jacht de *Hohenzollern* voor anker in de Noorse kuststad Balholm – de oplopende internationale spanningen komen tot uiting in de telegrams die over en weer gaan. Wanneer Oostenrijk op 23 juli het ultimatum aan Servië stelt, zegt de keizer 'Kijk nou eens, dat is tenminste ferme taal'. Ook hij is op dat ogenblik nog altijd van mening dat de Oostenrijkers uiteindelijk voor een confrontatie met Servië zullen terugdeinzen en dat de Serviërs bovendien nooit een oorlog zullen riskeren. Admiraal Müller maakt hieruit op dat de keizer geestelijk volstrekt onvoorbereid is op militaire complicaties. Wilhelm II blijft inderdaad hopen op een politieke oplossing voor het Balkanprobleem.

Het heeft niet mogen zijn. Op 2 augustus schrijft koning Albert I, de kleinzoon van Leopold I, een persoonlijke brief aan de Duitse keizer, die een kleinzoon is van koningin Victoria, een volle neef van de toenmalige Britse koning George V en een verre

neef van de Belgische koning Albert I. Allemaal Coburgers, maar dit even terzijde. De koninklijke familiebanden zijn niet langer bestand tegen het nationalisme dat aan de basis ligt van de Eerste Wereldoorlog. Diezelfde 2de augustus 1914 ontvangt de Belgische regering het Duitse ultimatum, een geopolitieke blunder van formaat. Het doet een beroep op een rationele inschatting van het Belgische landsbelang in het licht van de enorme Duitse militaire overmacht en vraagt de Duitse troepen toegang te verlenen op Belgisch grondgebied als verdediging tegen een Franse aanval. Als Duitsland zonder dit ultimatum over het zuiden van België heen was gewalst en de Belgische neutraliteit had geschonden, zoals voorzien in het von Schlieffenplan van 1897, dan had de Duitse inval achteraf misschien uitgelegd kunnen worden als een militaire noodzaak. Nu wordt België tot een positionering gedwongen. Het leger is al een paar dagen eerder gemobiliseerd door de koning. Niet dat dit veel betekent: het is een zwak leger, niet goed getraind, niet goed uitgerust, niet goed omkaderd. België heeft één van de meest verouderde legers in Europa. Vandaar

Foto van de Tweede Socialistische Internationale (Kongres van 1900) met de Belgische delegatie op staan, zoals Camille Huysmans in het Brusselse Volkshuis. Er kwam echter geen oproep tot het internationalisme en pacifisme van de sociale democratie. De Eerste Wereldoorlog wijken voor patriottisme en nat

zou ingaan, zou ze zowel de eer van het land bezoedelen als haar verplichtingen jegens Europa verzaken'. Zodra het Duitse ultimatum en het Belgische antwoord via het persagentschap Havas worden verspreid, ontsteekt er in Engeland en de andere Entente-landen een golf van verontwaardiging. België beleeft een zelden geziene uitbarsting van patriottisme: overal in Brussel en

Wat brengt dat 'herbeleven' van de geschiedenis ons eigenlijk bij? Wat leren ons de stortvloed aan publicaties, tentoonstellingen, re-enactments, musicals, documentaires, stripverhalen, televisiereeksen in het kader van 100 jaar Grote Oorlog over het verleden, het heden en de toekomst van de mensheid?

ook dat de Duitse regering het 'ten diepste zou betreuren indien België het als een daad van agressie jegens zichzelf zou opvatten dat Duitsland, daartoe gedwongen door de maatregelen van zijn tegenstanders, Belgisch grondgebied betreedt om zichzelf te beschermen'. België is anno 1914 echter meer dan patriottisch genoeg om geen enkele pragmatische overweging ook te maken. Het ultimatum wordt zonder pardon of onenigheid door de regering geweigerd: 'Als de Belgische regering op het haar gedane voorstel

de andere grote steden verschijnt de driekleur in de straten en alle partijen, van de antiklerikale liberalen en socialisten, tot de katholieken, zweren plechtig de eer en het grondgebied van het vaderland tegen de indringer te verdedigen. De grote bereidwilligheid om voor een vaderland te vechten, dat de gewone man, laat staan de vrouw, geen gelijke rechten gunde, is vooral in het socialistische kamp verbazingwekkend. De oorlogskredieten worden gestemd en Emile Vandervelde treedt toe tot de regering van nationale unie.

penhagen, 1910) waar ook deelnemers van de s. Nadien volgde nog een ultiem overleg in het algemene staking tegen de oorlog. Overall in Europa alistische arbeidersbeweging in de aanloop naar de edenken. © Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis

Wanneer de koning op 5 augustus in het parlement vraagt 'Bent u van plan tot elke prijs het heilig erfgoed van uw voorvaders te verdedigen?', klinkt van alle kanten luid gejuich.

Overall in Europa moet het internationalisme en pacifisme van de socialistische arbeidersbeweging in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog wijken voor patriottisme en natiedenken. De Tweede Internationale valt plat. Op 29 juli 1914 was er nog een ultiem overleg in het Brusselse Volkshuis geweest, georganiseerd door de Franse leider Jean Jaurès, met vertegenwoordigers van de Franse, Duitse en Belgische socialistische internationale. De verklaring van de Socialistische Internationale is echter zwakker dan Jaurès had gehoopt en verwacht. Er komt geen oproep tot een algemene staking tegen de oorlog. De Franse en de Duitse socialistische beloven wel druk uit te oefenen op hun nationale regeringen om de oorlog te vermijden. Jaurès probeert zelf nog op 30 en 31 juli de Franse regering er toe te bewegen van de oorlog af te zien. Hij is hoofdredacteur van de krant *L'Humanité* en wil op 1 augustus 1914 een ultiem appel voor het behoud van de vrede publiceren op de voorpagina. Helaas moet diezelfde krant uitgerekend die dag met een rouwrand verschijnen. Op de avond van de 31ste juli 2014 gaat Jaurès 's avonds eten in Café

du Croissant, in de rue Montmartre tegenover *L'Humanité*. De rest is geschiedenis. Jean Jaurès wordt vermoord door de jonge Franse nationalist Raoul Villain, die in 1919 door een volksjury zal worden vrijgesproken omdat 'hij de natie een grote dienst had bewezen'. Met Jaurès verdwijnt inderdaad een belangrijke remmende factor in de fatale escalatie naar de Eerste Wereldoorlog, die vier dagen na zijn dood begint.

Het is 21 juli 2007 - Yves Leterme, druk bezig een nieuwe Belgische regering te vormen, krijgt van de Frans-talige openbare omroep RTBF in een flashinterview de vraag wat er precies gevierd wordt op 21 juli. 'De proclamatie van de Grondwet', antwoordt Leterme. De RTBF-interviewer wijst hem er op dat dat niet klopt en dat 21 juli de dag is waarop de eerste Belgische koning de eed heeft afgelegd. Daarna wordt Leterme gevraagd of hij de tekst van het Belgische nationale volkslied, de Brabançonne, kent. 'Een beetje' klinkt het waarna de Belgische premier in spe de Marseillaise aanheft. Even later tijdens de viering ontdekt hij allicht zijn flater, maar ook dan zingt Leterme de Brabançonne niet mee.

'NOOIT MEER OORLOG' ALS DOODDOENER

Het is 21 juli 2014 - de moeder aller verkiezingen heeft al een Brusselse en een Waalse regering opgeleverd. 'Niets is wat het lijkt', zegt de gedoodverfde minister-president Geert Bourgeois over de slabakkende Vlaamse regeringsvorming. The Belgian Royal Palace (@Monarchie.be) tweet op de quatorze juillet in één landstaal: 'De heer Michel, informateur, heeft een vorderingsverslag uitgebracht. Hij zet zijn werkzaamheden verder en brengt verslag uit op 22 juli 2014'. Het bericht wordt 27 maal geretweet, met onder meer het schampere commentaar '*et pour les francophones la même chose!*' In de zoveelste etappe van de formatie van de zogenaamde twee democratieën en hun federaal omhulsel is ondertussen op 7 juli de vijfde etappe van de Tour de France gestart in Ieper - koning Filip mocht het startschot geven. Onder grote publieke belangstelling worden de eerste vijftig kilometer

gereden doorheen Flanders Fields, 'sterk merk' van het oorlogstoerisme, ter herdenking van de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog. De renners van Omega Pharma-QuickStep verschijnen aan de start met klaprozen op de mouwen. Aan de zijken van de shirts staat #wedonotforget. 'Deze tragische gebeurtenis speelt nog altijd een belangrijke rol in het dagdagelijkse leven van veel mensen in West-Vlaanderen', aldus OPQS-manager Patrick Lefevere. 'De hoofdzetel van ons team is gelegen in Wevelgem, in het hart van Vlaanderen. Er zitten renners uit 13 verschillende landen in ons team. Daarom hebben we beslist om de soldaten die omgekomen zijn in de strijd, ongeacht welke nationaliteit, eer te betuigen. We hopen dat dit kleine gebaar kan bijdragen aan het herdenken van een van de ergste menselijke tragedies.'

Het is 21 juli 2014 - we bevinden ons in de Koningstraat in Gent rond het middaguur, het stralend zomerweer en de helderblauwe lucht van de afgelopen dagen hebben plaatsgemaakt voor bewolking - het weer is dus niet zo stralend mooi als 183 jaar geleden; op 21 juli 1831. Albert I en Leopold II wel waakzaam aan de wanden. De tweede koning der Belgen was tussen haakjes de beschermheer van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letterkunde, gesticht in 1886 als één van de eerste officiële instellingen van de Vlaamse Beweging.

De Nationale Feestdag van 21 juli 2014 staat niet in het teken van de 183ste verjaardag van de eedaflegging van Leopold I, eerste koning der Belgen, noch van de eerste verjaardag van de eedaflegging van zijn achterachterachterkleinzoon Filip I. Zoals Yves Leterme zijn de meeste Belgen de symbolische betekenis van 21 juli trouwens allang vergeten. De Nationale Feestdag van 2014 staat, hoe kan het ook anders, in het teken van honderd jaar Groote Oorlog. En het moet gezegd, alle goede bedoelingen ten spijt, begint er zich nog voor het startschot van de herdenkingsactiviteiten goed en wel gegeven zal worden op 4 augustus in Luik, in aanwezigheid van het ko-

ninklijk paar, reeds een zekere herdenkingsmoeheid meester te maken van de Belgische bevolking. Het valt in de hele herdenkingshype immers op hoe veel van hetzelfde verhaal eindeloos wordt herhaald en gereproduceerd: de militaire gebeurtenissen aan de frontlinies, de tactieken en strategieën van de bevelhebbers, de geopolitieke allianties, de gruwelen en massaslachtingen, de modder en de loopgraven, de miljoenen onschuldige slachtoffers, de zinloosheid en uitzichtloosheid van de oorlog. Hoe clichématiger de oorlog wordt voorgesteld, hoe gemakkelijker en gratuitier de vredesboodschap eraan gekoppeld kan worden: ‘nooit meer oorlog’ als extra dooddoener.

Tijdens het militaire défilé later op deze Nationale Feestdag zullen we dankzij een samenwerking met het Koninklijk Legermuseum troepen uit 1914 zien opmarcheren. Verscheidene detachementen zullen naar verluidt de geschiedenis doen herleven, uitgedost zoals ‘onze jongens’ aan de vooravond van de Grote Oorlog. Jongens van nu hijsen zich in uniformen van toen, als Lansiers, Gidsen of Jagers te Paard, en ook de Burgerwacht, de Garde Civique die in 1914 nog gemobiliseerd werd. Passeren ook de revue: een paar geres-taureerde FN-motorfietsen, stukken bereden veldartillerie getrokken door Arabo-Friese paarden, en zelfs mitrailleurs met een voorspan Belgische trekhonden. Een veldkeuken en een huifkar. ‘Onze jongens in 1914’, het zijn inderdaad heel jonge jongens die op de oorlogskerkhoven liggen ... miliciens en vrijwilligers vaak. Wat brengt dat ‘herbelevende’ van de geschiedenis ons eigenlijk bij? Wat leren ons bij uitbreiding de stortvloed aan publicaties, colloquia, debatten, tentoonstellingen re-enactments, musicals, documentaires, stripverhalen, televisiereeksen en aperitieflezingen in het kader van 100 jaar Grote Oorlog over het verleden, het heden en de toekomst van de mensheid?

THE AGE OF EXTREMES

Ik heb mijn tekst nogal ambitieus in het teken geplaatst van nationalisme en oorlog op de nationale feestdag.

Wat is het verband tussen het Belgische nationalisme van de Duitse prins Leopold I in 1831, het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 en de vele vormen van nationalisme en oorlog vandaag, honderd jaar later? Voorwaar een ambitieuze vraagstelling, maar dat is wat het niet-gespecialiseerde publiek van historici verwacht: antwoorden op de grote waarom-vragen die met voorschrijdend inzicht de herhaling van catastrofes als de Eerste Wereldoorlog in de toekomst kunnen vermijden. Of dat überhaupt mogelijk is, blijft zeer de vraag, maar ik vind dat historici de grote vragen niet uit de weg mogen gaan. Al zal ik in het kader van dit artikel uiteraard geen adequate antwoorden kunnen geven.

De Eerste Wereldoorlog was de *Urka-*

of the worst centuries in the history of humanity. De opkomst van fascisme, nazisme en stalinisme en de tragiek van terreur en genocide die de totalitaire systemen met zich mee brachten, staan in rechtstreeks verband met de Eerste Wereldoorlog, de grote uitdaging blijft de naweeën ervan na te speuren in de 21ste eeuw, nu de tweedeling van Europa is opgeheven.

DE ROL VAN HET BANAAL NATIONALISME

Hoe kunnen we het verband tussen nationalisme en oorlog, in het licht of beter gezegd in de schaduw van de oercatastrofe benaderen? Hét nationalisme bestaat natuurlijk niet. Het verschil tussen een Russische vlag op een gepantserd transportvoertuig in Oost-Oekraïne en een Russische vlag

Foto van een actie n.a.v. de staking in het teken van de strijd voor algemeen stemrecht, 1913. De strijd van de arbeidsbeweging, voor algemeen stemrecht en sociale bescherming, had zich in hoofdzaak binnen de natiestaat afgespeeld en zorgde dus voor een grote identificatie met diezelfde natiestaat. In dit verband is het banaal nationalisme niet te onderschatten.

© Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis

tastrophe van de twintigste eeuw, ‘de eerste calamiteit van de twintigste eeuw, waaraan alle andere calamiteiten zijn ontsproten’ (Fritz Stern). Volgens de vorig jaar overleden Britse historicus Eric Hobsbawm was de korte twintigste eeuw of ‘the Age of Extremes’ die in augustus 1914 begon ‘one

in het Maracana-stadion in Rio de Janeiro tegen de Rode Duivels mag duidelijk zijn. Dichter bij huis is er het verschil tussen het partijprogramma van de N-VA en de populaire vormen van Belgisch nationalisme die tijdens het WK in een spectaculaire veelheid aan tricolore gadgets tot uiting kwa-

men. Laat ons even inzoomen op die laatste variant, de opstoot van belgitude tijdens het WK en vergelijkbare fenomenen. 'Banaal nationalisme', zo noemt de Britse socioloog Michael Billig de manier waarop natiestaten zich bijna onmerkbaar reproduceren in het collectief bewustzijn. In de geglobaliseerde wereld van de 21ste eeuw is een vorm van 'banaal nationalisme' inderdaad het even vanzelfsprekend als blijvend gebruik van nationale symbolen tijdens wereldkampioenschappen voetbal. Of hoe een volstrekt multinationaal en cultureel divers elftal als de Rode Duivels de Brabançonne zingt bij het begin van een wedstrijd, de één al wat overtuigender dan de andere, maar ze vergissen zich toch niet van volkslied zoals de Belgische ex-premier Yves Leterme. Hoe hun iconische sportheldenstatus ervoor zorgt dat dit ritueel moment van nationale identificatie massaal 'gedeeld' wordt, niet alleen door de supporters en de fans, de voetbalgekte nam de afgelopen weken veel breder bezit van de Belgische bevolking – niet dat dit nu zo verschrikkelijk diepging – maar we waren voor eventjes weer een land, een natie, trots om België te zijn, zeker na de mooie overwinning tegen de VS. De Rode Duivels en hun supporters bleven dan ook niet onvermeld in de eerste 21 juli-toespraak van koning Filip: het gevoel van gedeelde vreugde zorgt volgens de koning voor een collectieve dynamiek die tot successen leidt. Hij maakte meteen de analogie met de dynamiek van een land dat vertrouwen heeft in zichzelf, de andere en de instellingen. Als de Duivels iets voor hun vaderland over hebben, verschijnen ze straks met Filip en Mathilde op het balkon van het Koninklijk Paleis. Succes en enthousiasme verzekerd. *Eat your heart out*, Bart De Wever.

Is dit soort banaal nationalisme per definitie 'goedaardig' nationalisme? Het onderscheid tussen goedaardig en kwaadaardig nationalisme wordt inderdaad vaak gemaakt door historici en andere denkers van het nationalisme. Nationalisme als Januskop, met een Jekyll and Hyde-dualiteit. Sommige vormen van nationalisme,

zoals nationale emancipatie- en bevrijdingsbewegingen of dekolonisatiebewegingen worden in die optiek gezien als positief en goed; agressief etnisch separatisme of fascistische en autoritaire vormen van nationalisme als negatief en slecht. Toch is het onderscheid tussen een goedaardig,

Nationalisme als Januskop, met een Jekyll and Hyde-dualiteit. Sommige vormen van nationalisme worden gezien als positief en goed; agressief etnisch separatisme en autoritaire vormen van nationalisme als negatief en slecht. Toch is het onderscheid tussen een goedaardig en een kwaadaardig nationalisme bij nader inzien niet zo gemakkelijk te maken

democratisch, bevrijdend nationalisme en een kwaadaardig, autoritair, onderdrukkend nationalisme bij nader inzien niet zo gemakkelijk te maken. Zo is ook banaal nationalisme niet per definitie onschuldig en onschadelijk. Denk aan Silvio Berlusconi, pas weer eens in beroep vrijgesproken, mediamaat en eigenaar van AC Milaan, Italië's meest succesvolle voetbalploeg, die begin jaren 1990 zeer handig de populaire symbolen en ook de taal van het voetbal inschakelde in zijn campagnes voor het premierschap. Zijn televisiespotjes eindigden steevast met de voetbalhymne *Forza Italia*, wat ook de naam van zijn partij werd. Het regime van Berlusconi's grote voorbeeld Mussolini was net zo goed gericht op de macht van populaire cultuur. Sport was zelfs een sleutelement in de politieke strategie van de Italiaanse fascist. Vanaf het midden van de jaren 1920 verwierven ze controle over de wereld van het voetbal, bouwden grote stadions over heel het land en creëerden een nationale ploeg die de internationale kampioenschappen vier jaar zou domineren, met twee wereldbikers en een gouden medaille op de Olympische spelen.

Een voorbeeld om aan te geven dat er geen duidelijk onderscheid te maken is tussen een goedaardig nationalisme dat verbondenheid en collectieve

dynamiek creëert en een kwaadaardig nationalisme dat tot uitsluiting en collectief geweld aanleiding geeft. Wie zijn macht ontleent aan banaal nationalisme heeft een zeer gevaarlijk wapen in handen. Nationalisme is altijd een kwestie van 'wij' en 'zij' en heel vaak dus ook van 'wij' tegen 'zij', met

name ook tijdens goedaardige voetbalwedstrijden, ook al blijft het daar een spel. Zoals de taal van het voetbal zich in de politieke propagandataal kan nestelen, zo is de taal van de oorlog ook latent aanwezig in de sportverslaggeving. Dat kan op zich wellicht weinig kwaad, maar het banaal nationalisme kan er wel toe bijdragen dat mensen zoals u en ik het op een dag volkomen vanzelfsprekend vinden de wapens op te nemen voor het vaderland. Zo is het in ieder geval in het verleden ook geschied in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog.

THE JUST WAR

Laat me opnieuw aanknopen bij de eerste 21 juli-toespraak van de eerste koning der Belgen, Leopold I, op 21 juli 1831. Herinner u dat hij stelde dat als er dan toch oorlog nodig zou zijn, hij een beroep zou doen op de moed van het Belgische volk om de nationale onafhankelijkheid te verdedigen. Nog geen twee weken na de eedaflegging – op 2 augustus 1831 – was het al zo ver. Willem I, koning der Nederlanden, die België tot in 1839 niet zou erkennen, stond aan de grens met een leger van 50.000 man. De Tiendaagse Veldtocht was een feit en zou Leopolds prestige en populariteit als koning versterken op een manier die in vreedstijd niet mogelijk was geweest, dankzij de col-

lectieve dynamiek die door banaal nationalisme op gang was gebracht. Ook al moest Leopold de hulp van Frankrijk inroepen om de Nederlanders terug te dringen en toonde de Nederlandse verrassingsaanval vooral aan hoe zwak het Belgisch leger wel was. Leopold I was zelf trouwens allesbehalve een vechtjas, hij had de oorlogen tegen Napoleon aan den lijve meegemaakt, voor hem stond in de geest van het Congres van Wenen en de Heilige Alliantie de eeuwige vrede in Europa vooraan op de agenda - *'Mein Wunsch für Europa is den Frieden'*, schreef hij in 1854 aan Metternich, op het moment in de geschiedenis dat die vrede fataal aan het wankelen ging door het uitbreken van de Krimoorlog. Het zou me te ver voeren daarop in te gaan, ook al is de continuïteit van de Krimoorlog in 1854 naar de Eerste Wereldoorlog en in feite ook naar het conflict rond Oekraïne vandaag bijzonder interessant. Voor Leopold was er geen contradictie tussen het propageren van natiegevoelens en patriottisme enerzijds en het idee van het Europees Concert van internationale evenwichten anderzijds. Het nationaal gevoel moest gestimuleerd worden om het volk zoveel mogelijk emotioneel aan de monarchie te binden en weg te houden van de ideeën van vrijheid, gelijkheid en broederschap van de Franse revolutie. Oorlog stond voor Leopold gelijk aan revolutie en anarchie en omgekeerd, de Napoleontische oorlogen nog vers in het geheugen. Hij zag zichzelf als de gezant van de vrede in Europa en behoeder van orde en rust. *'To be National is the great thing'*, schreef hij ook aan koningin Victoria, die zijn nichtje was en van *'Dear Uncle Leopold'* haar politieke opvoeding kreeg. Door zich nationaal te profileren, verzekerden de negentiende-eeuwse vorsten en bij uitbreiding de natiestaten zich van de liefde van hun volk. Het banaal nationalisme dat Leopold en andere gekroonde hoofden propageerden door middel van nationale feestdagen, Te Deums, postzegels en volksliederen kan nog als een vorm van goedaardig en goedbedoeld nationalisme worden gezien, net zoals het nationalisme van de Belgische revolutie ook de conno-

tatie heeft van een liberale en democratische revolutie tegen de autoritaire Nederlandse koning.

In de loop van de negentiende eeuw veranderde dat. De Krimoorlog was een kantelpunt. In combinatie met sociaal darwinisme en militarisme werd het nationalisme van de Europese natiestaten een gevaarlijke kracht, die de superioriteit van de ene natie over de andere, van het ene volk over het andere, van het ene ras over het andere legitimeerde en ook vestigde.

We bouwen het verhaal vanuit onze achterafkennis in deterministische en teleologische zin op – de Eerste Wereldoorlog als een onafwendbare en onvermijdelijke catastrofe

Het natie- en staatsvormingsproces in Europa na 1870 zorgde er via het onderwijs en het leger voor dat de identificatie van de gewone man met de natiestaat sterker werd: de natiestaat kon dus ook steeds grotere offers vragen. De noties van plicht en eer, van het land dienen en trouw zijn aan het vaderland, werden steeds vanzelfsprekender voor steeds grotere groepen. België was in dat opzicht een eerder zwakke natiestaat in de aanloop naar 1914: het had een van de meest verouderde legers van Europa (denk aan de strijd die Leopold II tot op zijn sterfbed heeft moeten voeren voor de persoonlijke dienstplicht – 1909) De leerplicht werd pas in 1914 ingevoerd. De twee belangrijkste vehikels om nationale gevoelens en loyaliteit aan het vaderland te verspreiden bij de grote massa waren veel minder sterk uitgebouwd dan in Frankrijk, Groot-Brittannië, Duitsland, Oostenrijk-Hongarije of Italië in dezelfde periode. De militarisering van de samenleving, de verheerlijking van de natie in het leger en de belichaming ervan in de soldaat gingen dus groten-deels aan *poor little Belgium* voorbij.

Het lijkt een paradox, maar de democratisering van de samenleving maakte

de mobilisatie van hele volkeren in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog gemakkelijker. In dit kader kunnen we ook de houding van de Europese sociaal-democratie in juli 1914 beter begrijpen en waarom de belangen van de natiestaat zo vanzelfsprekend boven de internationale solidariteit van de Tweede Internationale gingen primeren. De strijd van de arbeidersbeweging, voor algemeen stemrecht, voor sociale bescherming, had zich immers in hoofdzaak binnen het kader van de natiestaat afgespeeld, en dus ook voor een grote, zij het zeer ambivalente identificatie met diezelfde natiestaat gezorgd. Ook in dit verband is de rol van het banaal nationalisme niet te onderschatten.

Bovendien was sinds de Krimoorlog 'oorlog' als zodanig fundamenteel van karakter veranderd: er werd niet langer oorlog gevoerd in naam van de vorst, maar in naam van het volk, ter verdediging van het vaderland. Vandaar ook het groeiende belang voor de publieke opinie van de notie van de rechtvaardige oorlog – *'the just war'* – ter verdediging van de waarden van de eigen natie, die superieur werden geacht aan die van de mogelijke agressor. De moderne natie moest volgens de militaire klasse die overal in Europa meer gewicht in de schaal wierp op alles voorbereid zijn en zich beveiligen tegen mogelijke aanvallen. De simpele, maar vernietigende logica van de bewapeningswedloop startte hier: het groeiend belang van de legers voor de natiestaten in combinatie met de technologische vooruitgang in de wapenindustrie zorgde voor stijgende defensieuitgaven in een streven naar militaire superioriteit en met de totale industriële oorlog als resultaat. Sterk verweven met het groeiende nationalisme in de aanloop naar WOI was het de economische rivaliteit tussen de natiestaten die voor toenemende internationale spanningen zorgde. In zijn bekende pamflet over het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme stelde Lenin in 1916 dat het kapitalisme sinds 1900 zijn meest agressieve fase bereikt had in de strijd om de kolonies en de grondstoffen en

afzetmarkten daaraan verbonden. De opkomst van Duitsland als eengemaakte natiestaat en de snelle economische en militaire groei van Rusland brachten het Europees Concert dat sinds 1815 in Europa bestond en op het bewaren van de evenwichten en het handhaven van de vrede gericht was fataal aan het wankelen.

Maar hoe fataal is fataal? We kennen de catastrofale afloop van het verhaal en bouwen dat verhaal vanuit onze achterafkennis vervolgens in deterministische en teleologische zin op – de Eerste Wereldoorlog als een onafwendbare en onvermijdelijke catastrofe – het nationalisme wordt zo een overrompelende kracht en andere, remmende factoren worden over het hoofd gezien of geminimaliseerd: internationalisme en pacifisme worden weerloos en zelfs een beetje belachelijk gemaakt.

WAKKERE BURGERS OF SLAAPWANDELAARS?

De *Slaapwandelaars* van Christopher Clark is ook vanuit dit opzicht één van de betere boeken voor een breed geïnteresseerd publiek dat in de aanloop naar de honderd jaar viering op de markt is gebracht. In dit boek is de Eerste Wereldoorlog niet geheel en al 'onvermijdelijk', het toeval krijgt een belangrijke rol toebedeeld. 'We kunnen niet volstaan met een simpele herziening van de opeenvolgende 'internationale crises' die aan het uitbreken van de oorlog zijn voorafgegaan', schrijft Clark, 'we moeten begrijpen hoe de gebeurtenissen zijn beleefd en verwerkt tot verhalen die waarnemingen kleurden en gedrag motiveerden.' 'Alle hoofdrolspelers bezagen de wereld door de filters van verhalen samengesteld uit stukjes ervaring, aaneengelijmd met angsten, projecties en belangen in de gedaante van levenswijsheden.' Voor Clark is de vraag naar het 'hoe' een alternatieve weg door de gebeurtenissen naar het 'waarom', zonder de vraag naar verantwoordelijkheid uit de weg te gaan. Zijn verhaal is vergeven van 'agency' – niet van het gewone volk weliswaar, maar van de groten der aarde, gekroonde hoofden, militairen, diplomaten, politici, elk met hun eigen

aandeel in de schuldvraag of omgekeerd, in de vraag waarom de oorlog niet vermeden is kunnen worden in een tijdperk dat op de drempel van detente leek te zijn. Clark focust niet zozeer op de langetermijnprocessen, maar op de snelle verschuivingen en de veelheid aan korte termijn-beslissingen en aanpassingen daarvan en hoe die multipolaire interactie uiteindelijk tot een blokkering van het internationaal systeem leidde, iets wat hij als een tragedie en niet als een misdaad opvat. In het verslag van hoe de kansen op vrede vanaf de moord in Sarajevo op 28 juni tot de Duitse inval in België op 4 augustus uiteindelijk tot nul gereduceerd werden, werd de handelingsvrijheid van de actoren steeds beperkter. Clark beschrijft hen als *slaapwandelaars* omdat ze *deep down* wel beseften dat er een Armageddon kon ontstaan en onmetelijke puinhopen konden worden aangericht, maar nog niet aan den lijve hadden ondervonden welke verschrikkelijke wonden de nieuwste wapens konden aanrichten.

Onze maatschappij is beter af met zwakke nationale identiteiten dan met sterke.

Onze wereld heeft dat ondertussen dus wel ondervonden. Zijn wij wakkerder burgers? Of toch maar liever ook slaapwandelaars? Het nationalisme en religieus fanatisme, in combinatie met het wankelen van de internationale verdragen en supranationale instellingen die ons voor oorlog hebben behoed, doen ons met enig historisch besef toch wel een beetje gruwelen. Maar historisch bewustzijn is uiterst fragiel en bovendien speelt de gruwel zich vandaag ook al af, voor onze neus, zij het op veilige afstand, net als de gruwel van WOI.

Erwin Mortier schreef daarover juiste zinnen op in een Elfnovemberlezing in Ieper, vier jaar geleden: 'Al te vaak dreigen we het leed van de ander te herleiden tot het glanzende bewijs voor de waarachtigheid van onze eigen, meestal nogal veilige gevoelens van betrokkenheid. We dreigen dat leed tot

een soort van souvenir te maken, ongeveer zoals mijn verwanten hier in de frontstreek uit kogels en granaathulzen vaasjes maakten. Bovendien blijven we daarmee blind voor de krachten die de machinerie van het noodlot in gang hebben gezet, en we ontzegden onszelf de mogelijkheid in het verleden patronen te ontdekken die ons kunnen helpen om lessen te trekken voor het verleden en de toekomst. Het succes van de Europese naties in het voorkomen van de totale rampspoed die ze tot twee keer toe hebben ontketend, kan ons de illusie schenken dat de Grote Vrede nu voorgoed is aangebroken en dat we niet langer nood hebben aan een goed ontwikkeld historisch besef.'

De verantwoordelijkheid van historici in het kritisch en genuanceerd analyseren van de relatie tussen nationalisme (in het meervoud) en oorlog (in het meervoud) is dus groot. Ook in het verspreiden van die kennis en inzichten voor het brede publiek. We zijn allang geen natiebouwers meer die zoals Henri Pirenne de eigen natie of subnatie van een lange en stabiele geschiedenis voorzien. We hoeden er ons als historici voor om geschiedenis in te schakelen in projecten van nationale identiteitsvorming en legitimatie. Onze maatschappij is beter af met zwakke nationale identiteiten dan met sterke.

Nationalisme behoort echter allesbehalve tot het verleden, in zijn meest kwaadaardige vormen is het helaas brandend actueel. Maar zoals we het niet netjes chronologisch kunnen opdelen in een vroeg-negentiende-eeuwse progressieve en positieve variant en twintigste-eeuwse reactionaire en negatieve variant, zo is het ook onmogelijk de ruimtelijke opdeling te maken tussen een goedaardige, civiele West-Europese en een kwaadaardige etnisch-religieuze Oost-Europese variant, om van de rest van de wereld en Gaza nog te zwijgen. Op die manier wordt de herdenking van de Eerste Wereldoorlog op de nationale feestdag misschien toch iets minder vrijblijvend.

Gita Deneckere

Uilenspel

Groeien* doen we samen

***LEZEN, SCHRIJVEN, REKENEN, SPELEN, DROMEN ...**

Het nieuwe schooljaar 2014-2015 draait al enkele maanden op volle toeren. Sinds september zijn het niet enkel kinderen en jongeren die in actie zijn geschoten, ook de vrijwilligers van Uilenspel zijn opnieuw op pad. Vol frisse moed en speelse ideeën gaan zij wekelijks langs bij een kansarm gezin in hun buurt om op een speelse manier de schoolse vaardigheden van het kind te stimuleren.

© Uilenspel vzw

UILENSPEL VZW

Uilenspel is een jonge Gentse organisatie die de ontwikkelingskansen van kinderen en ouders uit kansarme gezinnen wil verbreden via buurtsolidariteit.

Uilenspel richt zich tot kinderen uit de derde kleuterklas, het eerste en tweede leerjaar die wonen in

kansarme wijken. Van de gezinnen die Uilenspel bereikt, behoort 90% tot etnisch-culturele minderheden. Het stimuleren van de Nederlandse taal staat dan ook vaak centraal in de begeleiding. Momenteel is Uilenspel actief in de Gentse wijken: Sint-Amandsberg, Dampoort, Brugse Poort, Macharius-Heirnis en Sluizen-Tolhuis-Ham.

De vrijwilligers van Uilenspel gaan gedurende één uur per week langs aan huis bij een gezin in hun buurt en ondersteunen op een speelse manier de schoolse vaardigheden van het kind. De positieve en ongedwongen aandacht prikkelt de motivatie van het kind en de ouders.

De buurtscholen en buurtorganisaties zijn belangrijke partners voor Uilenspel. Zij selecteren gezinnen die in aanmerking komen voor een Uilenspelbegeleiding en volgen de gezinnen en de vrijwilligers mee op.

*Dromen waarmaken
en de kinderen een
mooie toekomst geven,
daar gaat het om*

ONTSTAAN

Uilenspel werd opgericht in december 2008 op initiatief van een aantal buurtbewoners uit de Sint-Bernadettestraat en omgeving.

In de sociale tuinwijk Sint-Bernadette (Gent) bleek al langer een vraag naar schoolse ondersteuning. In januari 2009 startten 15 buurtbewoners met de begeleiding van een kindje in de Bernadettewijk.

In de voorbije jaren heeft Uilenspel een sterke groei gekend. Bij de aanvang van het schooljaar 2014-2015 is Uilenspel actief in vier Gentse wijken, waarbij een 150-tal vrijwilligers een kindje begeleiden.

AL SPELEND LEREN

Uilenspel wil 'spelenderwijs' kansen bieden. Een begeleidingsmoment

UILENSPEL KUNSTFESTIVAL

In de voorbije jaren stelde Uilenspel vast dat de kinderen uit kansarme en allochtone gezinnen het niet enkel moeilijk hebben op school, maar ook veel 'cultuurkansen' missen. Cultuur, in de ruime zin van het woord, staat vaak ver van hun bed. De redenen hiervoor zijn divers: gebrek aan financiële middelen om een culturele uitstap te doen of om kinderen in te schrijven in culturele vrije tijdsinitiatieven, gebrek aan kennis over wat er in de buurt te doen is, angst om er alleen op uit te trekken, enz.

Op initiatief van een groep vrijwilligers organiseerde Uilenspel in november 2013 het eerste Uilenspel Kunstfestival. Het werd een onvergetelijke dag waar meer dan 400 kinderen en ouders van verschillende achtergronden samen proefden van diverse kunstvormen. Het enthousiasme, plezier en de interactie tijdens de initiaties en workshops was zo groot dat op zaterdag 22 november 2014 in het Monasterium Poortackere een tweede editie van het kunstfestival zal doorgaan. Meer info: www.uilenspel-kunstfestival.be

tussen de vrijwilliger en het gezin moet leuk zijn, zowel voor het kind/gezin als voor de vrijwilliger. Uilenspel reikt haar vrijwilligers een uitgebreid aanbod aan materialen aan (educatieve spelen, knutselmateriaal, online platform met lesmateriaal), zodat de vrijwilliger en het kind aan de slag kunnen via de methodiek van 'spelend leren'. Het speelse karakter van de begeleiding zorgt ervoor dat kinderen soms niet beseffen dat ze eigenlijk aan het 'leren' zijn. Ze ontdekken dat 'leren' ook leuk kan zijn.

De ouders van het kind worden zo veel mogelijk betrokken tijdens de begeleiding zodat ze de nodige handvaten aangereikt krijgen om zelf hun kind te ondersteunen op schools vlak.

EEN WARM HART VOOR DE BUURT

Uilenspel onderscheidt zich van andere initiatieven die zich richten op schoolse ondersteuning door sterk in te zetten op de kracht van buurtsolidariteit. Het verhaal kent niet alleen een sterke toename in aantal deelnemers, maar wordt bovendien steeds intenser. Buren met verschillende achtergrond leren elkaars leefwereld kennen en respecteren, en nemen elkaar mee op sleeptouw naar verschillende activiteiten in de buurt.

Doordat de vrijwilligers zich op lange termijn engageren (minstens één schooljaar), ontstaat er een vertrouwensband tussen vrijwilliger en gezin. Op die manier worden nieuwe netwerken en buurtintegratie gestimu-

© Uilenspel vzw

© Uilenspel vzw

leerd en ontstaan groeimogelijkheden voor zowel het gezin als de vrijwilliger. Voor de gezinnen biedt de ondersteuning mogelijkheden om contacten aan te knopen buiten de eigen kring of netwerk. Ook de vrijwilligers ervaren de contacten met gezinnen met een andere sociaal-culturele en/of economische achtergrond als erg verrijkend.

Uilenspel zorgt ervoor dat de woonafstand tussen de vrijwilliger en het gezin zo beperkt mogelijk blijft. Hierdoor verhoogt de kans dat de vrijwilliger en het gezin elkaar ook buiten het wekelijkse begeleidingsuurtje tegenkomen en er een ruimere uitwisseling ontstaat.

Uilenspel onderscheidt zich van andere initiatieven die zich richten op schoolse ondersteuning door sterk in te zetten op de kracht van buurtsolidariteit

VRIJWILLIGERS: EEN RAS APART

De vrijwilligersgroep van Uilenspel is heel divers samengesteld. De jongste vrijwilliger is 17 jaar, de oudste 70 jaar. Het gaat om een diverse groep van mannen en vrouwen, studenten, werkende mensen, gepensioneerden ... maar allen met de gemeenschappelijke drijfveer om een steentje bij te dragen aan de buurt waarin ze wonen.

Uilenspel zorgt voor een professionele omkadering en ondersteuning voor de vrijwilligers. Naast de verplichte basisvorming worden jaarlijks vormen georganiseerd rond thema's als taalstimulering en spelend leren. Daarnaast krijgt elke vrijwilliger een pakket basismateriaal en beschikt Uilenspel over een collectie educatieve spelletjes en boekjes.

Nieuwe vrijwilligers kunnen zich doorheen het gehele schooljaar aanmelden. Er zijn twee opstartmomenten: één in september/oktober en één in januari/februari.

Cindy Celis, Uilenspel vzw

Meer weten?

Neem een kijkje op onze website

www.uilenspel.be

of volg ons via facebook.

Uilenspel vzw

Doornakkerstraat 54,

9040 Sint-Amandsberg

09 351 51 15 - info@uilenspel.be

HANS ACHTERHUIS °1942

- is emeritus hoogleraar wijsbegeerte (Universiteit Twente)
- studeerde naast filosofie ook theologie in Utrecht en Straatsburg, maar verloor zijn geloof
- houdt zich als publiek intellectueel al heel zijn denkend leven bezig met maatschappelijke vraagstukken
- doceerde behalve in Twente ook sociale filosofie in Amsterdam en milieu filosofie in Wageningen. In het buitenland bekleedde hij leerstoelen in Pennsylvania, Berkely en aan de VUB
- was voorzitter van de visitatiecommissie die in 2004 het filosofieonderwijs in Vlaanderen beoordeelde
- brak door met 'De markt van welzijn en geluk'. Het boek had onmiddellijk een grote maatschappelijke impact en leidde een heroriëntatie in van het Nederlandse welzijnswerk
- verder publiceerde Achterhuis belangrijke werken over schaarste, techniek, utopie, de vrije markt en geweld
- zijn meest recente publicaties zijn 'Met alle geweld' (2008), een monumentale poging om geweld filosofisch te begrijpen; en 'De utopie van de vrije markt' (2010), waarin hij het heersende neoliberale paradigma als een utopie ontmaskert
- in september 2014 verscheen 'De kunst van het vreedzaam vechten'. Nadat hij in 'Met alle geweld' de bronnen van geweld in kaart wou brengen, onderzoekt hij nu samen met Nico Koning de bronnen van geweldbeteugeling
- is op 21 november 2014 te gast op de Nacht van de Vrijdenker

Hans Achterhuis

‘Je kunt niet volledig modern zijn. Daar ga je aan kapot’

Op 21 november is Hans Achterhuis te gast op de Nacht van de Vrijdenker. In september verscheen zijn nieuwste werk, dat hij samen met Nico Koning schreef: ‘De kunst van het vreedzaam vechten’. Het is een onderzoek naar hoe moderne beschavingen erin slagen om conflicten op een vreedzame manier uit te vechten. De Geus trok naar Utrecht en sprak met Achterhuis over zijn boek: hoe kunnen zijn inzichten helpen om de crisissen en conflicten in de wereld vandaag te begrijpen en het hoofd te bieden?

Volgens Achterhuis en Koning zijn conflicten en strijd eigen aan de menselijke natuur. In een *state of nature* was het leven gewelddadig en kort. Traditionele beschavingen dammen dat geweld in door ongelijkheid en verschil tussen mensen aan te brengen, als ‘natuurlijk’ te verklaren en vast te leggen in rigide regelsystemen waaraan gehoorzaamheid autoritair afgedwongen wordt. Achterhuis noemt dat een *verticale* beschavingsorde. Voor zo’n traditionele cultuur zijn vrijheid en gelijkheid erg bedreigend, aangezien die de hiërarchische orde ernstig kunnen ontregelen.

‘Van cultuurpessimisme hebben we ons losgemaakt. Ik geloof er niet meer in’

Toch leven we nu in een vrije en open samenleving. Die *horizontale* beschavingsorde heeft als bouwstenen alles wat we modern noemen: liberale democratie, de *trias politica*, ondernemingsgewijze productie en consumptievrijheid, een onafhankelijk en onpersoonlijk rechtssysteem,

enzovoorts. En hoewel je in zo’n samenleving inderdaad meer wrijvingen, botsingen en conflicten tegenkomt, leven we in de meest vreedzame periode in de geschiedenis. De kans om een gewelddadige dood te sterven lag nooit lager dan in ons tijdperk, zo blijkt uit de overtuigende empirische studies waaruit de auteurs putten. Hoe is dat te verklaren?

In moderne beschavingen worden conflicten en botsingen niet vermeden, maar sportief en vreedzaam uitgevochten. We vechten met woorden in de rechtszaal en in publieke discussies, we onderhandelen op markten en voeren in onze gezinnen verbale discussies tussen gelijken. Het is net dankzij onze moderne instituties dat we in staat zijn om vrijheid en gelijkheid met vrede en veiligheid te verzoenen. Moderne beschavingswallen werken beter dan traditionele, maar ze zijn broos en breekbaar. Achterhuis en Koning brengen al die mechanismen in kaart, om ze uiteindelijk te helpen vrijwaren. Tijd om te kijken welke lessen Achterhuis uit zijn analyse trekt en hoe we die kunnen toepassen op de

problemen en crisissen waarmee ons samenlevingsmodel geconfronteerd wordt.

Nog nooit waren vrijheid en gelijkheid zo groot als in onze moderne samenleving, en tegelijk leven we in de meest vreedzame periode van de menselijke geschiedenis, schrijft u. Is Hans Achterhuis een vooruitgangsoptimist geworden?

Dat is een verwijt dat Nico Koning en ik tegenwoordig regelmatig krijgen van oud-studenten. Nee, dat zijn we niet. Zowel Nico als ik zijn in ons onderwijs veel bezig geweest met *Over de waarde van culturen* van Ton Lemaire, waar we beiden erg van onder de indruk waren.

‘Eén van de grote lijnen van dit boek is net dat de materiële basis van de maatschappij de veiligheid is’

Via een aantal criteria schetst dat boek het verschil tussen moderne en traditionele culturen. En bij Lemaire valt alles ten gunste van traditionele culturen uit. Van dat cultuurpessimisme hebben we ons losgemaakt. Ik geloof er niet meer in. Let wel, we kijken in ons boek naar één criterium: veiligheid. We zeggen dat moderne samenlevingen op dat gebied erg goed presteren. Kijk je naar andere criteria als duurzaamheid, sociale cohesie, enzovoorts ... is dat veel minder het geval. We belijden dus geen algemeen vooruitgangsoptimisme. We pleiten er juist voor dat we moeten vechten om de moderne instituties waaraan we zoveel te danken hebben voortdurend te *finetunen*, in toom te houden en te

controleren. Zowel Nico als ik hebben een neo-marxistische achtergrond, maar één van de grote lijnen van dit boek is net dat de materiële basis van de maatschappij volgens ons niet de productiekrachten en productieverhoudingen zijn - simpel gesteld: hoeveel eten de mensen hebben - maar de veiligheid is. Kunnen onze moderne staten die veiligheid niet langer waarborgen, dan krijg je een heel ander verhaal. Dan krijg je Hobbesiaanse toestanden.

‘Religie en geweld hebben hetzelfde DNA’

VEILIGHEID

Laat ons eens kijken naar een van de meest in het oog springende bedreigingen voor die veiligheid: het probleem van het religieus terrorisme en IS. In ‘Met alle geweld’ analyseerde u het religieus terrorisme als een modern fenomeen. U benadrukte toen dat Bin Laden, ondanks zijn religieuze taal, seculiere en politieke doelen nastreefde. Geldt dat ook voor IS? Misschien was dat in *Met alle geweld* wel wat te extreem gesteld. Maar ik blijf erbij dat het fundamentalisme een moderne beweging is, in ieder geval een beweging in de moderniteit. Er is een fundamenteel verschil met wat we in het verleden kenden als een ‘orthodox-rechtzinnig’ geloof, zeg maar dat van de zwarte-kousen-Christenen in Nederland. Dat geloof uitte zich niet maatschappelijk agressief, en richtte zich ook niet tegen geloofsgenoten die de leer niet strikt genoeg interpreteren, en dat doet het fundamentalisme duidelijk wél. Het fundamentalisme is slechts te begrijpen binnen de spanningsvelden die de moderniteit oproept. Het is een beweging die zich in de moderniteit, uit angst en jaloezie tégen die moderniteit keert. Grote groepen, hier in onze steden, benijden veel van wat hun leeftijdsgenoten bereiken, maar wat hen, door allerlei omstandigheden, niet lijkt te lukken. ‘Wij kunnen dat niet’ wordt

dan: ‘wij willen dat niet’, en dat leidt tot haat.

In Vlaamse dagbladen woedde er recent een flinke discussie tussen enerzijds religiecritici, die wijzen op de rol van religie in heel die problematiek, en een ander kamp dat volhoudt dat religie op zich geen bron van haat is, maar dat die haat in dit geval enkel geopolitieke en socio-economische bronnen heeft.

Ik geef toe dat die factoren wel meespelen, maar alleen daar naar wijzen is me te monocausaal. Beide elementen spelen een rol. Ik heb veel over religie en geweld gediscussieerd, en vaak hoor je dan zeggen: ‘religie is altijd vreedzaam, dus dit is geen echte religie.’ Nee, zeg ik dan. Religie en geweld hebben hetzelfde DNA, ze zijn van meet af aan verbonden geweest. In elke religie vind je naast oproepen tot vreedzaamheid evenveel oproepen tot haat en geweld. Bovendien is die vreedzaamheid enkel gericht op de eigen groep. ‘Gij zult niet doden’ is, in eerste instantie althans, nooit als algemeen gebod bedoeld geweest. Het betekent: ‘Gij zult geen volksgenoten doden’, want dan valt de boel uit elkaar in een cyclus van wraak en weerwraak. Binnen de eigen groep gaf dat een soort gemeenschappelijkheid, en naar buiten toe een onverzettelijkheid om in naam van God hele volkeren uit te roeien. Dat aspect van religie is altijd erg dubbel geweest, en dat geldt zeker niet alleen voor de islam. Als je het aantal gewelddadige uitspraken uit de Bijbel zou moeten halen, ook het Nieuwe Testament, dan ben je een tijdje bezig want dat zijn er nogal wat.

‘Toenemende inkomensongelijkheid hoeft niet noodzakelijk te leiden tot conflicten’

Uit België vertrekken, proportioneel gezien, het meest aantal Syriëstrijders van de ons omringende landen. Er is dan ook heel wat te doen over de mogelijke bedreiging die ze vormen als ze terug-

keren, en hoe daarmee om te gaan. Hoe reëel is die dreiging volgens u?

Wel, daar weet ik eigenlijk niet genoeg van af om dat juist in te schatten. Maar wat ik wel weet uit mijn vorige studie over geweld, is dat als je eenmaal die drempel naar gewelddadigheid overschreden hebt, als je dat allemaal gezien, beleefd en gedaan hebt, het daarna veel gemakkelijker is om die stap opnieuw te zetten. En dat

‘Ik ben niet blind voor de voor de vrijheden die de ma slecht. Ik ben evenwel de eerste om toe te geven dat o je nog wel wat aan doen zonder dat je daarvoor comm

vormt inderdaad wel een gevaar, dat hebben we ook gezien bij de Vietnam-veteranen en hun terugkeer in de Amerikaanse samenleving. Wat je wel kan doen, preventief dan, is er voor zorgen dat zo'n groepen zich niet ongelijk behandeld voelen binnen onze samenleving, en vooral voortdurend proberen om in gesprek te blijven. Je kan niet naar het Midden-Oosten gaan en daar het gesprek aangaan met

markt ons gebracht heeft. De markt is intrinsiek niet onze markten nu meer op roof lijken. Maar daar kun je niet communist hoeft te worden.' © Gerbrich Reynaert

die jongens, dan is het te laat. Maar je kan dat wél nog doen binnen onze samenleving.

GELIJKHEID

Er was nog nooit zoveel vrijheid en gelijkheid als in onze moderne samenleving zegt u, maar wat dan te denken van de analyses van Thomas Piketty? Daaruit zou je kunnen besluiten dat die gelijkheid met een grote korrel zout te nemen is, in tijden van groeiende inkomensongelijkheid en concentratie van rijkdom bij een steeds kleiner percentage van de bevolking. Ontwikkelingen die volgens hem opnieuw tot grote sociale onrusten zullen leiden.

Tja, de OESO kwam recent nog met cijfers dat het in Nederland en België op dat vlak nogal meevalt. Piketty komt hier naar de Tweede Kamer, maar naar aanleiding van die cijfers hoor je links en rechts 'is het nog wel nodig dat hij komt?' (*lacht*). Ik zou het niet bagatelliseren, hoor, maar laat ons dat toch eerst eens goed bekijken. Toenemende inkomensongelijkheid hoeft trouwens niet noodzakelijk te leiden tot conflicten. Ik ben niet zeker of mensen in die situatie nog in opstand zullen komen. Na de financiële crisis dachten er ook veel dat het gedaan zou zijn met het casinokapitalisme en men voorspelde een ruk naar links: niets van aan. Er is iets dat er voor zorgt dat mensen niet in opstand komen, en dat is die veiligheid. Dat geven mensen niet zo snel op, ze weten wat er op het spel staat. Pas op, ik zeg daarmee niet dat er geen protest moet zijn, hé. Groeiende ongelijkheid is een heel slechte zaak voor een samenleving. Maar dat wil nog niet zeggen dat een gebrek aan gelijkheid zich nog politiek zal vertalen in onrusten.

U verwijst hierboven naar uw neo-marxistische achtergrond. Vanuit die hoek zou je tegen de optimistische inslag van uw boek kunnen opwerpen dat we hier een eiland van relatieve welvaart, vrede en veiligheid hebben gecreëerd, niet omdat onze democratische instellingen zo goed

werken maar door gewelddadige en uitbuitende verhoudingen tot andere landen en werelddelen.

Lang geleden ging ik mee met die analyse, maar dat geloof ik nu niet meer. Er zijn structurele ongelijkheden, en de manier waarop instellingen als het IMF en de Wereldbank werken is inderdaad te gek voor woorden. Met die kritiek, en de vaststelling dat het heel erg moeilijk is om daar iets aan te veranderen, ben ik het volledig eens. Maar om nu te zeggen dat we hier leven op kosten van verhoudingen die structureel gewelddadig zijn, daar ga ik niet in mee. Zoals ik al zei: het komt erop aan om die verhoudingen, en die instituties, constant bij te schaven en te *finetunen*. Al onze democratische instellingen en structuren moeten onderhouden worden, anders gaat het mis. Neem nu de markt, bijvoorbeeld. Ondanks de problemen, ben ik niet blind voor de vrijheden die de markt ons gebracht heeft, en dat geldt ook voor de consumptiemaatschappij. Francis Fukuyama beschrijft in zijn meer recente werk hoe markt en staat in Europa tegelijk opkomen, en hoe de markt door de staat met succes uitgespeeld werd tegen de aristocratie. De markt is intrinsiek niet slecht. Ik ben evenwel de eerste om toe te geven dat onze markten nu meer op roof lijken dan op een echte markt. Maar daar kun je nog wel wat aan doen zonder dat je daarvoor communist hoeft te worden. Namelijk: die markt voortdurend bijschaven, begrenzen en disciplineren.

'Het Alternatief, met een hoofdletter, bestaat niet. We moeten roeien met de riemen die we hebben'

Maar kan dat nog wel, binnen de huidige structuren? Zijn de liberale, kapitalistische democratieën nog wel in staat om onze communale belangen te verdedigen? Wat het begrenzen van de markt betreft hebben we na de financiële crisis gezien hoe moeilijk het is om zelfs maar simpele correcties door te

voeren. Om van ingrijpende maatregelen tegen de ecologische crisis nog maar te zwijgen: klimaatop na klimaatop draait op niets uit. Maar dan nu: het alternatief. Ik zie niet in hoe het beter kan. Ik zie geen andere oplossing buiten een soort totale oplossing, en dat vind ik heel gevaarlijk. Ik ben daarvoor vreselijk aangevallen, ook door vrienden, toen

ik een tijd terug zei dat het Alternatief, met een hoofdletter, niet bestaat. Boze stukken verschenen in de krant: 'Hans Achterhuis heeft het helemaal opgegeven.' Maar ik zei: hét Alternatief bestaat niet, maar er zijn wel alternatieven, hoewel die moeilijk zijn om te vinden. We moeten roeien met de riemen die we hebben.

'Het Alternatief, met een hoofdletter, bestaat niet. Maar er zijn wel alternatieven, hoewel die moeilijk zijn om te vinden. We moeten roeien met de riemen die we hebben.' © Gerbrich Reynaert

DISCIPLINERING

'We kunnen niet volledig modern zijn', zegt u. We moeten ook onszelf voor een stuk begrenzen en disciplineren, zeker in het licht van de duurzaamheids crisis. Interessant is dat u daarbij beklemtoont dat zo'n oproepen tot zelfdisciplineren niet paternalistisch mogen zijn.

Je kunt niet voor honderd procent modern zijn, daar ga je aan kapot. Ayn Rand en haar utopie: dat is totaal modern. Maar ook volstrekt onleefbaar. Voor mij is het echter heel belangrijk om niet te vervallen in een soort gemakkelijke oproep: 'zo moet je leven, anders gaat heel de wereld om zeep.' Belangrijker is om zelf het goede te doen en zo goede voorbeelden te geven. Ik hoop wel dat ik argumentatief kan laten zien dat een bepaalde, andere manier van leven noodzakelijk is. Daarom ben ik filosoof natuurlijk. Maar ik zal nooit tegen iemand zeggen hoe hij of zij moet leven. En hoewel ik als filosoof voornamelijk descriptief bezig ben, geef ik toe dat er in mijn achterhoofd ook altijd een normatieve dimensie meespeelt. Maar het laatste wat ik wil is dat normatieve aan anderen opleggen.

Dat sluit aan bij een ander, belangrijk punt dat u in uw boek maakt. Hoewel vrijheid en gelijkheid een schier universele aantrekkingskracht blijken te hebben, is het niet verstandig om onze waarden en democratische instituties zomaar te exporteren naar andere samenlevingen.

Ik identificeer me voor honderd procent met die waarden, ze zijn de moeite waard. Maar dat wil niet zeggen dat we die overal zomaar moeten gaan uitdragen. Ik weet ook, dat als ik die waarden verdedig, dat komt door mijn Europese achtergrond. Natuurlijk zal ik zeggen dat het universele waarden zijn, maar dat wil niet zeggen dat ik ze ook als missionaris moet gaan uitdragen. We moeten ook niet roepen dat modernisering alleen op onze manier kan verlopen. Het punt is niet dat modernisering automatisch westerse waarden met zich meebrengt, inte-

gendeel. In andere culturen hebben er zich evengoed moderniseringsprocessen voorgedaan, zonder die waarden of horizontale verhoudingen met zich mee te brengen.

MODERNISERING

Dat doet me denken aan het befaamde 'kapitalisme met Aziatische waarden'. In ieder geval weerlegt de opkomst daarvan duidelijk de opvatting dat marktkapitalisme automatisch democratie met zich meebrengt en dat een liberale, kapitalistische democratie de enige uitkomst van modernisering is.

Tja, duidelijk niet dus. Ik wil ook niet zeggen: dat is géén weg naar de moderniteit. Misschien dat die Aziatische waarden - gezag, hiërarchie, hiërarchische gezinsverhoudingen, enzoverder - tóch een moderne maatschappij mogelijk maken. Een waarin ik me absoluut niet *happy* zou voelen, maar desalniettemin modern. Kijk, modernisering in westers opzicht, daar horen al die horizontale verhoudingen bij. Het kan evengoed zijn dat in een samenleving die voor de rest heel modern is, die verhoudingen toch verticaal blijven. Ik zeg ook niet dat onze manier om modern te zijn de beste is, of dat alle mensen gelukkiger zouden zijn in een samenleving met horizontale verhoudingen. Wat dat betreft verwijs ik graag naar Herodotus. Hij wist donders goed wat de waarde was van de Griekse democratie, maar hij wist even goed dat de mensen in Egypte bijvoorbeeld heel anders leefden. En hoewel hij heel objectieve verslagen van de Perzische Oorlogen schreef, bleef hij een Griek die de Atheense beschaving uiteindelijk als zijn beschaving zag. Het gevoel dat voortdurend doorschemert in zijn verslagen is dat als Athene verslagen wordt, er iets belangrijks verloren gaat. Hetzelfde zou ik zeggen over het Westen. Als dat vandaag of morgen van de aardbodem verdwijnt, is er op het gebied van vrijheid en gelijkheid iets heel belangrijks verloren gegaan. Ik zeg ook niet dat je in bijvoorbeeld een verticale gezinsstructuur, met veel machtsafstand en hiërarchie, geen

gelukkige, goed werkende relatie zou kunnen hebben. Maar, en dat hebben we van Van Ussel geleerd, wat je in zo'n relatie wél mist is een zekere intimiteit op basis van gelijkheid, ook met je kinderen en kleinkinderen, in mijn geval. Een intimiteit die ik niet meer zou willen opgeven. Ik zeg niet dat je niet zonder die waarden kunt, maar wij zijn zo geworden. We hebben een lange geschiedenis achter de rug waarmee we met die verhoudingen en waarden hebben leren omgaan en leren waarderen. Nu kunnen we niet meer zonder.

'Ik zal nooit tegen iemand zeggen hoe hij of zij moet leven'

Dus aan hen die zich verleid voelen door het Aziatische model, of aan een conservatieve denker als Theodore Dalrymple - die veel problemen in onze samenleving net wijt aan te weinig respect, te kleine machtsafstand en te weinig ouderwetse discipline - is uw boodschap: sorry, maar een terugkeer is geen optie?

Het opzeggen van onze verworvenheden is wat mij betreft inderdaad absoluut geen optie. Die waarden zijn té belangrijk, en wat meer is: er valt mee te leven. Maar je moet er wel mee leren omgaan. Voor mensen die uit een traditionele cultuur komen is het hier immers een regelrechte troep. Alles loopt door elkaar, kinderen discussiëren met hun ouders, niemand kent z'n plaats nog. Vanuit een traditioneel oogpunt staan die westerse waarden voor de gevaarlijke kanten van de moderniteit. Bij de Russen, bijvoorbeeld, leeft heel sterk het idee dat het Westen decadent is. Vandaar ook die extreme homohaat waar Poetin handig op inspeelt. Het homohuwelijk is op vlak van gelijkheid heel erg bedreigend, want dan heb je namelijk een totale gelijkheid in de gezinsstructuur. Bij een man en een vrouw kan je nog altijd zeggen: er is een natuurlijk verschil, maar een liefdesrelatie tussen twee mannen? Veel gekker moet het niet worden. Zoals ik

al zei, wij hebben ermee leren omgaan, maar voor mensen met een traditionele achtergrond blijft dat allemaal heel erg bedreigend. Dat soort botsingen geeft een hele hoop conflicten. Als je met onderwijsmensen spreekt, zie je die problematiek heel duidelijk bij kinderen van Marokkaanse gezinnen. De ouders zijn radeloos: ze slagen er niet in hun traditionele, hiërarchische waarden door te geven aan hun kinderen in deze situatie. Die kinderen nemen de westerse waarden ook niet helemaal over en zweven er dan zo'n beetje tussenin. En dat maakt heel de situatie stuurlaars.

Hoe pak je die problematiek dan aan?

Door te leren hoe je 'vreedzaam kan vechten'. Een belangrijk voorbeeld is de sportclub. Als je kinderen naar een sportclub gaan, moet je als ouder uit een traditioneel gezin ook een leerproces ondergaan. Aan die ouders moet je duidelijk maken dat, als hun kinderen bij de sportclub zitten, daar ook verantwoordelijkheden bij komen kijken. Al weet ik van mensen uit de praktijk dat dat helemaal niet evident is. Kinderen moeten gebracht en opgehaald worden, enzovoorts ... Dat soort dingen zijn heel erg nuttig. Naast sportclubs en verenigingen spelen scholen een grote rol: zonder te indoctrineren moet je kunnen laten zien dat hoewel je in een moderne samenleving veel meer botsingen en conflicten hebt dan in een traditionele, we technieken hebben om die conflicten en botsingen vreedzaam uit te vechten. Het is een lang leerproces wat we allemaal hebben ondergaan. Als je die training niet hebt gehad, dan gaat het verkeerd. Toen Nico en ik zes jaar geleden aan het boek begonnen, waren we heel enthousiast over de Arabische Lente. Maar de waarden die wij met moeite verworven hebben, zijn heel erg complex. In Egypte bijvoorbeeld, hebben ze moeten leren dat democratie niet betekent 'ik heb de meerderheid dus ik beslis'. Kijk, grote groepen mensen verlangen naar een horizontale orde. Op het Tahrirplein was er duidelijk zo'n groep en zo'n verlangen aanwezig. Tegelijkertijd is het heel moeilijk

om dat in zo'n cultuur, die niet onze achtergrond heeft, te bewerkstelligen. Dat is ook wat Fukuyama onderstreept in z'n latere werk: democratie is méér dan naar de stembus gaan. Daarvoor moet je in de eerste plaats goed werkende democratische instellingen van de grond krijgen. Daarom klopt het adagium van Confucius ook niet. Hij zei: 'een wijze leider heeft geen wetten nodig'. Juist wél! Wetten zijn altijd nodig. Is er geen onafhankelijke rechtspraak, dan zal naar de stembus gaan nooit voldoende zijn voor een echte democratie. Net zo min als enkel marktwerking voldoende is om democratie met zich mee te brengen. Het zijn al die elementen samen die ons in een bepaalde richting gestuwd hebben. Nu, ik moet wel zeggen dat we de mensen op het Tahirplein ook niet echt goed geholpen hebben, natuurlijk.

'Democratie is méér dan naar de stembus gaan'

Maar als het zoals u zegt niet aangewezen is om onze democratie zo maar te gaan exporteren, hoe had-

Hans Achterhuis en Nico Koning, *De kunst van het vreedzaam vechten*. Een zoektocht naar de bronnen van geweldbeteugeling. Lemniscaat: 2014, 550 p., ISBN 978 90 477 02190 1.

den we ze dan wél kunnen helpen?

Wat je kunt doen, is kijken hoe je contacten kunt leggen. Toen ik in Amsterdam onderwijs gaf, had ik een baas: Theo de Boer. Die ging in Praag, in het toenmalige, communistische Tsjechoslowakije filosofielessen geven. Hij werkte heel nauw samen met zijn studenten, vaak in de woonkamers bij mensen thuis. Hij is weliswaar twee keer gearresteerd, maar de mensen waren hem heel dankbaar. Dat soort contacten waren veel nuttiger dan in de krant staan roepen hoe erg de onderdrukking in Tsjechoslowakije wel niet was. Dat heeft Theo ook nooit gedaan.

RELIGIE EN DE SECULIERE WERELDORDE

Onze moderne, open, vrije en seculiere samenleving is een prachtige verworvenheid, dat zal geen enkele vrijzinnig humanist betwisten. Maar de ontregeling van de sacrale, verticale orde werd door vele bronnen gevoed, schrijft u. Het christendom is er daar één van. Voor mensen die de open samenleving zien als exclusieve erfenis van de Verlichting, zal het wel even slikken zijn als ze lezen dat u het individualisme en bij uitbreiding de seculiere wereldorde met een citaat van Siedentop 'het grootste geschenk van het christendom aan de moderne wereld' noemt. Individualisme is inderdaad verbonden aan het christendom. Dat heeft te maken met de nadruk op individuele bekering. In dat opzicht vormt het christendom een radicale breuk met een traditionele, hiërarchische orde waaraan het individu ondergeschikt is. Het christendom begint individuen te bekeren, waardoor ze uit die orde worden losgemaakt. Dat is intrinsiek aan het christendom, maar dan moet je er wel bijzeggen dat het eerder als koekoeksei binnen het christendom werd meedragen, vaak tegen de kerk in. Zo'n tendensen stuiten altijd op hevig verzet van de kerk, maar ze hebben wel eeuwenlang doorgewerkt en werden later opgepikt. En dat geldt niet alleen voor het individualisme, maar inderdaad voor de hele seculiere

wereldorde. Michel Gauchet heeft laten zien hoe de seculiere wereld van meet af aan is ontstaan uit de religie, die zichzelf kapot heeft gemaakt. Er spelen twee dingen, wat het christendom betreft: ten eerste is de transcendente god van het christendom zo ver weg dat wij hier op aarde zeg maar aan onszelf zijn overgelaten.

'Individualisme is verbonden aan het christendom. Ook rationalisme komt niet uit zichzelf op. Er moet een omgeving, een context zijn waarin het zich kan ontplooien'

Daarnaast is er het punt van de incarnatie: Jezus is geen godenzoon die hier even komt kijken, maar heeft alles meegemaakt op het gebied van lijden en ellende. De evangelietekst, zonder het hele theologische en institutionele bouwwerk erom heen, kan blijven doorwerken. En dat zeg ik niet als christen, want dat ben ik niet, maar als Verlichtingsdenker. Ook rationalisme komt niet uit zichzelf op. Er moet een omgeving, een context zijn waarin het zich kan ontplooien. Dan gedijt het ook veel beter dan wanneer het zich in een soort strijd moet openbaren. Het is niet voor niets dat Spinoza in Nederland leefde, bijvoorbeeld. In het tot stand brengen van zo'n context spelen er allerlei elementen mee, maar ook daar heeft het christendom zeker invloed gehad: ik denk aan de onthulling van het zondebokmechanisme in en door de kruisdood van Jezus, en het oog voor het lijden. Dat oog voor de andere mens zet een streven in gang naar horizontale gelijkheid en dat zorgt mede voor zo'n gunstige omgeving. Maar pas op: er loopt geen rechte lijn van de evangelietekst naar onze moderne wereld, dat soort analyses vind ik vreselijk. Er spelen allerlei elementen mee, en in plaats van rechte lijnen naar de moderniteit gaat het om heel veel kronkellijntjes.

Thomas Lemmens

Tijdsgeest

Laatst zat ik bij een oude vriendin die ooit nog op de barricaden stond, en zij zegt: 'Ik heb je stencil met plezier gelezen'. Dat is oud worden, want ik had gewoon een e-mail gestuurd. Maar dat bracht ons meteen in de sfeer van het stenciltijdperk. Voor wie het nog heeft meegemaakt: die unieke geur, de Gestetner-machine, manueel (zwengelen) of automatisch te bedienen, die inktubes die voortdurend lekten en waar je je hele pak mee besmeurde, de fouten die moesten verbeterd worden met een soort heerlijk penetrant geurende nagellak, de perforaties die je maakte met de te nijldige letters van je ratelende schrijfmachine. Heroïsche tijden, want je kon je allereerste dichtbundel zelf uitgeven en *Sex, Drugs and Rock and Roll* tijdschriftjes produceren naar hartenlust.

De algehele leefstijl (zeg vandaag *life style*) was drinken, roken en vrije liefde. Vrijheid, blijheid! En af en toe een jointje. Eén enkele keer een LSD-tripje en dan midden het delier roepen dat Aldous Huxley de profeet was. En het kon allemaal ongestraft. Politie bestond nog niet. De Gentse flikken reden rond op zwarte fietsen met een stijf kader en torpedoremmen. Hun volledige wagenpark bestond uit vijf Renaults Frégate, donkergroene gangsterauto's met een flauw oranje pinklichtje. Die prachtige blauwe zwaailichten waren nog vèr af, alcoholtests moesten nog worden verzonnen.

Als de flikken je betrapten, op wildplassen bijvoorbeeld, sprongen ze elegant van hun fiets en zaten je lopend achterna. Achtervolging per fiets was te gevaarlijk vanwege de tramsporen. Mij hebben ze nooit te pakken gekregen, ook al stond ik om drie uur 's nachts gezond en wel te urineren tegen de reusachtige vitrine van de Grand Bazar in de Veldstraat. We gingen ons te buiten aan alles wat vandaag als verwerpelijk en strafbaar wordt beschouwd. Er werd gerookt dat het een plezier was. Je moest je in cafés en dancings en op vernissages al tastend door een dicht mistgordijn een weg banen. Op televisie, zwartwit, speechten de ministers met een dikke sigaar in de mond. Zelfs de lerarenkamers en, godbetere het, de klaslokalen waren in een dikke smog gehuld. We zopen sloten pils en goten daar een jenevertje bij om vlugger dronken te worden. En dat was, jawel, de Tijdsgeest, dat onvatbare ding dat in alle tijden telkens weer opduikt.

's Nachts lullend en lallend door de straten lopen, smoor-dronken, belletje trek doen, de reddingsboeien aan de Graslei uit het rode kastje halen en in de Leie gooien, ruiten van leegstaande huizen aan diggelen gooien, aan *auto bashing* doen, dat wil zeggen over geparkeerde auto's lopen – een hele kunst was dat – allemaal dingen die vandaag verward worden met vandalisme.

Zopas lees ik nog dat het laatste bruine café in Antwerpen, De Muze, voorgoed zijn deuren heeft gesloten. Wanbeheer, hoe kan het anders? Fred Bervoets heeft er naar verluidt nog omgekeerd in de lichter gehangen, alleen vastgeklemd met

zijn voeten. Hij zweefde van de ene kant van het café naar de andere. Wij deden dat al in 1964 in De Klokkeput in Latem, bij Miel, vader van onze onvolprezen bard Koen De Cauter. Niemand viel daar van omver, broeken zakten niet af, de hulpdiensten werden niet opgeroepen: het was de Tijdsgeest. Onze kersverse cultuurminister Sven Gatz verwacht dat met kunst en vindt dat daarin moet gesnoeid worden. Fout!

Maar wacht eens, al die rokers hebben ondertussen toch longkanker gekregen en de zuipers zitten met een levercirrose? Correct, dus moeten ze uit de ziekteverzekering gewipt worden. Wij gaan hun gelag toch niet betalen? Langs de andere kant zijn de meesten al voortijdig morsdood en daar besparen we dan weer flink op pensioenen en bejaardenzorg.

Al deze enigszins van de pot gerukte overpeinzingen, beste lezer, overvielen mij toen ik vorige week zaterdag in een redelijk chic restaurant zat na te genieten van een solitair etentje. Een beetje euforisch geworden door de uitstekende wijnen besloot ik bij de koffie een pousse-café te bestellen. Niemand die mij, tot nader order, tot verantwoording riep. Terugdenkend aan de Tijdsgeest van toen dacht ik luidop: gemeten aan de normen van het huidige establishment, moeten wij als een ongelooflijk zootje ongeregeld overkomen. En toen overviel mij een onweerstaanbare drang naar burgerlijke ongehoorzaamheid. Wie gaat mij hier beletten om een lekkere sigaar op te steken?

Na drie weldoende trekjes, de rook in sierlijke kringen de lucht inblazend, alles gelardeerd met het aroma van een uitmuntende Calvados, kwamen plots vanuit het niets twee obers te voorschijn. Ze pakten mij prompt bij de lurven en droegen me naar buiten. Nog voor ik kon nadenken hoe ik met behoud van mijn waardigheid kon riposteren zei de kleinste: 'U mag blij zijn, mijnheer, dat we er de politie buiten laten'. 'Welke', riep ik terug, 'die met de velo's of de Frégates?'

Willem de Zwijger

© Luc Janssens

Eric Goeman is coördinator van het Financieel Actie Netwerk en woordvoerder van de nationale actiecampagne 'Laat het grote geld niet ontsnappen'.

Heel wat beleidsdomeinen hangen af van de fiscaliteit: zorg, onderwijs, publieke diensten, cultuur, openbaar vervoer ... Maar de financiering hiervan is al vele jaren onrechtvaardig verdeeld. De meerderheid van de Belgische politici stemt al jaren voor een fiscaliteit die vooral de inkomsten uit arbeid belast en de inkomsten uit kapitaal en vermogen ontziet. Er bestaat in ons land geen vermogensbelasting en een grote groep van bedrijven betaalt weinig tot geen belastingen. Die ongelijkheid wordt mede in stand gehouden door het bankgeheim en het ontbreken van een vermogenskadaster, dat van België een belastingparadijs maakt.

Inkomens uit arbeid worden zwaarder belast dan inkomens uit vennootschapswinst en nog veel zwaarder belast dan inkomens uit vermogen. Wanneer we het totale plaatje bekijken dan stellen we vast dat 53,9% van de fiscale inkomsten worden geput uit arbeidsinkomen en slechts 7,3% uit vermogen komt.

De grootste vermogens, het grote geld (10% van de rijksten beschikt over de helft van het Belgische vermogen en tien rijkste Belgen hebben samen een vermogen van 32 miljard euro) betalen gemiddeld 0,58% belastingen.

Het zijn de werknemers die de hoogste belastingdruk ervaren met een gemiddelde van 28,1%. En indien we de sociale zekerheidsbijdragen van 27,3% erbij zouden tellen (hetgeen

men vandaag ook als belastingen rekent) komen we aan 55,4% gemiddelde belastingsdruk.

Daarom mogen we inderdaad zeggen dat België een belastingparadijs is voor vermogens, kapitaal en grote vennootschappen, maar een fiscale hel voor werknemers, voor loon- en weddetrekkenden. Het wordt dringend tijd dat de sterkste schouders het grootste aandeel in de prijs voor de beschaving betalen.

**Belastingen = beschaving.
Progressieve belastingen
= meer beschaving**

De voorgestelde vermogensbelasting door het Financieel Actie Netwerk (FAN), wil enkel en alleen de grote vermogens een belasting doen betalen. De ongelijkheid in ons land is zo onrechtvaardig dat een vermogensbelasting broodnodig is. Zo bezit het rijkste 1% van de bevolking een vermogen van 377,8 miljard euro. Dat is net iets meer dan waarover de 60% minst rijken samen beschikken. Alleen al de 25 rijkste Belgische families hadden in 2013 een gezamenlijk vermogen van 51,8 miljard euro.

De vermogensbelasting die het FAN voorstelt, heeft drie aanslagvoeten: 1% op de schijf tussen 1 en 2 miljoen euro, 2% op de schijf tussen 2 en 3 miljoen euro en 3% op alles boven de 3 miljoen euro. De vermogensbelasting laat alle vermogens lager dan één miljoen euro ongemoeid. Bovendien wordt de woning die het gezin betreft vrijgesteld voor een bedrag van 500.000 euro. Concreet betekent dit dat de eerste schijf van 1,5 miljoen niet

wordt belast.

De 5% rijkste Belgen bezitten evenveel als 75% van de rest van de bevolking. Als we op het vermogen van de 25 rijkste Belgische families deze principes van vermogensbelasting toepassen, komen we aan 1,55 miljard euro extra inkomsten voor de overheidsinstanties.

Als alleen de gezinnen met een vermogen groter dan 1,5 miljoen euro onder de vermogensbelasting vallen, dan komt slechts 3% van de bevolking in aanmerking. Dat zijn 138.000 gezinnen. Als de drie aanslagvoeten worden toegepast op deze gezinnen, kan deze vermogensbelasting meer dan 8 miljard euro opbrengen. Dat is precies het bedrag dat nodig is om alle uitkeringen in België boven de Europese armoedegrens te tillen.

In een tijd van globalisering engageert ons netwerk zich voor een sociaal rechtvaardig, democratisch en progressief belastingstelsel. Door te ijveren voor meer fiscale rechtvaardigheid leveren wij een bijdrage aan het algemeen belang. Iedereen heeft behoefte aan sociale bescherming en publieke diensten. Wij willen een belastingshervorming omdat de belastingsdruk onrechtvaardig verdeeld is. We willen geen belastingsverhogingen, maar wel dat vermogen, kapitaal en vennootschappen verplicht worden meer bij te dragen aan de opbouw van een verzorgingsstaat en niet de doodgravers worden van ons sociaal model. Wij willen gewoon een rechtvaardige fiscaliteit. Meer beschaving dus.

sting:

Een vermogenswinstbelasting moet duidelijk worden onderscheiden van een vermogensbelasting. Bij een vermogensbelasting wordt het vermogen van een belastingplichtige in kaart gebracht en gewaardeerd, en op de waardering wordt dan een belastingtarief losgelaten. In België bestaat al een dergelijke vorm van belastingheffing voor rechtspersonen zoals vzw's met een vermogen van meer dan 25.000 euro. Zij moeten op hun vermogen een jaarlijkse belasting betalen van 0,17%. Een vermogenswinstbelasting is eigenlijk een variant van de vermogensbelasting, waarbij men niet het vermogen op zich belast maar wel het forfaitair bepaald rendement van dat vermogen. Men gaat er dan bijvoorbeeld van uit dat het vermogen 4% forfaitair rendement oplevert en dat rendement wordt dan belast. Er worden ook sociale correcties toegepast, zodat bijvoorbeeld de eigen woning wordt vrijgesteld en enkel het vermogen boven een bepaalde grens wordt belast. Eerder al had Groen de inkomsten uit een dergelijke vorm van belasting geraamd op 7,5 miljard euro. De sp.a was bescheidener en raamt de belastingopbrengst op 4 miljard euro. Op het eerste gezicht lijkt de vermogenswinstbelasting misschien een interessant politiek denkspoor, maar sta stil bij de praktische gevolgen en je komt al snel tot de conclusie dat men een dergelijke belasting niet moet invoeren. Een vermogenswinstbelasting kan maar werken als de overheid zicht heeft op het Belgisch en buitenlands roerend en onroerend vermogen van de belastingplichtigen. Dat is nu absoluut nog niet het geval, en nochtans is zo'n vermogenskadaster onontbeerlijk

voor een rechtvaardige toepassing van de vermogenswinstbelasting. Trouwens, wat verstaat men onder vermogen? Kan men zich beperken tot het onroerend vermogen, de spaargelden en de roerende effecten? Ik denk het niet, want dan zou men discrimineren. Dat impliceert dat men ook kunst, juwelen, maar pakweg ook postzegelverzamelingen, oldtimers, paarden, koningspoedels en alles wat enige vorm van waarde heeft in het vermogenskadaster moet opnemen.

Een vermogenswinstbelasting stuit op te veel praktische en ethische bezwaren

Een tweede probleem is de waardering van het roerend en het onroerend vermogen. Ook hier bemoeilijken praktische bezwaren de invoering van de vermogenswinstbelasting. Een rechtvaardige toepassing vereist een jaarlijkse en correcte waardering van het vermogen, en dat zie ik de fiscale administratie niet onmiddellijk doen. Het mooiste voorbeeld zijn allicht de kadastrale inkomens. Die moeten volgens de fiscale wetgeving tienjaarlijks worden herzien, maar ze zijn sinds 1975 niet meer aangepast. En hoe gaat men bijvoorbeeld niet-beursgenoteerde aandelen waarderen, en kunst of juwelen? Dat is onbegonnen werk. Bovendien moet de fiscus beseffen dat de belastingplichtige bij elke waardering het recht moet krijgen de waardering aan te vechten. Als de fiscus er al in zou slagen een vermogenskadaster aan te leggen en het vermogen jaarlijks te waarderen, dan mag hij zich ook voorbereiden op een geschillenoerlog

© Met toestemming van de auteur

CONTRA

Prof.dr. Michel Maus is advocaat-vennoot bij Everest Law en docent fiscaal recht aan de VUB, Ugent en de UAntwerpen.

met de belastingplichtigen. Tot slot moet men zich ook realiseren dat het belasten van een forfaitair rendement ook wel wat ethische bezwaren oproept. Bepaalde vermogensactiva zijn vrij amorf en brengen geen jaarlijkse inkomsten op. Goudstaven, juwelen, niet-verhuurde gebouwen en gronden brengen de belastingplichtige niets op maar zouden toch aan belastingheffing worden onderworpen, wat een overbelasting zou betekenen. Het is wel een publiek geheim dat het reële rendement van echt grote vermogens niet in verhouding staat tot het rendement van kleinere vermogens, wat dan weer aanleiding zou geven tot een onderbelasting van de eigenaars van supervermogens. De praktische bezwaren van een vermogenswinstbelasting zijn dus eigenlijk niet te overzien. De enige bevolkingsgroep die er echt baat bij zou hebben zijn de fiscale advocaten, en dat kan toch niet de bedoeling zijn. Dat neemt niet weg dat de *tax shift* van arbeid naar vermogen absoluut wenselijk is, maar dan enkel via een belasting op de werkelijke vermogensinkomsten. En dat is een totaal andere discussie.

Dit artikel verscheen eerder uitgebreid in De Tijd, 9 september 2014.

(Spelregels: de auteurs 'pro' en 'contra' nemen vooraf geen kennis van elkaars standpunt.) Bezoek onze website voor deelname aan de poll.

Erich Fromm

HUMANISTISCH FILOSOOF VAN DE VRIJHEID

De Duitse psycholoog, socioloog en filosoof Erich Fromm is één van de minder bekende leden van de Frankfurter Schule. Nochtans zijn de ideeën van Fromm origineel en verfrissend. Hij was één van de grondleggers van de politieke psychologie en besteedde een belangrijk deel van zijn oeuvre aan de verhouding tussen individu en maatschappij in de moderne samenleving. Voor Fromm is de centrale vraag hoe in een moderne massamaatschappij het individu aan autonomie kan winnen. Zijn originele analyse maakt van Fromm één van de belangrijke, zij het een beetje vergeten, filosofen van de vrijheid en het humanisme.

BIOGRAFISCHE SCHETS

Erich Fromm zag het levenslicht in Frankfurt am Main in 1900 als kind van orthodoxe Joodse ouders. De eerste wereldoorlog heeft een beslissende invloed op de jonge Fromm: de uitbarsting van irrationeel nationalisme en de daarbij horende drang om ten oorlog te trekken, wekken bij hem een fascinatie op voor irrationeel groepsgedrag. Het gros van zijn oeuvre is dan ook gericht op het begrijpen van dergelijk gedrag. Op achttienjarige leeftijd trekt hij naar de universiteit – eerst in Frankfurt am Main, vervolgens in Heidelberg – waar hij colleges volgt in onder andere jurisprudentie, sociologie en filosofie. Kort na het behalen van een doctoraat in de sociologie onder leiding van Alfred Weber (broer van de socioloog Max Weber), begint Fromm psychologie en psychiatrie te studeren. Deze keuze om zich enerzijds te specialiseren in de sociologie – de studie van maatschappelijke processen en instituties – en anderzijds in de psychologie – traditioneel de studie van individuele mentale processen – kadert in zijn poging om de irrationaliteit van groepsgedrag te begrijpen. Zijn werk trekt de aandacht

van filosoof Max Horkheimer, die hem een aanstelling bezorgt bij het Institut für Sozialforschung – het hoofdkwartier van de Frankfurter Schule. Als de Nazi's in 1933 de macht grijpen, kan Fromm als Jood en marxist, niet langer in Duitsland blijven. Net als veel van zijn collega's in het Instituut emigreert Fromm, na een tussenstop in Genève, naar de Verenigde Staten, om ten slotte na de oorlog in Mexico terecht te komen, waar hij tot begin de jaren zeventig doceert aan de Universidad Nacional Autónoma de México. Hij overlijdt in 1980 in het Zwitserse Muralto, enkele dagen voor zijn tachtigste verjaardag.

PSYCHOLOGIE EN MARXISME

Net zoals veel denkers van zijn generatie, worstelt Fromm met het probleem van de opkomst en het succes van het fascisme. Voor Fromm is het duidelijk dat de opkomst van het fascisme, alsook het fervente oorlogszuchtige nationalisme aan het begin van de eerste wereldoorlog, moeten gezien worden als voorbeelden van irrationeel groepsgedrag. Wie het fascisme wil begrijpen, moet dan ook graven naar de wortels van irrationeel gedrag. Het hoeft dan

Erich Fromm (1900 - 1980). © <http://nunusi.blogspot.be>

ook niet te verwonderen dat Fromm terugrijpt naar de psychoanalyse van Freud om het fascisme te analyseren. Fromm onderkent echter een fundamenteel probleem in Freuds theorie: ze probeert mentale dysfunctie op het individuele niveau te begrijpen.

Sla een willekeurig boek van Fromm open en je vindt er uitdagende opmerkingen over alledaagse fenomenen die soms de wereld op zijn kop lijken te zetten

De theorie van Freud richt zich in haar verklaring voor mentale dysfuncties voornamelijk op persoonlijke trauma's die hun sporen nalaten in het onbewuste en zo de mentale gezondheid bedreigen. Maar, aldus Fromm, fenomenen zoals het fascisme kunnen niet gereduceerd worden tot de psychologie van het individu. Het zijn namelijk politieke fenomenen die zich voordoen in een maatschappelijke context die niet zomaar kan worden weggedacht. Om het effect van die maatschappelijke context in rekening te brengen, maakt Fromm gebruik van het marxisme, meer bepaald de vroege geschriften van Marx waarin concepten zoals vervreemding centraal staan. Het is door de vervreemding in onder andere het arbeidsproces dat het individu zich afkeert van een wezenlijk deel van het mens-zijn – namelijk vrijheid. Vrijheid is volgens Fromm een ambigu gegeven: enerzijds is het dankzij de vrijheid

dat een individu zich kan ontwikkelen tot een volwaardig autonoom persoon; anderzijds zorgt vrijheid ook voor gevoelens van eenzaamheid, vervreemding en machteloosheid. Tussen deze twee polen van vrijheid moeten individu en maatschappij een evenwicht zien te vinden. Wanneer dat niet het geval is, dan dreigt binnen een maatschappij een belangrijk onderdeel van de bevolking zich af te keren van de vrijheid en te kiezen voor een maatschappij zonder vrijheid. Deze korte schets van Fromms theorie doet geen recht aan zijn subtiele analyse van het fascisme, maar ze geeft wel de originaliteit van Fromms denken aan. Door een individualistische psychologische theorie aan te vullen met een door Marx geïnspireerde maatschappelijke analyse is hij in staat om een theorie te ontwikkelen die zowel het reductionisme van de psychoanalyse als het economische reductionisme van een bepaald type marxisme overstijgt.

POLITIEK: HUMANISTISCH SOCIALISME

Fromm is, zoals reeds eerder aangehaald, een filosoof van de vrijheid. Zijn belangrijkste werk *Angst voor de vrijheid* verschijnt in 1942, twee jaar voor Hayeks *Road To Serfdom*. Beide filosofen stellen dezelfde vraag: hoe is het mogelijk dat het fascisme aan de macht gekomen is? Maar de antwoorden die ze hierop geven zijn radicaal verschillend. Voor Hayek is het kapitalisme de voorwaarde voor vrijheid. In de erosie van het liberaal-kapitalistische samenlevingsmodel, veroorzaakt door de opbouw van de sociale welvaartsstaat na de eerste

wereldoorlog, ziet Hayek de eerste kiemen van het opkomende fascisme. Fascisme ontstaat met andere woorden wanneer het kapitalisme beperkt wordt. Voor Fromm daarentegen is kapitalisme een hinderpaal voor de verdere ontwikkeling van de vrijheid. Fromm ontkent niet dat

Fromm worstelt met het
probleem van de opkomst
en het succes van het
fascisme, voor hem
duidelijk een voorbeeld van
irrationeel groepsgedrag

het kapitalisme een belangrijke bevrijdende rol heeft gespeeld, maar argumenteert dat die bevrijdende rol is uitgespeeld. Fromm introduceert in zijn analyse een historische dimensie: bepaalde maatschappelijke structuren kunnen in een bepaald tijdsgewricht bevrijdend zijn, terwijl ze in andere epoches juist vrijheidsbeperkend zijn. Een van de redenen waarom volgens Fromm het kapitalisme de verdere ontwikkeling van de autonomie in de weg staat, is gelegen in de logica ervan: het is een systeem waarin het individu produceert omwille van een doel – winstcreatie en ongebreidelde groei – dat zich volledig buiten het individu bevindt. Hierin verschilt het kapitalisme niet van een religie: de mens is onderworpen aan een hogere entiteit – de economie in het geval van het kapitalisme; God in het geval van religie – op wie zij geen invloed kan uitoefenen. Autonomie (en dus humanisme) kunnen onmogelijk worden gerealiseerd in een dergelijke samenleving omdat de mens er enkel verschijnt als, of gereduceerd wordt tot, een radertje in een machine. Fromm was even kritisch ten aanzien van het reëel bestaande socialisme in het Oostblok. Ook daarin zag hij een heleboel processen aan het werk die de volledige ontplooiing van de mens in de weg stonden. Fromms alternatief was dat van het socialistisch humanisme: een maatschappijmodel gebaseerd op een sociale antropologie

waarin de volledige ontplooiing van de individuele autonomie centraal staat. Een belangrijk verschil met het klassieke humanisme bestaat er in dat individuele autonomie niet alleen kan worden verwezenlijkt op basis van de opvoeding van het individu. Daarnaast zijn er ook aangepaste maatschappelijke structuren nodig: een gesocialiseerde economie, democratische politieke structuren, enzovoorts. Socialistisch humanisme is een project dat dus zowel individuele als maatschappelijke transformaties beoogt waarbij steeds de autonomie van het individu voorop staat.

DE RELEVANTIE VAN FROMM

De originaliteit van Fromm ligt, zoals ik hierboven al heb aangegeven, in de verbinding die hij maakt tussen individuele psychologie en maatschappelijke processen. Zijn analyse van vrijheid als politiek concept en als integrerend onderdeel van het mens-zijn is in dit opzicht exemplarisch. Wie het werk van Fromm leest, wordt niet alleen geconfronteerd met een politieke of filosofische verhandeling, maar ook met een zoektocht naar de existentiële betekenis van politieke en maatschappelijke processen voor de psychologie van het individu. Sla een willekeurig boek van Fromm open en je vindt er uitdagende opmerkingen over alledaagse fenomenen die soms de wereld op zijn kop lijken te zetten. Over liefde schrijft Fromm bijvoorbeeld dat het geen emotie is, maar een kunde, een ambacht dat je moet leren. In tegenstelling tot de gangbare idee dat liefde voornamelijk gekarakteriseerd wordt door een object (je wordt halsoverkop verliefd op iemand), betoogt Fromm dat de kern het proces van het liefhebben zelf is. Met dergelijke opmerkingen slaagt Fromm er niet alleen in om maatschappelijke fenomenen, maar ook alledaagse ervaringen op een originele manier te belichten. Met de aandacht die Fromm hierbij geeft aan de autonome activiteit van het individu, kan hij met recht en reden één van de grote humanistische denkers van de 20ste eeuw worden genoemd.

Karim Zahidi

Jos Verdegem

Een humanistische melancholicus

Jos Verdegem (1897-1957) zou als kind nog op de schoot van de Gentse socialistische voorman Edward Anseele gezeten hebben. Vandaag nog doet de Haanstraat in de Muide, zijn geboorteplaats, armtierig aan, zij het nu als allochtonenbuurt. Het wijst op buitengewone kwaliteiten dat hij zich als kind aan dit sociaal milieu uit die Gentse volksbuurt heeft weten te onttrekken.

Op twaalfjarige leeftijd gaat hij in de leer bij een huisschilder en volgt avondlessen tekenen aan de Academie, eerst bij Frits Van den Berghe en later bij George Minne. In 1914 geeft hij zich aan als oorlogsvrijwilliger, om in 1916 na een verwonding opgenomen te worden in de Kunstcompagnie. In deze *Section artistique de l'Armée* wordt hij voor het eerst geconfronteerd met de intelligentsia uit de burgerij. Hij wordt onmiddellijk als een groot talent onthaald. Parijs wordt zijn grote leerschool. Het is een stad die hem nooit meer zal loslaten. Tussen 1922 en 1929 gaat hij er wonen. Sommige auteurs rekenen hem dan ook graag bij de *Ecole de Paris* en beoordelen zijn terugkeer naar Gent als een gemiste kans op een internationale carrière.

SCHILDER VAN INTIMITEIT, MELANCHOLIE EN MENSELIJKE TRAGEDIE

Hoewel Verdegem sinds een belangrijke tentoonstelling in 1966 (KMSKA) wel eens tot de animisten gerekend wordt, is dat volledig verkeerd. Zijn werk heeft niets van dat brave, kneuterige schilderswerk van kunstenaars, die bang waren om als 'ontaard' te worden gekenmerkt. Hoewel Verdegem ongetwijfeld de schilder van de intimiteit en de melancholie kan worden genoemd, gaat het in zijn werk niet om de poëzie van de Leuvense stoof in een huisje met een kruisje. Verdegem is de schilder van de menselijke tragedie en het eraan verbonden leed (zoals spreekt uit zijn titel *Sorrow*). Tot de tragedie behoren alle menselijke handelingen die gebeuren buiten de vrije wil en die verbonden zijn met het onvermijdelijke lot van het bestaan zelf. Zijn hoofdthema, de vrouw in een intiem boudoir, kan zelden echt 'portret' genoemd worden. In een portret wordt iemands buitenkant

getoond. Een goed portret geeft uiteraard ook de karaktertrekken weer, maar meestal alleen deze die de persoon sieren. Verdegem schildert vrouwen die vertwijfeld in de spiegel lijken te kijken, melancholisch mijmerend over de tragiek van het leven zelf. Een tweede voorbeeld van uitbeelding van de tragedie is de clown. In het circus is geen plaats voor tragedie. Niets wordt aan het toeval overgelaten. Er kan wel een drama gebeuren, zoals een ongeluk van een trapezist. De clown vertegenwoordigt in het circus de tragedie, gelukkig op een komische wijze: niets lukt en iedereen lacht. Men zou in dit verband nog kunnen wijzen op de interesse van Verdegem voor andere marginalen naast de clowns, zoals de woonwagenbewoners, de vluchtelingen en al eens een schrijnende tekening van een oorlogsslachtoffer of een wees. Het is trouwens op zich een prestatie om zoveel clowns te etsen en te schilderen zonder ooit in melige sentimentaliteit te belanden.

Verdegem is humanist maar
kijkt met bijtende spot
naar *la condition humaine*

Niet alleen op basis van de thematiek mag men Verdegem niet onderbrengen bij de animisten, ook zijn schilderstijl is groots. Zijn realisme is meer dan levensecht, want zijn koppen worden vaak uitvergroot tot giganteske verhoudingen.

Zijn bewondering voor wat hij zelf de *demesure*, de mateloosheid van Rubens noemde, is hier niet vreemd aan. Daarenboven was hij een virtuoos tekenaar. Hij zocht daarom een andere weg dan de expressionisten om expressief te zijn, door R.H. Marijnissen als volgt goed samengevat: 'Hij had behoefte aan een krachtige, expressieve vorm, vandaar de schaalvergroting, maar hij was als tekenaar te briljant om te verzaken aan het demonstreren van de verworven vaardigheid. Hij was verslingerd op harlekijns en mannekesbladen, maar kende te veel anatomie om zich tevreden te stellen met houterige personages zoals die van Gustave de Smet. Geen raccourci zo moeilijk of Verdegem tekende hem moeiteloos. Eigenlijk was hij te klassiek georiënteerd om helemaal expressionist te worden' (R.H. Marijnissen, P. Huys, *Verdegem*, Brussel, 1977). Rubens leerde hij overigens grondig kennen via een bewonderaar van Rubens, met name Eugène Delacroix. Bij wijze van oefening ging Verdegem geregeld naar het Louvre om er de grote meesters na te tekenen. In zijn curriculum vitae stonden onder de leermeesters, naast Delvin en Minne, *les Anciens* vermeld. In de gangen van de Academie groette hij al eens eerder de gipsen Griekse modellen dan zijn collega's. Het is ook dit neoclassicisme, die terugkeer naar

de oude kunst, die maakt dat hij ver afstaat van het brave animisme van zijn generatiegenoten.

EEN EIGEN NEO-REALISME

Toch was Verdegem geen man die de vernieuwing van zijn tijd niet doorhad. Picasso was hierin zijn voorbeeld. Ook weer in tegenstelling tot de animisten, waren de technieken die hij gebruikte vernieuwend. Hier hield Verdegem zich zeker niet aan de academische regels, maar had hij zo zijn eigen keukenrecepten. Wie kunnen we hiervoor beter aan het woord laten dan Jan Hoet, die door Verdegem in de kunst geïntroduceerd werd: 'Persoonlijk heeft dit werk van Verdegem mij steeds getroffen door zijn rijkdom en verscheidenheid, die onder verschillende facetten tot uiting komen: we vinden er allerlei toen nog volkomen ongebruikelijke experimentele technieken (collages, montages, velerlei complexe mengtechnieken), zodat reeds veel werken hierdoor opnieuw een zekere actualiteit hebben' (J. Hoet, *Retrospectieve Jos Verdegem*, Museum voor Schone Kunsten, Gent, 1977).

'Vernieuwing' is ook het juiste woord, wanneer Verdegem in de periode tussen 1947 en 1950 zijn realisme letterlijk vernietigt door een zeer kleurrijke naïeve stijl, soms tot aan de grens van de kindertekening (een jaar vóór Cobra), te hanteren. Gedaan met zijn tekentalent te etaleren. Sommigen hebben dit geïnterpreteerd als zijn poging om figuratief en abstract te verzoenen in een synthese. Soms heeft hij ook oudere werken volgens deze vereenvoudiging

Wie Jos Verdegem wil begrijpen en naar waarde schatten, moet hem situeren in een groter geheel, een internationale context

bijgekleurd, waardoor veel werken twee data dragen. Het is een merkwaardige buitensporigheid geworden. Deze werkwijze is zeer verfrissend en doet ook zeer Frans aan, namen als Gauguin en Matisse mogen zeker vallen. Dat men hier van een 'Vlaamse Parisien' gewag mag maken, is duidelijk. Hij ontwikkelde een eigen neo-realisme, met enerzijds een zeer nauwkeurig lijnenspel, vaak ingevuld met sfeerschepende wazige vlekken, zoals van onscherpe foto's. Soms ook omgeven door prachtige kleuren. Deze Franse geest heeft hij niet voor zich gehouden, maar doorgespeeld aan zijn leerlingen van de Gentse Academie waar hij vanaf 1932 les gaf. Volgens de getuigenissen van zijn leerlingen bleek hij een goed en enthousiast leermeester. De bekendsten zijn: D'havé, Carmen Dionyse en Vlerick. Roger Raveel looft vooral zijn ongewoon kritische geest.

Wie Jos Verdegem wil begrijpen en naar waarde schatten, moet hem situeren in een groter geheel, een internationale context, namelijk deze van de terugkeer naar het realisme. En dit niet op te vatten als een

conservatisme, artistiek, noch sociaal, maar als een fase in het actie/reactie-spel dat een van de regels van de kunst is: abstract/figuratief; sober/exuberant; experimenteel/klassiek; esthetisch/sociaal geëngageerd enzovoort.

TEDERE ANARCHIST

Jos Verdegem wist dat zijn generatie niet langer die van het expressionisme was. Die was immers tien à twintig jaar ouder. Slechts weinig Belgische kunstenaars zijn de mogelijke weg opgegaan van het dadaïsme. Hier zijn overigens de biografische gegevens belangrijk. Verdegem had enkel zijn tekentalent om uit zijn verpauperd milieu te ontsnappen. Men moet uit de burgerij komen om de vondst te kunnen doen dat een ready-made, een pissijn dat men Fontijn noemt, ook kunst kan zijn. En dit is een bewering van een bewonderaar van Duchamp. Zoals ook een proletariër *Het Communistisch Manifest* niet had kunnen schrijven. Een beetje ook zoals in de sport. De volksjongen kan via de talenten van zijn benen voetballer worden of wielrenner of bokser als dat potentieel in zijn armen zit, maar geen golfspeler. Verdegem had natuurlijk ook de surrealistische weg kunnen opgaan. De vroege werken van een Delvaux zijn verwant aan die van Verdegem. Daarenboven liep Verdegem in Parijs rond toen Breton zijn surrealistische manifest schreef. Maar surrealist worden veronderstelt een bepaalde mentaliteit en een zin om te spelen met beelden zoals de literatuur speelt met woorden. Verdegem had die houding niet tegenover de werkelijkheid. Het surrealisme was ook te ideologisch, verbonden aan het communisme. Verdegem was teveel anarchist en te individualistisch om deel uit te maken van een kunstenaarsbeweging. In de groepsgeest waren de surrealistten immers sterk. De maatschappij wou hij niet echt veranderen. Of beter, hij geloofde niet in het welslagen ervan. Hij stond langs de kant van Diogenes.

Jos Verdegem, *Vrouw in bontjas*, 26x20 cm. © William Wauters

Humanist, maar met bijtende spot kijkend naar *la condition humaine*. Deze filosofische houding van het cynisme vindt echter geen weerslag in zijn werk. Daar toont hij het omgekeerde: de mijmerende mens, het verlangen, de melancholie, de droefheid, de uitgesloten, de dromen, kortom, de intense belevingen van het leven. Een tedere anarchist dus. Maar vooral geïnteresseerd in het realisme en in hoe de klassieken dit voor hem reeds meesterlijk gedaan hebben.

DE JAREN TWINTIG: HET DECENNIO VAN HET REALISME

Laat ons even stilstaan bij het realisme in de jaren twintig, toen Verdegem tot ontplooiing kwam. De Italiaanse Novecentobeweging (1922), door Jean Cocteau een 'terugkeer naar de orde' genoemd, bleek samen te smelten met de fascistische ideeën uit die tijd. De *Neue Sachlichkeit* (1924) daarentegen toonde een zakelijke werkelijkheid die gerust 'naturalistisch' genoemd mag worden, wat betekent dat de lelijke kant ervan, met maatschappijkritische bedoelingen, in de verf gezet werd. Hoe de realiteit in 'gedachten uitgedrukt kan worden in afwezigheid van enige controle door het verstand en los van alle morele en esthetische beschouwingen', om even de definitie van Breton aan te halen (1924), heeft het surrealisme ons getoond. Vanaf 1925 komt de term 'magisch realisme' in zwang om een schilderkunst aan te duiden die, in tegenstelling tot het expressionisme, een nauwkeurige, bijna fotografische lijnuitvoering volgt en door rare combinaties de realiteit een onwerkelijke, magische dimensie en de eraan verbonden geheimzinnigheid meegeeft. Sinds de jaren twintig ontstond in de Sovjet Unie het 'socialistisch realisme'. Vanaf 1934 was dit de officiële artistieke stijl van de revolutie. Deze educatieve kunst moest zeer toegankelijk zijn en trouw aan de partij een juiste voorstelling van de ideologie weergeven. Tenslotte ontstond er in dezelfde periode een realisme dat de mens en zijn gevoelswereld centraal stelde. In Parijs heette dat *retour à l'humain*, een soort neo-humanisme dat vertrekt vanuit de dagdagelijkse werkelijkheid, en precies die kleine dingen tracht groot te maken vanuit een *memento-mori-bescheidenheid*: gedenk dat je gaat sterven. Hoe dan ook kan men samenvatten dat de jaren twintig het decennium van de realismen geweest is. De avant-garde was even voorbij. De destructie van het dadaïsme werd opgevolgd door een reconstructie. De oude definitie van de kunst was weer geldig: de voorstelling van wat men zich voorstelde dat de werkelijkheid was.

Parijs was in de jaren twintig, toen Verdegem er vertoefde, een economisch bloeiende stad. Ze was toen ook de plaats waar het internationale kunstgebeuren hoogtij vierde. Zoals hogerop gesteld is het de periode van de verschillende realismen, het ene al kritischer dan het andere. In Frankrijk betekent *retour à l'ordre* een nostalgie naar het landleven. De boer, *le soldat laboureur*, werd als held van WOI verheven en Frankrijk werd er zich van bewust dat zijn eigenheid bestond uit het feit dat het een verzameling van regions, van *terroirs* is. Zelfs Parijs met zijn departementen werd als een regionale verscheidenheid ervaren. Sommige

tableaus stellen Parijs voor zoals men ook een dorpstaferel zou schilderen (bijvoorbeeld van Maurice de Vlaminck). Een eigenaardig decor voor wat men *les Années Folles* genoemd heeft. Hoe dan ook is wat men, om een onderscheid te maken met het realisme uit de negentiende eeuw (onder andere Courbet), het 'neo-realisme' genoemd heeft niet het gevolg van een economische recessie. Daar kan de oorsprong van het verwijt van 'conservatisme' niet liggen. Dat geldt hoogstens voor dat zelfde neo-realisme dat in het werk van sommige kunstenaars inderdaad in de jaren dertig eerder braaf wordt. Het neo-realisme moet nog steeds afrekenen met twee vooroordelen, een van sociaal-politieke aard en een met een kunsthistorische inslag. Men moet inderdaad tweemaal nadenken om iets als 'conservatief' te bestempelen enkel omdat het door een dictatoriaal regime niet als slechte kunst gezien werd en dus niet als *entartete kunst* verworpen werd. Omgekeerd heeft het expressionisme na het nadeel het voordeel gehad martelaar te zijn geweest. Het neo-realisme heeft nog een tweede tegenslag gehad, namelijk de kunst te zijn waar het modernisme zich tegen afgezet heeft. Wat kan men nog doen nadat iemand de basiswaarde van het eigenhandig maken, heeft vervangen door het plaatsen van bestaande voorwerpen zoals een urinoir? Wat kan men anders doen dan op het 'wit vlak op wit doek', terug een mannetje te tekenen?

LA PEINTURE FRANÇAISE IN GENT

Dit laatste is een kenmerk voor de hele periode, zodat er soms sprake is van 'neo-humanistisch realisme', uitgedrukt in de oproep *Retour à l'humain*. *L'Ecole de Paris* was de naam die ingang vond om de buitenlandse schilders die in Parijs aanbeldden te benoemen, *La Peinture Française* die waar het Franse schilders betreft. Het onderscheid wordt overigens niet steeds gemaakt. Een succesrijke buitenlander wordt overigens vlug Fransman ('*Van Gogh, peintre Français*'), leert men in de Franse musea.

'Wanneer het regent in Parijs ...' is een wijsheid die laat vermoeden dat de Franse invloed ook in België zijn sporen nagelaten heeft. Er is een rechtstreekse link tussen *La Peinture Française* en wat na WOII *La Jeune Peinture Belge* geworden is, een groep kunstenaars die rijp waren om zich, bij wijze van bevestiging van hun eigen intuïtie, te laten inspireren door de Parijse kunstscène uit het interbellum. De leden van *La Jeune Peinture Belge* (1945-1948) waren vooral Waalse, Brusselse en enkele Antwerpse kunstenaars. Gent viel daar wat buiten. Men kan zich overigens afvragen of het ganse Latemse Schoolavontuur uiteindelijk voor het Gentse artistieke leven niet eerder een nadeel is geweest. Daardoor was er, op Jules de Bruycker (1870-1945) na, geen goede voeding voor een stedelijke kunst. Toch werd ook in Gent *La Peinture Française* ingevoerd. En dit door Jos Verdegem, die een grote invloed had op het na-oorlogse artistieke leven in Gent. Hij behoort tot de besten van de nog teveel ondergewaardeerde generatie die rond 1900 geboren is.

Willem Elias

March to the beat of a different drummer

Topo Copy @ Geuzenhuis

Voor de veertigste verjaardag van het Geuzenhuis ontwikkelde het Gentse Topo Copy een exclusieve publicatie en printreeks. Topo Copy is een creatief en anarchistisch centrum, dat draait op enthousiasme. Een van de oprichters, Jonas Nachtergaele, dompelt u onder in een wereld van grafiek, drukkunst en illustraties.

Waarvoor staat Topo Copy? Wat is jullie filosofie?

Topo Copy is een centrum dat werkt rond print, inkt en papier en is gegroeid vanuit de vzw Ladda. De naam 'Topo' verwijst naar de gelijknamige Venezolaanse kunstenaar die ik een tijdje geleden ontmoette tijdens een galerijbezoek. Samen droomden we ervan een creatieve copytheek op te starten: een groot atelier waarin verschillende machines ter beschikking gesteld worden aan iedereen die creatief aan de slag wil met inkt en papier. Maar ondertussen is de vzw Ladda ontbonden en verblijft Topo opnieuw in Venezuela op onbepaalde duur.

Het atelier met meerdere machines is er dus nooit gekomen, maar de droom is er nog steeds. De basis is er alleszins: we beschikken ondertussen over een aantal standaard kopie-, scan- en printapparaten en heel wat materiaal. Je kunt Topo Copy momenteel misschien nog het best vergelijken met een band die wil optreden, maar dan met print, inkt en papier in plaats van muziek-

instrumenten. Op die manier trekken wij ook naar festivals, musea, galerijen ... en gaan wij als kunstenaarscollectief aan de slag.

Wat doen jullie specifiek, wat bieden jullie aan?

Onze werking bestaat uit drie grote lijnen: we hebben een bibliotheek, een eigen *publishing label* en we bieden onze ruimte aan als open atelier voor kunstenaars. We organiseren workshops voor iedereen die geïnteresseerd is, luisteren naar projectvoorstellen van program-

matoren en werken dit al dan niet uit. Het project moet zich uiteraard lenen. We gaan geen project weigeren omdat we het bijvoorbeeld lelijk vinden, het moet gewoon passen in ons concept. Indien het zich niet leent, gaan we steeds doorverwijzen. Maar meestal zit het wel snor. Mensen bezoeken eerst onze website en krijgen zo al gauw een indruk van onze stijl.

Wij ondersteunen ook individuele artiesten. Ze kloppen bij ons aan met een idee en vragen hulp bij de uitwerking ervan. Dan bekijken we hoe we hen kunnen helpen en hoe we het voor hen zo goedkoop mogelijk kunnen houden.

Onze tarieven zijn zeer democratisch. We werken volgens het Robin Hood-principe: aanvragen van individuen worden veel minder aangerekend dan aanvragen van organisaties en programmatoren.

We krijgen echt heel verschillende voorstellen, zelfs gewoon in de zin van: 'Ik wil een boekje maken', meestal is zo'n vraag dan ook heel vaag. Maar deze werking brengt juist heel wat ontmoetingen met zich mee, en is heel inspirerend.

Bezoekers komen ook langs om in onze bibliotheek te snuisteren. Die is op zich niet zo groot en bestaat voornamelijk uit papierkunst, fanzines en prints. Mensen sturen spontaan hun eigen grafisch werk op, wij maken er een mooie collectie van en tonen dit zowel hier als op festivals aan het grote publiek.

Verder hebben we zelf een *publishing label* waarmee we eigen boeken uitbrengen. Soms stellen we een curator aan, nodigen we mensen uit om samen een boek te creëren, staan we in voor *co-publishing* of verzorgen we het drukwerk van een bestaand boek.

Jullie pronkstuk is een riso-printer. Wat is dat precies en hoe werkt deze techniek?

Een riso-printer ziet er uit als een gewoon kopieerapparaat, maar is het niet. Je moet kleur per kleur printen. Voor elk kleur heb je een grote drum, een soort toner, die in en uit de machine gaat. Het ziet er een beetje nucleair uit (*lacht*). Voor een tweede kleur moet het papier dus ook opnieuw door de machine. De machine beschikt over zeven kleuren: blauw, groen, rood, geel, bruin, paars en zwart. Een drum is jammer genoeg zeer duur. De techniek zweeft tussen zeefdruk en stencils. Een riso-printer kan je misschien nog het best omschrijven als een duplicator om reproducties te maken.

Sommigen komen specifiek voor onze riso-printer, zelfs vanuit het buitenland. De riso-printer is een zeldzame

© Topo Copy

single drum machine, er zijn er niet veel in België. Een paar in Brussel en Antwerpen, maar voor Gent is dit zeker uniek. We moedigen kunstenaars aan om de riso-printer te gebruiken voor de aanmaak van hun *limited edition artists-prints-series* en *selfpublished fanzines/artbooks*. Dat we hiermee werken of dat artiesten er hier gebruik van kunnen maken, maakt ons extra aantrekkelijk.

Werken jullie soms samen met andere artistieke disciplines, ik denk bijvoorbeeld aan muziek?

In het verleden hebben we dit al gedaan. Met *Topo Copy going places* voeren we projecten uit op locatie. We vullen een totaalconcept in: tijdens een bepaalde periode richten we een ruimte in, leggen we een programma vast en muziek hoort daar zeker bij. We werkten bijvoorbeeld samen met Subbacultcha (*alternatief en onafhankelijk muziekplatform uit Nederland, nvdr*). Deze organisatie lanceerde een tijdje geleden een Belgische editie van haar magazine, waarvoor wij maandelijks een *featured artist* aanleverden, die de cover en enkele binnenpagina's mocht vullen.

Zelf hebben we ook een aantal dingen uitgebracht, op cassette. Er is sowieso een link met muziek. We ontwerpen hoezen voor cd's, platen enzovoorts. Muzikanten zijn zelf ook bezig met de vertaling van hun muziek in beeld. De Gentse muzikant Köhn kwam bijvoorbeeld bij ons terecht voor de aanmaak van zijn cd-hoes.

Waar halen jullie inkomsten uit?

We worden niet gesubsidieerd, je kan Topo Copy gerust

© Sarah Eekhaut

© Topo Copy

omschrijven als een vzw van enthousiastelingen (*lacht*). Wij leven van projecten en opdrachten die ons worden voorgesteld door organisatoren en individuele kunstenaars. Heel sporadisch krijgen we een projectsubsidie, maar dat gebeurt niet zo vaak. Het voordeel is dat wij volledig onze goesting kunnen doen en dat we altijd nee kunnen zeggen. Als wij een boek willen publiceren met iemand, dan gaan wij ervoor. Nadeel is uiteraard dat we geen loonzekerheid hebben. We hebben geen gestructureerde werking en we zijn vaak, maar op onregelmatige tijdstippen, open. Iedereen is welkom bij ons, maar het is aangewezen om steeds op voorhand een afspraak te maken.

De toekomst ziet er niet zo goed uit voor verschillende culturele organisaties, overal wordt er stevig bezuinigd. Heeft dit ook gevolgen voor Topo Copy?
Niet rechtstreeks. Onrechtstreeks natuurlijk wel: programmatoren zullen wellicht minder projecten organiseren, waardoor opdrachten kunnen afnemen.

Komt de stad Gent niet tegemoet in jullie werking? Dit gebouw bijvoorbeeld, huren jullie dit van de stad?
Nee. Momenteel zijn we gehuisvest op de Paddenhoek in Gent. Deze ruimte, 'Vloer 0', is een werkplek die we delen met negen creatieve geesten: illustratoren, fotografen, vormgevers. Het lijkt op *co-working*, maar dat is het niet echt, want derden kunnen hier niet terecht. Samen huren wij deze ruimte van eigenaar Nucleo, een vzw die gebouwen en ateliers beheert in functie van kunstenaars. Ook voor Nucleo is dit trouwens een experiment. Voordien

waren we gehuisvest aan Dok.

Deze zomer hebben jullie het druk- en grafisch werk verzorgd voor DOK 2014, Gent hing vol met jullie affiches. Topo Copy gaat regelmatig samenwerkingen aan. Op welke projecten zijn jullie het meest trots?
Moeilijke vraag. Hoogtepunten hebben we zowel bij de organisatie van evenementen als bij onze publicaties beleefd. Ik denk bijvoorbeeld aan onze installatie op de museumnacht in De Brakke Grond in Amsterdam of aan de twee zomers waarin we samenwerkten met lokale artiesten op een *public-art festival* in Portugal. Daar organiseerden we tentoonstellingen en produceerden we boekjes.

Op het gebied van publicaties heb ik vooral mooie herinneringen aan het boek *Shoobox Memories*, over de Gentse skatescene in de jaren '90. We ontvingen hierop heel wat positieve respons. De samenwerking met initiatiefnemer Brecht Van Dingenen verliep zeer aangenaam.

Iets waar we ook ruim mee in de belangstelling kwamen, is het boek *Vooruit100*. In de vorm van een open atelier verwerkten we in een ijltempo de honderdjarige geschiedenis van de Vooruit. We werkten letterlijk achter glas, in het ticketbureau van de Vooruit. Het was een zeer intense week, waarin we elke dag een sprong maakten van twintig jaar. Het pletwalsprinten, samen met het MIAT, is ook altijd een succesnummer. Dit jaar zijn we toe aan onze derde editie. Op autoloze zondag (14 september 2014, *nvdv*) maakten we grote afdrukken op straat. Hiermee hebben we heel wat bekijks. Eigenlijk beleven we alleen maar hoogtepunten.

Voor zijn 40ste verjaardag klopte ook het Geuzenhuis aan jullie deur. Jullie werkten een project uit onder de titel 'march to the beat of a different drummer'. Hoe zijn jullie op dit idee uitgekomen?

We gaan altijd eerst op zoek naar iets dat frappant is, of iets dat schoonheid en kracht uitdraagt. We hebben intern een brainstorm gedaan rond vrijzinnigheid en vrijdenken, en kwamen uit op een citaat van Henry David Thoreau: '*march to the beat of a different drummer*'. Kleur naast de lijnen, durf te denken en volg niet zomaar alles wat mainstream is.

Aangezien onze focus vooral op publicaties, boeken en reeksen ligt, zijn we hier opnieuw mee aan de slag gegaan. Voor dit project werkten we met een pak artiesten. We vieren veertig jaar, dus zochten we veertig kunstenaars voor de samenstelling van een nieuwe printreeks, die ook als publicatie in de wereld komt. De titel werd gehanteerd als leidraad, voor de verdere uitwerking was de kunstenaar volledig vrij. Vrijheid levert altijd meer op dan een strak omlijnd thema. De veertig werken, en de publicatie, worden geëxposeerd in het Geuzenhuis. De vernissage van deze tentoonstelling wordt niet zomaar een vernissage, wij bieden jullie een totaalevenement aan.

We zijn benieuwd!

Griet Engelrelst

Mr.Donka en de fantasie

Anthony Mary in de VUB-Gallery

Dat een man met zoveel kwaliteiten als Tony Mary zichzelf niet gekloond heeft in zijn nazaten, was te verwachten en is maar goed ook. Naast zijn zoon David, die als een Vliegende Brusselaar zijn humanitaire missie vervolgt via economische projecten voor de derde wereld, heeft hij twee opponenten op de wereld laten zetten. Behalve een specialist in wat Plato met betrekking tot de verdedigingsrede het vermogen noemde om het kromme recht te praten, heeft hij ook een telg verwekt die het rechte krom zet. De werkwoorden zijn hier belangrijk. Hoe goed Sven het ook kan zeggen, even goed zwijgt Anthony. Hij heeft een zeg maar culturele, dus niet pathologische, afasie. In de taal gelooft hij niet. In het beeld daarentegen wel.

Toen ik meer dan vijf jaar geleden voor het eerst zijn atelier bezocht, zag ik een puinhoop van niet met elkaar te verbinden beelden, allicht een weerspiegeling van wat Zjef Van Uytzel als 'met mijn ziel overhoop' bezong. De uitwegloosheid beheerste de sfeer. Hoe opwekkend was dan ook mijn tweede bezoek, toen ik een herboren Anthony aantrof die me een exuberantie aan beelden toonde op de meest diverse dragers. En wat meer was, beelden waar een rode draad doorheen te naaien valt. Ze zijn allen herkenbaar als vormen die de signatuur Mr.Donka, Anthony Mary, kunnen dragen.

Na de vreugde van het zien van zoveel jeugdige creativiteit, gaat de professor uiteraard aan het werk en wil situeren wat hij ziet. Met hondenkwekers hebben we immers de drang gemeen om in hokjes op te sluiten. Het is al een opluchting als het werk van een beginnend kunstenaar niet op Tuymans of Borremans lijkt. Mr.Donka lijkt gelukkig mans genoeg om zijn eigen weg te vinden. Verwijzend naar de vergelijking met hondenindelingen zou men hem best een 'stratier' noemen. Hij verslindt alles wat hij ontmoet en maakt er een gestileerde vorm van. Hij zet de dage-

lijkse realiteit van zijn jeugdcultuur naar zijn hand. In de kunststromingen vind ik zijn plaats niet terug. Het sluit wel aan bij de graffiti en in die buurt vindt zijn werk ook een plaats. Het lijkt op 'tags', maar het zijn geen tags. Basiskenmerk van een tag is immers dat het een zeer persoonlijke handtekening is die enkel naar de plaatser ervan verwijst: 'hier ben ik (gewest)'. Dit is niet het geval met de synthetische beelden van Mr.Donka. Hun boodschap is: 'daar is het, bekijk me dat nu eens!' Zijn vormtaal ontleent hij verder aan de jeugdcultuur: speelgoed, games, reclame, kortom wat men de massacultuur noemt. Hij laat ook niet na daarop of daarmee de nodige maatschappijkritiek te spuien. In die zin is hij een beeldend cynicus uit de school van de hondse Diogenes, die Plato een neus zette al lachend met Socrates, die geloofde in een rationaliteit buiten het leven.

Willem Elias

MR.DONKA EN DE FANTASIE

KK Gallery - VUB

Tentoonstelling van 7 t.e.m. 28 november 2014

Maandag tot vrijdag van 10:00 tot 18:00

www.kultuurkaffee.be

Een waaier van wit

Fernand Lambrecht schaduw de stilte

Kleurwoorden bepalen mee de sfeer van een gedicht; het herhaalde gebruik van dezelfde kleurwoorden is kenmerkend voor het psychische klimaat waarin de dichter vertoeft.

In de poëzie van de Oostenrijkse gedoemde dichter Georg Trakl (1887-1914) worden de dominerende kleuren blauw, purper en zwart samen en herhaaldelijk in eenzelfde gedicht gebruikt. Ook de adjectieven 'donker' en 'duister' komen in deze expressivistische poëzie vaak voor en bepalen mee de beklemmende, soms morbide sfeer. In hoeverre aan dit vocabularium een voorspellend karakter kan worden toegeschreven, laat ik in het midden – vast staat dat Trakl zelfmoord pleegde, zevendertig jaar oud. Het woord wit gebruikt hij zelden en als hij het gebruikt, is het in de context van ouderdom en verval.

Ook het antwoord op de vraag: 'Is wit een kleur of is het de afwezigheid van kleur?', hou ik tot nader order in petto. Zeker is dat, als het een kleur is, het de lievelingskleur is van de dichter Fernand Lambrecht (St. Andries/Brugge, 1934). Maar in zijn optiek is het wit subliem.

Het gedicht *geboorte van wit* is geplukt uit zijn recente bundel *Getijden van liefde en dood* (2014). Kijkend naar de branding ziet de waarnemer hoe de rollers een kleurenwaaier spreiden op het strand. Een waaier van kleuren – lees: een waaier van wit. Vijftig tinten wit. Wit dat ontstaat uit geweld, zich nog even vastklampt aan de bodem en oplost in stilte. In de stilte. Daar waar de meeuwen zich het liefst ophouden: op de vluchtlijn van het niemandsland tussen water, land en lucht. Meeuwen: een vliegende verzameling wit.

geboorte van wit

Bij het breken van de golfrug
eisen de meeuwen stilte

de geboorte van wit wordt gevierd

duizend krijtvingers tasten naar de grond
het wit ontplooit zijn kleurenwaaier op het zand

zo werpt de zee haar witte jongen
op het strand van niemandsland

de meeuwen eisen de witte stilte voor zich op.

Het ligt voor de hand in de eindeloze openvolging van ebbe en vloed een metafoor te zien: ook het leven kent de constante afwisseling van hoogtij en doottij. De getijden zijn complementair en onafscheidelijk – zoals Eros en Thanatos, zoals liefde en dood.

De dichter definieert liefde als 'een stil gebaar van onderhuidse / woorden'. En liefde zal zijn: in de schaduw van de dood 'de pijn verzachten / op een kil wit laken'.

Wit en stilte kunnen niet verbeterd worden. Het zijn de sleutelwoorden van Lambrechts poëzie, ankerpunten in zijn denkwereld. Abstracties met een esthetisch en metafysisch, zoal niet religieus referentiekader.

De dichter is *a quiet man in a white room*, zoals al blijkt uit deze strofe uit *Simultaan* (1973), zijn eerste bundel:

in dit mijn huis
met kruisramen op steeds meer grijze
luchten
en wit op witte muren
ademen winterbomen tevergeefs

In Lambrechts ideale wereld, of beter in zijn ideeënwereld, is het, als ik me nog een neologisme mag veroorloven, witstil. Maar ook in deze wereld is de stilte niet absoluut. Want, zoals Georges Bataille schreef: '*Le mot silence est encore un bruit.*'

Het gedicht *omhels me* dat in de bundel op geboorte van wit volgt, lijkt een aanroeping of een liefdesverklaring, een ode aan het magische wit:

Omhels me
omhals me
als vleugels
van de milde witte meeuw

omring me
lichtend wit
dat schaduw als sneeuw
doet smelten.

In deze twee pregnante strofen vinden we twee andere bodemwoorden van Lambrechts poëzie: schaduw en sneeuw. Sneeuw – het witste wit dat er is. Niet voor niets heet een van zijn vroegere bundels *Morgen zal het woorden sneeuwen* (1979), waarin deze mooie en doeltreffende synesthesie:

morgen zal het woorden sneeuwen
de stilte viel reeds in
alle geluid verbleekt onder de bogen

Wellicht niet toevallig heet het eerste gedicht dat hij ooit publiceerde *in de schaduw*.

Fernand Lambrecht is een dichter die te lang in de schaduw is gebleven. Veertien jaar na zijn bundel met de wel zeer veelzeggende titel *De grote stilte* (2000) heeft hij nu met zijn 'getijdenboek' die stilte doorbroken, zinvol en discreet.

Renaat Ramon

‘Kaddisj voor een kut’ van Dimitri Verhulst & ‘Cesare Beccaria’ van Dirk Verhofstadt

Tip voor opvoeders, leerkrachten en al wie jonge mensen begeleidt of hiertoe een opleiding volgt: bekijk Reyers Laat met Dimitri Verhulst over *Kaddisj voor een kut*. Dimitri Verhulst kan toch een beetje als voorbeeld gelden, niet iedereen die in instellingen opgroeit zal later van een brug springen. Hij geeft een mooi compliment naar alle opvoeders die hij ooit tegenkwam: heel vaak zijn het mensen die zich ontzettend inzetten.

‘Kaddisj voor een kut’ brengt
geen rust, integendeel,
eerder hartkloppingen en
emoties die danig doen
verstillen. En stil moet hier
eerder begrepen worden als
subtiele zenuwachtigheid
doorheen je lijf

Maar beter nog dan zijn interviews te volgen, is zijn pasgeboren *Kaddisj voor een kut* te lezen. Iets wat ik op een avond laat deed. Het boek is gelinkt aan het naar het keel grijpende theaterstuk *Aalst*, waarvoor Verhulst de tekst *De aankomst in de bleke morgen op dat bleke plein* schreef. Dimitri Verhulst nam me mee in zijn parcours en plaatste me in een kerk. Ik werd er deelgenoot van de begrafenis van Gianna, het instellingsmeisje dat van de brug sprong. En dan nam hij me mee naar het hotel, waar de kindermoord van Aalst zich voltrok.

Omdat het nieuws na een werkende maandag – door de vermoeidheid wellicht – teveel lijkt op ‘oud’ nieuws dat

niets toevoegt, maak ik het televisiekastje monddood om 22:00. Alle geluid is weg, wat lezen in de stilte zal me rust brengen. Een dwingende nervositeit maakt zich meester van mij, bladzijde na bladzijde. Af en toe sta ik op om even op het terras lucht te hapen, en lees ik verder. Het boek brengt geen rust, integendeel, eerder hartkloppingen en emoties die danig doen verstillen dat ik er zeer ‘ambetant’ van word. En stil moet hier eerder begrepen worden als subtiele zenuwachtigheid doorheen je lijf, waarbij je roerloos en vleugellam laat ruisen wat er is, want je zegt niets, je kreet niets, je kan niets. En waar eerst een vleug vermoeidheid me liet denken ‘ik ga nu slapen’, houden de pagina’s me in een beweging om ze telkens weer om te slaan. Inwendige, niet te benoemen gewaarwordingen schieten mijn hersenen op alert, alert. Ik kan er geen weg mee. Het is niet te vatten of nader te benoemen. ‘Het heeft niet veel geholpen, die instelling, bravo. En er is niet veel dat ik zeker wist, maar ik wist wel dat ze mijn kinderen nooit in een instelling zouden plaatsen. Over mijn lijk. Dus wat moesten we doen? We hebben onze kinderen kapotge maakt. Voor hun bestwil.’(...) ‘De schuld staat vast, de moordenaars zijn uitgekleeft, de lintmeters liggen klaar voor de maten van het boetekleed, de beraadslagingen kunnen beginnen. Een week dat ze daar hun jeugd weer zien opgedolven worden uit de grond waarin men haar liefst nog dieper had gestopt. Een week dat de meubeltjes van die twee worden geëtaleerd, hun hersenen gefouilleerd, hun hele hebben en houden wordt gereduceerd tot niets hebben en niets houden (...) De

jury trekt zich terug (...) Want in een gat zullen die twee worden gestampt, dat is zeker. Doch hoe gortig wordt dat gat, hoe koud en vochtig worden deze twee hun kerkers en vooral, hoe lang moeten zij erin?’ (p.150)

Ik schets jongeren soms de mogelijkheid op twintig meter van ons, op de koer buiten, een onooglijke put te maken en daar moordenaars, kinderverkrachters en andere creaturen in te gooien. En in die put krijgen die jongeren de kans om hun ideeën bot te vieren: ze mogen de ‘misdadigers’ laten verhongeren, uitdorsten of ze kunnen ze eerst eens goed bijna doodschoppen vooraleer ze met breuken en al meters de diepte in gekeild worden, en waarom niet, bij heel warm weer, ze tergend zonder drinken of beschutting plaatsen en, en, en, zij kunnen dan op afstand kijken hoe ze afzien, liefst traag en heel langzaam zodat ieder porie leven stil uitgeknepen wordt. En telkens als de daders bijna in zwijm vallen, krijgen ze nog eens de kans om een andere, nieuwe, nog meer inventieve, tergende daad op te starten.

Hun ogen blinken. Soms kijken ze raar bij de evolutie van dit verhaal. Misschien schrikken ze van de wraakgevoelens? Ik zou het zo nog niet weten, eigenlijk moet ik maar een klein

HOUTENIET

**DIRK VERHOFSTADT
& ETIENNE VERMEERSCH**

schepje boven het gefingeerde verloop smeden en alle kwaadheid kan gewetenloos worden geventileerd naar die put en wat er zich daarin afspeelt. Vreemd. En gelukkig ook vertederend te weten hoe kneedbaar het denken van jonge mensen is. En dat die adolescenten zo denken is absoluut verklaarbaar. Doorheen de eeuwen is het vergeldingsprincipe 'Oog om oog, tand om tand' te begrijpen vanuit de spontane wraakreactie. 'De spontane, misschien biologisch bepaalde reactie bij het ondergaan van geweld, bestaat erin met nog intenser geweld terug te slaan, zodat de aanvaller nog meer lijden ondergaat, dan hij heeft toegebracht. In de radicale vorm leidt dat tot de dood.' (Etienne Vermeersch in Dirk Verhofstadt, *Cesare Beccaria, 250 jaar over misdaden en straffen*, p. 10). De lex talionis (oog om oog, tand om tand) zette een volgende stap in de beschaving. De barbarij (barbaarse praktijken) moest voor de uitvoering van straf bepaald worden door een rechter. 'Het principe dat vergelding de grondslag is voor het strafrecht bleef hierbij echter onaangestast.' Cesare Beccaria (°1738-1794) was de eerste die het vergeldingsprincipe volledig uitsloot. 'Het vergde een immense morele integriteit en moed om in die tijd tot een dergelijk inzicht te komen en dat ook te uiten.' Het basisprincipe van ons strafrecht bestaat erin dat men de maatschappij wil ordenen en de uitvoering van de

strafmaat in functie hiervan, is het logisch gevolg. Straffen moeten functioneel zijn om recidive uit te sluiten en om mogelijke toekomstige daders af te schrikken. Alleen dit doel kan de middelen heiligen: als de straf bepaald is en de isolatie (of de veilige opsluiting) van de dader(s) gebeurd is, is de maatschappij opnieuw in evenwicht, geordend, dan is iedere pijniging, kwelling, wreedheid of barbarij rationeel niet te verantwoorden en dus volgens Beccaria immoreel.

Cesare Beccaria wordt door Dirk Verhofstadt uit de vergeetput gehaald. Ten onrechte stond hij niet in de geschiedenisboeken en eindelijk, met de publicatie van 'Cesare Beccaria. 250 jaar over misdaad en straffen' krijgt hij de plaats die hij verdient: namelijk als één van onze grootste Verlichtingsdenkers

Etienne Vermeersch voegt eraan toe: 'Wie daar op ingaat beseft ook dat de twee grootste openbaringsgodsdiensten, het christendom en de islam, in hun traditionele vorm, de volkomen negatie van deze stelling voorhouden. Wie in staat van zware zonde sterft, zal voor eeuwig op gruwelijke wijze worden gefolterd. God zelf geeft dus het voorbeeld van het meest absolute vergeldingsstrafrecht. Indirect – hij was geen kandidaat voor de brandstapel – lijkt Beccaria hierop te alluderen wanneer hij betoogt dat de aard van de straf moet afhangen van de daad zelf en niet van de status van degene tegen wie de daad gericht is.' (p.11).

'Beccaria heeft in belangrijke mate bijgedragen tot de humanisering van het strafrecht door het te ontdoen van willekeur, machtsmisbruik en religieuze dogma's. Hij keerde zich tegen gruwelijke straffen, anonieme beschuldigingen, het folteren van mensen,

het bestraffen van hekserij en ander bijgeloof, en de doodstraf. Hij zag het belang in van heldere wetten, onafhankelijke rechters en menswaardige gevangenissen. Hij begreep dat een straf niet dient om wraak te nemen, maar om de samenleving te dienen. Wij, kinderen van de Verlichting, die vandaag leven in een samenleving waar wetten en straffen rechtvaardig zijn, of dat toch zouden moeten zijn, zijn Beccaria veel dank verschuldigd. Zijn ideeën blijven actueel, omdat ze raken aan de basispijlers van onze democratische en open samenleving', zo schrijft Dirk Verhofstadt.

Zonder dat ik het doorhad vond ik, bij het schrijven van deze recensie, eindelijk een kader voor de irreële put die ik schetste voor mijn jongeren, de kuil die dient voor al onze frustraties, geweldadigheden en agressieve reacties op onmenselijke situaties. Cesare Beccaria wordt door Dirk Verhofstadt uit de vergeetput gehaald. Ten onrechte stond hij niet in de geschiedenisboeken en eindelijk, met de publicatie van *250 jaar over misdaad en straffen* krijgt hij de plaats die hij verdient: namelijk als één van onze grootste Verlichtingsdenkers.

'Wie een lijst wil opstellen van wel-doeners van de mensheid, in de meest authentieke betekenis van het woord, moet Beccaria helemaal bovenaan plaatsen', aldus Etienne Vermeersch.

Brice De Ruyver zegt: 'Cesare Beccaria, kind van de Verlichting, doordrongen van de opvattingen van Montesquieu, Locke en Rousseau, bedenker en grondlegger van het strafrecht en van het rechtssysteem dat tot vandaag het onze is, architect van de beginselen van een behoorlijke strafrechtsbedeling en voorstander van de rechten van de verdediging en van de afschaffing van de doodstraf, was een visio-nair en is onverminderd actueel.'

En hier ontmoeten fictie en non-fictie elkaar. Literatuur moet je soms niet verzinnen, omdat je het zo zot niet kan bedenken of het bestaat in de realiteit. Als je ziet hoe Dimitri Verhulst vanuit zijn autobiografische 'put' kan schrijven over mensen die

van onze maatschappelijke bol vallen, waar alles goed ronddraait en iedereen zo gelukkig zou moeten zijn, dan zie je dat ook hij Cesare Beccaria 'wasemt', en dat hij menselijkheid, rechtspraak en rechtvaardigheid laat ontmoeten.

De manier waarop Dimitri Verhulst in zijn *Kaddisj voor een kut* de realiteit werkelijkheid laat worden, is snoei-hard en gaat aan een tempo waarbij je je adem moet bijhouden. Het doet me denken aan de mama die met de dikke buik voor haar schoonmoeder staat, anno 1960. Ze verwacht haar volgende kind. In de kraamkliniek zegt de schoonmoeder in plaats van proficiat: 'Maar Christiane, nog een dochter, vier dochters op een rij. Onze Gerard (haar zoon en dus Christiane's man) zal niet weten wie eerst gepakt.' Dat niet ieders wieg in een bloemetjesbehangkamer van een kasteel staat, is nogal wiesdes. Zelfs materiële verwennerij biedt geen garantie, integendeel. Er zijn evenveel contexten als dat er kinderen zijn die hun luiers ontgroeien en groot worden.

'Voordat het laatste oordeel zich laat vormen staan de beschuldigden een laatste keer nog op, om iets te zeggen, iets, een pleister op een dodelijke wonde, een bewijs van menselijkheid uit de mond van het monster.' (p. 150) 'Wij wouden van onze problemen af, en we dachten dat we maar beter ons gezin konden uitroeien. Maar het is niet eerlijk. Er zijn mensen die kinderen maken om hun huwelijk te redden. Niemand die daar iets op zegt. Dat mag. Kinderen mag men maken voor om het even welk doel. Maar iemand die zijn kinderen kapotmaakt om eindelijk uit zijn miserie te geraken, die verschijnt voor het tribunaal. Iedereen heeft een pik op ons.' (p. 107)

Sybille Vanweehaeghe

Dimitri Verhulst, *Kaddisj voor een kut*. Uitgeverij Atlas Contact: 2014, 160 p., ISBN 9789025443559.

Dirk Verhofstadt, *250 jaar Over misdaden en straffen. Cesare Beccaria*. Uitgeverij Houtekiet: 2014, 304 p., ISBN 9789089243140.

Gooi God niet weg

Over geloof, ongeloof en bijgeloof

JOËL DE CEULAER

Bij het lezen van de titel van het nieuwe boek van journalist Joël De Ceulaer dacht ik meteen aan een ander boek: 'Religie voor atheïsten' van de populaire Zwitserse filosoof Alain De Botton. Dat boek was bij publicatie, in 2011, voor een aantal atheïsten en vrijzinnigen controversieel omdat de auteur de ongelovige bij het handje houdt en vertelt wat hij zoal zou kunnen leren van religies. Gaat Joël De Ceulaer dezelfde weg op?

Joël De Ceulaer is inderdaad van mening dat de atheïst iets kan leren van godsdiensten. Hij vindt geen heil in het arrogante en militante atheïsme van Richard Dawkins of Daniel Dennett, die God en godsdienst liever zouden laten verdwijnen.

De Ceulaer roept op om
volbloed atheïst te worden.
Een nepatheïst gelooft
immers niet (meer) in God,
maar wel nog in allerlei
vormen van bijgeloof

Maar voor De Ceulaer aan het einde van zijn boek enkele positieve opmerkingen maakt over het geloof, schrijft hij over de noodzaak om geloof en bijgeloof te bestrijden. Hij roept op om volbloed atheïst te worden. Een nepatheïst gelooft immers niet (meer)

in God, maar wel nog in allerlei vormen van bijgeloof: 'Er zijn dokters die niet geloven in mirakels, maar wel denken dat ze kanker kunnen genezen met een of andere totaal onbewezen alternatieve theorie.'

De Ceulaer is dus een atheïst die zijn wereldbeeld heeft opgebouwd op basis van het wetenschappelijke denken, in het bijzonder de biologie en het Darwinisme. Op een eenvoudige manier lezen we over de wijze waarop de evolutietheorie precies werkt, want daar bestaan jammer genoeg nog altijd misvattingen over. De auteur is niet bang van het reductionisme en is van mening dat we zowat alles kunnen verklaren met de evolutietheorie. Hij hecht er zoveel belang aan dat het voor hem een raadsel is hoe iemand vóór Darwin niet in God kon geloven, zoals Hume en Spinoza. Ook vindt hij het dan ook begrijpelijk dat iemand die de evolutietheorie niet kent nog

altijd in God gelooft.

Daarom schrijft De Ceulaer bijvoorbeeld over mirakels. Hij wijst er op dat de evolutietheorie haaks staat op elke vorm van bovennatuurlijkheid en is daarom van mening dat de grote godsdiensten elke ambitie om iets te willen verklaren, moeten laten vallen. Dit betekent niet dat het mysterie uit ons leven zal verdwijnen, zoals sommige romantische zielen vrezen. Dat we de liefde kunnen verklaren doet niets af aan de schoonheid ervan.

De Ceulaer is duidelijk:
het is een illusie te denken
dat het mogelijk is om
God weg te gooien en
bovendien kan God ons
vele diensten bewijzen

Op zich is het boek van De Ceulaer aangenaam om te lezen, maar iemand die al eens een boek leest met vrijzinnige of atheïstische inslag, leert weinig nieuws. De auteur schrijft over de botsing tussen kunst en wetenschap. Over het gegeven dat het in

literaire en kunstzinnige kringen chic is om te pronken met onwetendheid over wetenschappelijke zaken. Maar dat konden we eerder ook al lezen in diverse publicaties van Jean Paul Van Bendegem. De strijd tegen bijgeloof – homeopathie, het zesde zintuig, psychoanalyse – konden we ook al lezen in *De ongelovige Thomas heeft een punt* van Johan Braeckman & Maarten Boudry.

Maar wat nu met God? De Ceulaer is duidelijk: het is een illusie te denken dat het mogelijk is om God weg te gooien en bovendien kan God ons vele diensten bewijzen. Bidden, mediteren of het voltrekken van andere rituele handelingen verandert het chemisch profiel van ons brein en zorgt zo voor comfort, zekerheid en voorspelbaarheid. Geloven verschaft iemand dus rust. Maar hij gaat nog een stapje verder en beweert dat ook atheïsten hun voordeel kunnen doen met het gebed. Hoe dat atheïstische gebed er dan precies moet uitzien, wordt niet verteld. 'Net zoals meditatie en mindfulness kan gebed gezond zijn voor lichaam en geest.' Bovendien stelt de auteur dat godsdienst al meer goed dan kwaad heeft aangericht. 'Voor elke terroristische aanslag zijn er honderdduizenden initiatieven van gelovigen die op grote en kleine schaal aan liefdadigheid doen.' Het is dan ook niet verbazingwekkend dat de auteur vervolgens nog eens verwijst naar Hitler, Stalin en Mao, die niet in God geloofden.

Op het einde van zijn boek houdt de auteur ook nog een pleidooi voor het doen alsof en komt daarmee in het vaarwater terecht van de filosoof Hans Vaihinger, wiens boek *De filosofie van het alsof* ik in het vorige nummer van De Geus heb gerecenseerd. 'Er is geen God die een plan met mij heeft, maar dat mag mij niet beletten om te doen alsof en elke dag mijn zegeningen te tellen.' Indien we allemaal onze vijand zouden beminnen, zoals de christelijke god van ons vereist, zou dat onze levenskwaliteit verhogen. Dit leven alsof valt bovendien goed te verzoenen met een wetenschappelijk gefundeerd wereld-

beeld. Ik vraag me alleen af of we ook niet minzaam met onze vijand zouden kunnen omgaan zonder die christelijke god.

Wat te denken over dit alles? Allereerst: dit boek is een essay. Meer en andere argumentatie zal de lezer in andere boeken moeten zoeken. Sommige van de ideeën die in het boek ontwikkeld worden, zijn bovendien wat simplistisch. Wetenschap zou bijvoorbeeld over inhoud gaan en kunst over vorm. Dat zullen vele wetenschappers en kunstenaars nuanceren of compleet verwerpen.

'Gooi God niet weg'
is bedoeld voor de
zoekende mens die een
wetenschappelijk wereldbeeld
wenst te verzoenen met
een drang naar mysterie

Maar is dit boek nu echt zo controversieel? Leo Apostel zag ook al de voordelen in van meditatie. Diverse vrijzinnigen, waaronder Jean Paul Van Bendegem, laten een horizontale spiritualiteit onderdeel zijn van hun mens- en wereldbeeld. Zelfs de radicale atheïst Sam Harris houdt in zijn laatste boek, *Waking up*, een pleidooi voor atheïstische spiritualiteit. De Ceulaer is dus niet vernieuwend en al helemaal niet controversieel, maar zet zichzelf in een traditie die steeds dominanter wordt. Daarbij is het een verademing dat De Ceulaer niet zo moralistisch is als Alain De Botton. *Gooi God niet weg* is bedoeld voor de zoekende mens die een wetenschappelijk wereldbeeld wenst te verzoenen met een drang naar mysterie. En daar is helemaal niets mis mee.

Kris Velter

Joël De Ceulaer, *Gooi God niet weg*.
Uitgeverij De Bezige Bij Antwerpen,
2014, 224 p., ISBN 9789085425519.

Film in de film

Als je een flink stuk van je tijd besteedt aan het recenseren van films, is het altijd leuk te botsen op een film waarin gefilosofeerd wordt over of zelfs gescholden wordt op dit medium. Ik heb enorm genoten van twee films die dit thema elk op een bijzonder verschillende manier aanpakken: de gitzwarte tragikomedie 'Maps to the Stars' van David Cronenberg en Olivier Assayas' 'Clouds of Sils Maria'.

Maps to the Stars

©Cinebel

David Cronenberg analyseert de filmfabriek Hollywood genadeloos in *Maps to the Stars*: liefde en haat spatten als vitriool van het scherm. Het scenario werd geschreven door de Amerikaanse auteur en Hollywood-kenner – ook wel roddelkous – Bruce Wagner en toont vooral de minder frisse keerzijde en uitwassen van de Hollywoodindustrie.

De personages die voor het voetlicht treden zijn allen prettig tot zeer onprettig gestoord. Eén van de indrukwekkendste, maar ook meest angst-aanjagende personages is Havana Segrand, een filmster op retour die op een vrij lugubere manier een *comeback*

tracht te maken. Zij lucht haar hart bij zelfhulpgoeroe en presentator Stafford Weiss. In een uitzending van zijn tv-programma *The Hour of Personal Power* zorgt Havana Segrand voor sensatie met haar verklaring als kind seksueel misbruikt te zijn door haar moeder, een jong verongelukte actrice.

Weiss zelf is de vader van het kindsterretje Benjie, die na het gigantische succes van zijn ene filmhit aan de drugs raakte, nu weer clean is en zijn commerciële macht gretig misbruikt om iedereen op een verbijsterende, grove manier de huid vol te schelden. Moeder Cristina, die de carrière van zoonlief beheert, laat hem intussen

begaan. En dan is er nog Agatha, een jonge vrouw die na zeven jaar terug keert naar Los Angeles om aan de slag te gaan als de persoonlijke assistente van Havana Segrand. Het lichaam van Agatha is verminkt door brandwonden, die ze zorgvuldig bedekt onder haar zwarte kleren en handschoenen. Ze zoekt een manier om met haar verleden – en vooral met de slachtoffers uit dat verleden – in het reine te komen.

'Maps to the Stars' is een film die wat grimmige sfeer betreft regelmatig doet denken aan 'Requiem for a dream' van Darren Aronofsky. Aan waanzin geen gebrek

Maps to the Stars schildert Hollywood niet direct als een gezellig oord af: pseudopsychologie, religie (hier: Scientology), drugs, perverse seks en een hele resem meer worden aangewend om een soort nepgeluk te bereiken.

Van een traditionele plot is er in deze film eigenlijk geen sprake, maar het caleidoscopisch geheel komt wel keihard bij de kijker aan. Het acteerwerk is van een zeer hoog niveau, Julianne Moore werd terecht beloond met de prijs voor de beste vrouwelijke vertolking op het filmfestival van Cannes.

De humor die Cronenberg en Wagner hanteren is pikdonker, geladen met psychisch dynamiet en zorgt voor een uiterst beklijvende sfeer. Een film die wat grimmige sfeer betreft regelmatig

doet denken aan *Requiem for a dream* van Darren Aronofsky. Aan waanzin is er in deze film zeker geen gebrek, wat bij momenten leidt tot kippenvel.

'Maps to the Stars', regie: David Cronenberg. Met: Mia Wasikowska, Julianne Moore, Robert Pattinson, Evan Bird, John Cusack, Olivia Williams, Sarah Gadon, Niamh Wilson, Donald Burda. VS, 2014, 111 min.

Clouds of Sils Maria

©Cinebel

Olivier Assayas' *Clouds of Sils Maria* biedt een filosofische terugblik op een leven waarin de liefde voor de film een belangrijke rol speelt.

Maria Enders verwierf naam bekendheid op haar achttiende dankzij haar succesvolle vertolking van Sigrid in het theaterstuk *The Maloja Snake*. Haar rol van ambitieus, charmant meisje dat de rijpere vrouw Helena uiteindelijk tot zelfmoord dreef, maakte haar op slag beroemd. Wilhelm Melchior, de Zwitserse regisseur van dit stuk, tevens haar mentor, sterft in het begin van de film.

Twintig jaar later wordt diezelfde Maria (gespeeld door Juliette Binoche) op het toppunt van haar roem voorgesteld om hetzelfde theaterstuk te hernemen, deze keer in de rol van Helena. Maria ziet zichzelf van het ene op het andere moment aan de

andere kant van de spiegel. Haar tegenspeelster is een bloedmooi meisje, overkokend van ambitie, een reflectie, een soort reïncarnatie van haarzelf.

'Clouds of Sils Maria', een stemmige film-over-film, levert prachtige onthaastende cinema op, gestut door groots acteerwerk en een heel mooie soundtrack

Enders reist van prijsuitreikingen naar fotoshoots, van vergaderingen naar filmsets – en van vertwijfeling naar triomf. Haar praktische, maar vooral ook mentale gids is haar jonge persoonlijke assistent Valentine, een rol van Kristen Stewart. Zij beschermt haar door het afwimpelen van persmuskieten, alle telefoons te beant-

woorden en omzeilt de valkuilen van roem en glamour.

Valentine is een bijzonder schrandere jongedame, oprecht geïnteresseerd in het scheppingsproces van theater en cinema. De twee vrouwen lijken volledig afhankelijk van elkaar.

Hoe intenser het repetitieproces wordt, hoe meer Valentine beseft dat ze een leven nodig heeft dat alleen van haar is, en niet het eigendom van Maria Enders. Tot ze samen besluiten een intensieve wandeling in de Alpen te ondernemen.

In het huis van de overleden dramaturg, gelegen in een Zwitsers dorp, oefenen Maria en Valentine de aartsmoeilijke teksten van het stuk. Tegelijkertijd filosoferen, drinken en roken ze er op los. In deze eindeloos fascinerende scènes voeren Juliette Binoche en Kristen Stewart een waar acteerduel.

De titel van de film verwijst trouwens naar de Zwitserse bergflanken die wolken lijken te vangen. Dit uniek natuurfenomeen is vereeuwigd in de documentaire *Das Wolkenphänomen von Maloja* (Anton Fanck, 1924, 9 min.) die ook in de film aan bod komt.

Deze stemmige film-over-film levert prachtige, onthaastende cinema op, gestut door groots acteerwerk en een heel mooie soundtrack.

'Clouds of Sils Maria', regie: Olivier Assayas. Met: Juliette Binoche, Kristen Stewart en Chloë Grace Moretz. Zwitserland/Frankrijk/Duitsland, 2014, 124 min.

André Oyen

Op naar de cirkel van het bloed

©moviespictures.org

In mijn studententijd organiseerde de studentenvereniging jaarlijks een vertoning van Pasolini's *Salò, oftewel 120 dagen van Sodom*. Na het lezen van het Vlaams regeerakkoord en de bijhorende begroting kan men enkel concluderen: hoog tijd om deze traditie overal ten lande terug op te nemen. *Salò* weerspiegelt perfect het drie V's-akkoord, haar makers en de burgers die voor hen gekozen hebben en is even traumatiserend voor lezer en kijker, met dit verschil dat Pasolini's meesterwerk een esthetische waarde heeft die de halve leeuw en haar retorisch gehandicapte leider niet kennen en ook nooit zullen kennen. Tenzij iemand het gezicht van de grote manitou verbouwt tot een Francis Bacon natuurlijk.

De film toont hoe een groepje jongeren in de fascistische republiek *Salò* wordt ontvoerd en onderworpen aan de meest gruwelijke folteringen en vernederingen door vier heren van stand: de Hertog, de Bisschop, de Magistraat en de Voorzitter of President. Gebaseerd op Dante's structuur van de hel doorlopen we vier cirkels, van het Ante-Inferno naar de cirkel van de Manie, de cirkel

van de Stront en ten slotte de cirkel van het Bloed.

Perverten zoals ikzelf kwamen destijds niet naar de film kijken (die hadden we al vaak genoeg gezien), maar naar het gedegouteerde publiek, dat op gezette tijden de zaal verliet, met als hoogtepunt minuut 63 tot 74, de scène waarin de jongelingen stront moeten eten, aangespoord door een extatisch '*Mangia! Mangia la merda!*' Een korte zoektocht op het internet leert dat dit voor gevoelige zieltjes nog steeds een van de meest traumatiserende scènes uit de filmgeschiedenis is, *Der Ewige Jude* en *Two girls One cup* ten spijt. Wie net voorbij het uur wegliep is voor eeuwig blijven hangen in de cirkel van de Stront, maar geen nood, onze Vlaamse Hertogen, Bisschoppen, Magistraten en Presidenten zullen u moeiteloos van Stront naar Bloed leiden.

Il Presidente stuurt zijn driekoppige vrouwelijke Cerebrus naar Ter Zake om te bewijzen wat feministen en anti-feministen al lang vermoeden: vrouwen met macht zijn even gevaarlijk en vervelend als mannen met macht en vrouwelijke journalisten zijn even incompetent als hun mannelijke collega's, maar, het zijn betere cheerleaders. 'Men heeft het altijd maar over de besparingen, maar men vergeet erbij te vermelden waarin we investeren', dixit de Magistrate. 'We moeten allemaal besparen, 4,5 percent op secundair onderwijs is veel, maar we gaan de kwaliteit bewaken', dixit de Non. Elke nieuwspitbull zou hier de vierde macht demonstreren en gaan voor een dodelijke beet in de halsslagader, maar zo niet de Journalist, die zich als een loops teefje aanbiedt en gezellig meeblaft met de roedel. MANGIA!

Sua Eccellenza uit Aarschot maakt Brouwer Gatz tot hoofd Cultuur. Per 1 januari tot 7,5 percent inleveren, maar in 2017 zullen we nog eens kijken of er geen kruimels te verdelen vallen. Beloofd. Echt waar. Duimen maar ... Trouwens, wist je dat Vlaanderen in 2016 de Frankfurter Buchmesse mag ontvangen samen met Nederland? Wie durft nu nog te zeggen dat we in ons akkoord niet vooruit kijken? MANGIA!

Il Monsignore gaat, als grote kindervriend en armoedebestrijder bekommerd om ons aller Welzijn, het opvanggeld voor de allerarmsten verhogen. Dit om ervoor te zorgen dat kinderopvang betaalbaar blijft. Voor de allerarmsten. Die het sowieso met wat minder zullen moeten doen. MANGIA!

Het voorlopig uitblijven van een al bij voorbaat impotent te noemen humanistische reactie doet vermoeden dat u zich, net als de jongelingen in *Salò* na verloop van tijd, neerlegt bij de vernederingen en folteringen door de heren en dames van stand. Sommigen onder u hebben er als rasechte masochisten zelfs voor gekozen om te bloeden. Geen probleem, maar eerst nog even stront eten. Ondertussen zal ik, Louis Borgesius, mijn theaterkijkertje bovenhalen om vanop een veilige voyeuristische afstand toe te kijken hoe uw vrijzinnige tong wordt afgesneden, terwijl ik de klamme hand schud van de federale Bisschop, wiens Generaal alvast enkele jongelingen heeft voorop gestuurd naar het inferno van het Midden-Oosten, geen goedkeuring van het parlement nodig, die kreeg ie sowieso wel. MANGIA LA MERDA!

Louis Borgesius

40 GEUZENHUIS

In 1974 ging de droom van een eigen stek voor Gentse vrijzinnig humanisten eindelijk in vervulling. Het Geuzenhuis groeide intussen uit tot dé thuishaven, uitvalsbasis en zenuwcentrum voor alles wat met vrijzinnig humanisme te maken heeft. Of u er nu een tentoonstelling bezoekt, een geboorte- of huwelijksplechtigheid vierde,

uw Feest Vrijzinnige Jeugd of dat van uw kinderen meemaakte, een zaal huurde of een pint dronk in café De Geus van Gent: onze paden hebben zich ongetwijfeld al eens gekruist. Hoog tijd dus voor een verjaardagsfeestje waarop u zeker niet mag ontbreken.

Kent u het Geuzenhuis nog niet, maar bent u wel geïnteresseerd in kunst, humanisme, filosofie, atheïsme of gewoon een leuke avond? Dan is dit de ideale gelegenheid om eens kennis te maken.

We vroegen aan nagenoeg alle organisaties die aan het Geuzenhuis verbonden zijn om een fijne avond in elkaar te boksen, zodat onze feestelijke tiendaagse voor elk wat wils in de aanbieding heeft: een tegendraads *underground art event*, lezingen over het brein, stamcelonderzoek & embryo's, optredens, drinks en als klap op de vuurpijl de Nacht van de Vrijdenker, een feestelijke avond vol filosofie, atheïsme en scepticisme (met afterparty!).

VRIJDAG 14 NOVEMBER 2014, 20:00

Art-event: March to the beat of a different drummer

Topo Copy

Als iedereen marcheert op het ritme van één enkele drummer, gaat het geheel fout.

Voor onze 40ste verjaardag laten jonge grafici zich inspireren door het Geuzenhuis. Vrijheid van denken en spreken, openheid van geest, voor jezelf denken wars van alle dogmatiek, anti-autoritair en anti-totalitairistisch ... dat zijn de steekwoorden waar ze mee aan de slag zijn gegaan. Het resultaat wordt een eigenzinnige, licht anarchistische expo onder creatieve leiding van het Topo Copy-team. Topo Copy is een 'openlab-research-center for print, zines, paper, copy, ink and art'. Vernissage mét drink!

Gratis toegang.

Vernissage om 20:00 – drink 22:30.

De expo blijft gratis toegankelijk t.e.m. 22 november, op weekdays van 09:00 tot 17:00 en tijdens de avondactiviteiten / zaterdag en zondag van 14:00 tot 17:00.

Organisatie: Kunst in het Geuzenhuis i.s.m. Topo Copy.

MAANDAG 17 NOVEMBER 2014, 20:00

Vernissage fototentoonstelling 'Meer vent in de tent'

Vrouwen besteden nog altijd meer dan dubbel zoveel uren aan huishoudelijke taken dan mannen. Dat heeft zo zijn gevolgen: vrouwen werken vaker deeltijds en onderbreken hun loopbaan beduidend meer dan mannen.

De Vrijzinnige Vrouwen Oost-Vlaanderen organiseerden de fotowedstrijd 'Meer vent

in de tent', om de aandacht op een meer gelijke verdeling van zorg- en huishoudelijke taken te vestigen opdat beide partners zich beter zouden kunnen ontplooiën en de kinderen een blik op gelijkwaardigheid wordt geboden.

Tijdens de vernissage worden de winnaars bekendgemaakt en de prijzen uitgereikt. De poëtische en muzikale omlijsting wordt verzorgd door Erica Destercke en gitarist Marvin Siau.

Gratis toegang.

De expo blijft gratis toegankelijk van 18 t.e.m. 21

november van 09:00 tot 17:00 en tijdens de avondactiviteiten op zaterdag 22 november van 14:00 tot 17:00.

Info & organisatie: Vrijzinnige Vrouwen

Oost-Vlaanderen i.s.m. KIG

vandenbroucke.katrien@gmail.com – 052 35 97 51

vrijzinnige-vrouwen-ovl.blogspot.be.

DINSDAG 18 NOVEMBER 2014, 20:00

Embryo's doden voor stamcelonderzoek - het ethisch debat

Katrien Devolder

Embryonaal stamcelonderzoek is veelbelovend voor de ontwikkeling van therapieën en voor biomedisch onderzoek – daar is zo goed als iedereen het over eens. Maar hiervoor moeten prille menselijke embryo's worden vernietigd. Voor hen die een hoge morele status aan het embryo toekennen, is dit bijzonder problematisch. Zij worden geconfronteerd met een ethisch dilemma: ofwel embryonaal stamcelonderzoek aanvaarden, maar dan ook het feit dat daarvoor embryo's worden vernietigd, ofwel prille embryo's beschermen, en aanvaarden dat de beloftes van embryonaal stamcelonderzoek niet zullen worden waargemaakt.

Gratis toegang.

Info & organisatie: Fonds Lucien De Coninck i.s.m.

De Maakbare Mens – info@demaakbaremens.org

03 205 73 10 en fondslucienconinck@gmail.com.

WOENSDAG 19 NOVEMBER 2014, 14:00-17:00

Infomiddag 'Het Jonge Brein'

Met de lezingenreeks 'Het brein belicht' trekt de Maakbare Mens door Vlaanderen met symposia en lezingen over onze hersenen. In Gent gaat het over het jonge brein. Iedereen die – professioneel of privé – met jonge mensen te maken krijgt weet dat hun gedrag vaak vragen oproept. Een inkijk in de ontwikkeling van hun jonge breinen maakt veel verklaarbaar. Verder gaat er bijzondere aandacht naar de generatie van de *digital natives*. Wat zijn de gevolgen van sociale media zoals Facebook op het psychisch welbevinden van jongeren?

**Met: Christophe Lafosse,
Wim Beyers, Vicky Franssen,
Eric Schoentjes.**

Info & organisatie: De Maakbare Mens

info@demaakbaremens.org – 03 205 73 10.

In samenwerking met Breinwijzer vzw, de Cocon vzw,

Geuzenhuis, huisvandeMens Gent,

Werkgemeenschap Leraren Ethiek.

DONDERDAG 20 NOVEMBER 2014, 19:30

Kick off happy hour voor studenten

Iedere derde donderdag van de maand (met uitzondering van de examenperiodes en vakanties) nodigt Feniks studenten en laatstejaars middelbaar onderwijs uit voor een activiteit, met happy hour.

Vandaag wordt het startschot gegeven met een optreden van Grande Bouche.

Info & organisatie: Feniks – gent@deMens.nu

09 233 52 26.

VRIJDAG 21 NOVEMBER 2014, 19:30

Nacht van de vriendenker

**Met o.a. : Bas Haring, Hans
Achterhuis, Jean Paul Van
Bendegem, Dirk Verhofstadt,
Etienne Vermeersch, Patrick
Loobuyck, Karim Zahidi, Gert
Goeminne, Tinneke Beeckman,
Farah Focquaert, Frederik
Anseel, Wouter Duyck, Gie van
den Berghe, Herman Boel**

**Een avond vol hersenkrakend plezier.
Feest, lach, denk en verwonder...**

Filosofie: wat heb je aan filosofie, zowel persoonlijk als maatschappelijk? Kan filosofie een beter mens van je maken? Wat kan filosofie betekenen voor de maatschappelijke problemen waarmee we geconfronteerd worden? Over deze vragen buigen zich talentvolle en gerenommeerde filosofen uit België en Nederland: Gert Goeminne, Jean Paul Van Bendegem, Hans Achterhuis, Tinneke Beeckman, Farah Focquaert en Bas Haring.

Atheïsmedebat: Hedendaagse atheïsten zoals Richard Dawkins, en in eigen land ook Etienne Vermeersch en Dirk Verhofstadt, oogsten veel populariteit met hun radicale aanval op religie. Maar ook kritiek. Is die militante, radicaal anti-religieuze houding nodig of contraproductief? Zou de wereld echt een betere plaats zijn zonder religie? Is een pleidooi om religie naar de privésfeer te verbannen zinvol? Dirk Verhofstadt en Etienne Vermeersch gaan in debat met Patrick Loobuyck en Karim Zahidi. Moderator: Maarten Boudry.

Skepticisme: Bijgeloof, pseudo-wetenschap, nepgeneeskunde ... van de erkenning van homeopathie tot de believers in 'chem-trails': onzin is blijkbaar even sterk als onkruid en even moeilijk uit te roeien.

Herman Boel legt uit waarom mensen in mythes geloven, Gie van den Berghe laat ons met andere ogen kijken naar beeldvorming en overbekende historische foto's, Frederik Anseel en Wouter Duyck hebben het over lulkoek in de psychologie.

Daarnaast tal van activiteiten: filosofiecafé, 'op de filosofa' (een gratis filosofisch consult), meet and greet, een afterparty, think free, act free (vrij podium) en nog veel meer!

Inkom: € 8 (VVK) / € 10 (ADD).

Info: nachtvandevrijdenker.be

www.facebook.com/nachtvandevrijdenker – 09 220 80 20.

Een organisatie van het Geuzenhuis en Humanistisch

Verbond Gent.

ZONDAG 23 NOVEMBER 2014, 15:00

**Om de twee jaar reiken de
Gentse Grijze Geuzen de
'Geuzenpenning' uit aan een
lid dat zich voor de vereniging
verdienstelijk heeft gemaakt**

PROGRAMMA:

Academische zitting 'Vrijzinnigheid ver-
zilverd. Het verleden als wegwijzer voor de
toekomst'

SPREKERS:

Raoul Van Mol, Voorzitter Grijze Geuzen
Platform en Gentse Grijze Geuzen.

Mario Van Essche, Nationaal Voorzitter
Humanistisch-Vrijzinnige Vereniging.

Laureaat Albert Comhaire.

Laudatio ereprof. dr. Hubert Van Hoorde.

Muziek: Duo Roosemeyers – Balkanmu-
ziek.

Nadien wordt er een receptie aangeboden.

Gratis

toegang, inschrijven vóór 10/11/2014.

Info & organisatie: Gentse Grijze

Geuzen – dan.block@gentsegrijzegeuzen.net

09 220 80 20.

BAASRODE

ZATERDAG 8 NOVEMBER 2014

Bezoek tentoonstelling WOI

WILLEMSFONDS BAASRODE

In 2014 is het 100 jaar geleden dat de Eerste Wereldoorlog halt hield in Dendermonde en omstreken. Dendermonde grijpt dit moment aan om opmerkelijke historische passages uit de Groote Oorlog te ontsluiten. Dit doet de stad onder andere met de originele tentoonstelling *Tegen-Strijd, de beleving van de Groote Oorlog in het Land van Dendermonde*. De tentoonstelling is opgebouwd rond zes tegenstellingen en wil via een rijkdom aan gezichtspunten verdieping brengen in het dagelijkse leven tijdens de oorlog en wil hierbij vooral de beleving van de burgers oproepen. Na het bezoek aan deze tentoonstelling volgt een diner met zangstond.

Deelname: niet gekend bij het ter perse gaan van dit nummer.

Info: Sander Dalle - sanderdalle@hotmail.com
0478 05 07 22.

Adres: Zaal 't Sestich (Stedelijke Bibliotheek),
Kerkstraat 111, 9200 Dendermonde.

DENDERLEEUEW

DONDERDAG 27 NOVEMBER 2014, 14:00

Kunst en wiskunde

Peter Raedschelders

HVV DENDERLEEUEW I.S.M. UPV

Peter Raedschelders werkt als procesingenieur in de auto-industrie. In zijn vrije tijd is hij voornamelijk bezig met moderne kunst (grafiek) en wiskunde (onder andere vlakverdelingen). Hij heeft een sterke belangstelling voor het werk van Escher.

Het wordt een leuke, ontspannende en verrassende causerie over wiskunde zonder formules maar wel met trucs waarmee je kan uitpakken op je volgend familiefeest-

je. Aan de hand van zelfgemaakte wiskundige prenten wordt er uitgelegd waar we overal in ons dagelijks leven wiskunde tegenkomen, dikwijls zonder het te weten. Zit er wiskunde in een zonnebloem? En hoe wiskundig is een bloemkool? Een amusante lezing waarbij het publiek actief betrokken wordt en zelf dingen kan proberen. Er is absoluut geen wiskundige voorkennis nodig.

Deelname: € 3.

Info en inschrijving:

info.hvvdenderleeuw@gmail.com - 053 66 99 66.

Locatie: 't Kasteeltje, Stationsstraat 7, 9470 Denderleeuw.

EEKLO

VRIJDAG 7 NOVEMBER 2014, 15:00

Vernissage fototentoonstelling 'De oorlog in steen - relicten en getuigen van de Eerste Wereldoorlog'

HUISVANDEMENS EEKLO

De tentoonstelling brengt de verschrikking en nutteloosheid van oorlog in beeld door foto's van soldatenkerkhoven uit WOI. De foto's worden begeleid door gedichten. De opening wordt ingeleid door de eerste schepen van Eeklo, Freddy Depuydt. De tentoonstelling gaat door in het Zonneheem en blijft daar te bezichtigen tot 30 november. Deze tentoonstelling is gekoppeld aan de theatervoorstelling *Fuga van een oorlog*.

Gratis toegang.

Info en inschrijving: huisvandemens Eeklo
eeklo@demens.nu - 09 218 73 50.

Locatie: Lokaal Dienstencentrum Zonneheem,
Schietspoelstraat 9, 9900 Eeklo.

ZATERDAG 22 NOVEMBER 2014, 20:00

'Fuga van een oorlog'

GRIJZE GEUZEN EN HUISVANDEMENS EEKLO

De volgende nieuwsbrief verschijnt op 1 december 2014. Bijdragen hiertoe worden ten laatste op 5 november 2014 verwacht op onze redactie.

De Fuga van een oorlog is een muzikaal-poëtische evocatie van enkele episodes uit de Eerste Wereldoorlog, een eigenzinnige en unieke voorstelling met poëzie, chansons en muziek. Rode draad is het waargebeurde verhaal van een kunstenaar-soldaat uit Eeklo die naar het IJzerfront trekt. Het verhaal wordt verteld door de ogen van een onafgewerkt beeld dat, in het atelier, wacht op de terugkeer van de beeldhouwer. De kunstenaar komt echter niet terug en het beeld geraakt in de vergetelheid. Bijna 100 jaar na datum wordt het kunstwerk, per toeval, gevonden door zijn achterkleindochter.

Deelname: € 5 kinderen jonger dan 12 jaar / € 6 GGE-leden / € 12 niet-leden.

Info en inschrijving: huisvandemens Eeklo
eeklo@demens.nu - 09 218 73 50 of Grijze Geuzen Eeklo
0495 322 071 - freddy.van.weymersch@pandora.be.

Locatie: Cultuurcentrum De Herbakker,
Pastoor De Nevestraat 10, 9900 Eeklo.

GENT

ZATERDAG 1 NOVEMBER 2014, 20:30

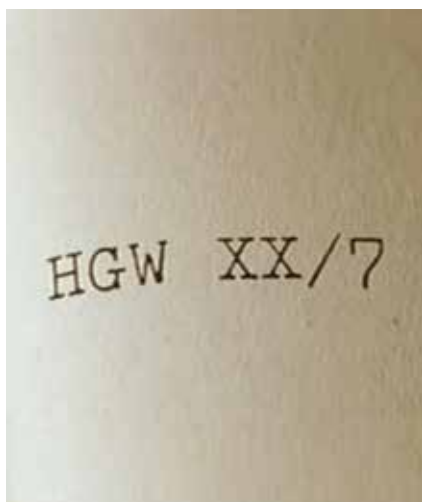
Theater 'HGW XX/7 (de sonate van een goed mens)'

Compagnie ALS (I-Luna Group)

WILLEMSFONDS GENT

Je bent een trouwe, toegewijde spion, die volledig gelooft in het systeem waar je deel van uitmaakt ... tot je op een dag de opdracht krijgt een succesvolle toneelschrijver en zijn geliefde, een alom gevierde actrice, dag en nacht te bewaken.

Met Kristine Everaert, Pieter Depouillon, Piet van Gotha, e.a.

Deelname: € 8 WF-leden, studenten / € 10 niet-leden.
Info en inschrijving:
reservaties@compagnieblauwtong.be
Locatie: Lakenmetershuis, Vrijdagmarkt 24-25,
9000 Gent.

MAANDAG 3 NOVEMBER 2014, 20:00

Informatie-avond voor
kandidaat-pleegouders

OPVANG VZW I.S.M. PLEEGZORG OOST-VLAANDEREN

Gratis toegang.
Info: Pleegzorg Oost-Vlaanderen vzw - 0471 91 91 02.
Locatie: Pleegzorg Oost-Vlaanderen vzw,
Vlaamsekaai 11, 9000 Gent.

DINSDAG 4 NOVEMBER 2014, 13:30-17:00

Strijkkwartet No. 5
van Beethoven

Muziekclub 'Capriccio'

UPV GENT-EEKLO

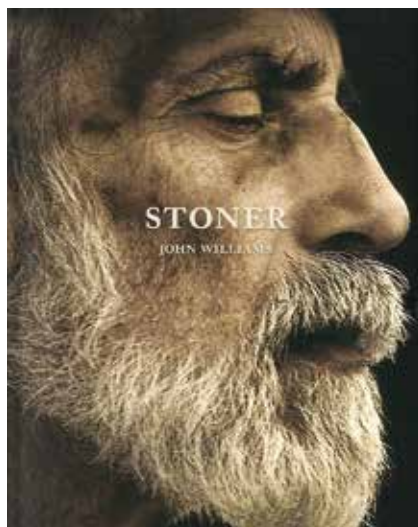
Deelname: € 10.
Info en inschrijving (gewenst): Geert Boxstael
upvgenteeklo@gmail.com - 0496 53 99 76 - 09 269 07 10.
Locatie: Hofstraat 353/0001, 9000 Gent.

VRIJDAG 7 NOVEMBER 2014, 20:00

'Stoner' - John Williams

Leesclub 'De Avonduren'

UPV GENT-EEKLO

Deelname: € 10.
Info en inschrijving (gewenst): Geert Boxstael
upvgenteeklo@gmail.com - 0496 53 99 76 - 09 269 07 10.
Locatie: Hofstraat 353/0001, 9000 Gent.

DINSDAG 11 NOVEMBER 2014, 13:30-17:00

De ideale uitvoerders:
'Die Winterreise'

Muziekclub 'Capriccio'

UPV GENT-EEKLO

Deelname: € 10.
Info en inschrijving (gewenst): Geert Boxstael
upvgenteeklo@gmail.com - 0496 53 99 76 - 09 269 07 10.
Locatie: Hofstraat 353/0001, 9000 Gent.

ZONDAG 16 NOVEMBER 2014, 11:00

Literaire matinee
over Joseph Roth

Els Snick

WILLEMSFONDS GENT

Joseph Roth was een hotelmens. De be-
roemde schrijver van *Radetzkymars* zwierf
in de periode tussen de twee wereldoorlogen
door Europa en verbleef er in vele vermaarde
en minder vermaarde hotels. Hij sloot
vriendschap met portiers, receptionisten,
kamermeisjes en koks en portretteerde hen
in krantenreportages en romans.

Els Snick, literair vertaalster en docente
Duits aan de Universiteit Gent, schreef er
een boek over, *Hotelmens*. Hierin bundelt ze
romanfragmenten, krantenreportages en
brieven waarin Roth zijn hotelbestaan be-
schrijft, verklaart en verdedigt. De meeste
teksten, waaronder een aantal brieven uit
de alom geprezen briefwisseling met Stefan
Zweig, verschijnen voor het eerst in het Ne-
derlands.

Deelname: € 4 WF-leden / € 6 niet-leden.
Info en inschrijving (gewenst): adrien.devos@vrt.be
09 225 55 15. Stort vervolgens onder de vermelding 'Roth'
en het aantal personen het verschuldigde bedrag op rek.
van WF Gent: IBAN BE20 0000 0875 5056.
Locatie: Lakenmetershuis, Vrijdagmarkt 24-25, 9000 Gent.

DINSDAG 18 NOVEMBER 2014, 13:30-17:00

Stravinsky: de echte start van de moderniteit?

Muziekclub 'Capriccio'

UPV GENT-EEKLO

Deelname: € 10.

Info en inschrijving (gewenst): Geert Boxstael

upvgenteeklo@gmail.com - 0496 53 99 76 - 09 269 07 10.

Locatie: Hofstraat 353/0001, 9000 Gent.

DINSDAG 18 NOVEMBER 2014, 19:30

Filosofisch gesprek 'Wanneer eindigt vriendschap en wordt het misbruik?'

HVV ZAHIR GENT

Van zodra we het begrip vriendschap 'weten' in te vullen, wordt het hebben van vrienden aangemoedigd. Het belang van vriendschap wordt in die mate beklemtoond, dat wie geen vrienden heeft zich op zijn minst eenzaam en misschien wel zonderling moet voelen. Liever 1.000 virtuele vrienden dan helemaal geen vrienden.

De behoefte aan vriendschap tekent ons als mens. Maar soms evolueert die vriendschap naar misbruik. Hoe gebeurt dat en

wat verstaan we daaronder, hoe stellen we dat vast en welke impact kan dat hebben op iemands leven? Met deze en andere bedenkingen willen we onze filosofische babbel verder zetten in november.

Gratis toegang.

Info en inschrijving: gustaafe de meersman

videokontakt.gdm@telenet.be - 09 330 35 77.

Locatie: Geuzenhuis, Kantienberg 9, 9000 Gent.

DONDERDAG 20 NOVEMBER 2014, 20:00

Informatie-avond voor kandidaat-pleegouders

OPVANG VZW I.S.M. PLEEGZORG OOST-VLAANDEREN

Gratis toegang.

Info: Pleegzorg Oost-Vlaanderen vzw - 0471 91 91 02.

Locatie: Het Rustpunt, Burgstraat 46, 9000 Gent (ingang naast de kerk, parking voor de kerk).

VRIJDAG 21 EN ZATERDAG 22

NOVEMBER 2014, 19:30

Theater 'De koffieuipers'

WILLEMSFONDS GENT I.S.M. SODIGANDA

EN DE CULTURELE COLLEGA'S STAD GENT

Alles verloopt in een tehuis waarin mensen van verschillende 'pluimage' vertoeven.

Nu alles vertellen kan uiteraard niet, de spanning moet blijven tot het einde. Maar heb je zin in een avondje mysterie? Kom zeker genieten van *De Koffieuipers*, een komische thriller van E. Van Ginckel.

Deelname: € 9 WF- en Sodiganda-leden / € 10 niet-leden.

Info en inschrijving: sodiganda@gent.be - 09 266 53 80.

Locatie: Lakenmetershuis, Vrijdagsmarkt 24-25, 9000 Gent.

ZONDAG 23 NOVEMBER 2014, 12:00

Cultureel etentje met kunstenaar Ersan Çagatay

WILLEMSFONDS GENTBRUGGE

Op onze jaarlijkse afsluiter zijn alle leden welkom om samen te genieten aan een weelderige tafel in het Breamhof te Gentbrugge.

U zal er kennis kunnen maken met de kunstschilder Ersan Çagatay. Hij is in 1978 geboren in Turkije, waar hij zijn diploma aan de faculteit Fine Arts Education of Inonu University in Malatya behaalde als leeraar in de plastische kunst. In 2004 begon hij zijn Master opleiding in Art Painting of the Mimar Sinan Fine Arts University in Istanbul, waar hij in 2007 het Master diploma behaalde met zijn thesis *The Pictural Image and Presentation at the Francis Bacon's Paintings*.

Hij nam deel aan verschillende kunstprojecten en groepstentoonstellingen, schreef voor verscheidene kunstmagazines en won reeds prijzen in meerdere wedstrijden.

In maart 2008 kwam hij naar België om er vrijwilligerswerk te doen in een voorziening voor mensen met een handicap. Sindsdien woont en werkt hij in België.

Deelname: € 53.

Info en inschrijving (vóór 18/11): Chantal Couck

09 230 20 04. Storten op rek.nr. BE80 0012 0852 1077

met vermelding 'cultureel etentje' en het aantal personen.

Locatie: Braemhof, Braemkasteelstraat 6, 9050 Gentbrugge.

DINSdag 25 NOVEMBER 2014, 13:30-17:00

De 'intellectuele' J.S. Bach

Muziekclub 'Capriccio'

UPV GENT-EEKLO

Deelnemers: € 10.

Info en inschrijving (gewenst): Geert Boxstael
upvgenteeklo@gmail.com - 0496 53 99 76 - 09 269 07 10.
Locatie: Hofstraat 353/0001, 9000 Gent.

Koninklijke Gentse Academie voor Schone kunsten bij Carmen Dionyse die net als Landuyt haar prille beginperiode zal beïnvloeden. Ve Vindevogel is echter het archetypen van de onrustige kunstenaar die steeds op zoek gaat naar nieuwe uitdagingen. Ze bleef, hoewel ze zelf les gaf aan de KASK te Deinze, niet bij het louter academische van de keramiekkunst. Ze zocht naar een eigen techniek en thematiek.

De tentoonstelling wordt ingeleid door Freya Malfait.

Gratis toegang.

De tentoonstelling loopt van 29 november t.e.m. 7 december 2014. Open: maandag tot vrijdag van 9:00 tot 12:00 en van 13:00 tot 16:30 (na telefonische afspraak via 09 220 80 20). Op zaterdag en zondag van 14:00 tot 17:00. Op zondag 7 december van 11:00 tot 18:00 (Gent Matinee).
Info: KIG - griet@geuzenhuis.be - 09 220 80 20.
Locatie: Geuzenhuis (Zolderzaal), Kantienberg 9, 9000 Gent.

VRIJDAG 28 NOVEMBER 2014, 20:00

Vernissage tentoonstelling Veronique Vindevogel

KUNST IN HET GEUZENHUIS

Véronique (Ve) Vindevogel draait al enkele jaren mee in het Latemse kunstleven.

Ze volgde na haar humaniorastudies de keramiekklassen aan de Stedelijke Academie van Aalst waar ze o.m. les kreeg van haar vader, de Latemse beeldhouwer, keramist en tekenaar Geo Vindevogel. 'Ve' vervolmaakte zich, na vier jaar Aalst, aan de

ZONDAG 30 NOVEMBER 2014, 11:00

Geuzenkerkhof – Eerste Wereldoorlogwandeling

KUNST IN HET GEUZENHUIS

An Hernalsteen gidst ons langs de begraafplaatsen van bekende en minder bekende Gentenaren, met de Eerste Wereldoorlog als rode draad.

We spreken af om 10:50 aan de hoofdingang van de Westerbegraafplaats. De wandeling start om 11:00 en eindigt rond 12:30.

Deelnemers: € 8.

Info en inschrijving: KIG - griet@geuzenhuis.be
09 220 80 20. Overschrijven op rek.nr. van
KIG IBAN BE38 0013 0679 1272, met mededeling

'Westerbegraafplaats'.

Locatie: Palinghuizen 143, 9000 Gent.

GERAARDSBERGEN

DONDERDAG 13 NOVEMBER 2014, 19:30

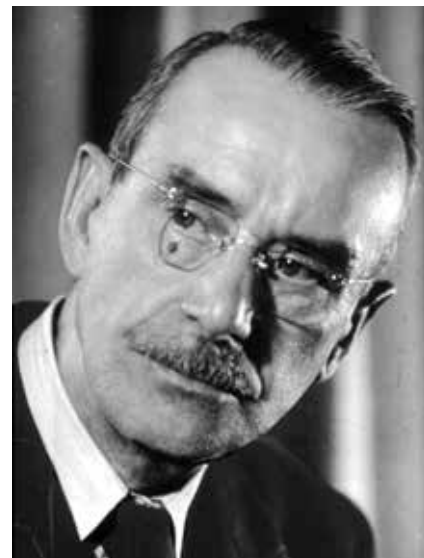
Tijd en eeuwigheid: Thomas Mann

Prof. Benjamin Biebuyck

UPV GERAARDSBERGEN I.S.M. VRIJZINNIG ZOTTEGEM

Dit najaar neemt professor Biebuyck (Duitse Letterkunde UGent) ons mee op ontdekkingsstocht in de Duitse literatuur. In een boeiend drieluik werpt hij een helder licht op de literarisering van de begrippen Tijd en Eeuwigheid in de Duitse intellectuele geschiedenis.

Vanavond wordt de grote roman van de tijd besproken: Thomas Manns *Toverberg*. Mann werkte meer dan tien jaar aan zijn magnum opus, dat in 1922 verscheen. Als 'murmurende bezweerder van het imperfectum' onderzoekt de verteller het verlangen van de moderne mens om de onzichtbaar voortschrijdende tijd bij te houden en zo te doen stilstaan.

Met zijn roman beschrijft Mann vol ironie de ondergang van het oude Europa, maar dient hij ook denkers zoals Othmar Spann van antwoord, die menen dat door een blik naar het verleden de materiële en intellectuele integriteit van het heden, de ongebreidelheid van de tijd, kan worden hersteld.

Gratis toegang.

Info en inschrijving: Dominique Brems

contact.upv_brems.dominique@telenet.be - 054 58 76 84
of Jean-Louis Rens - jean.louis.rens@telenet.be
054 41 83 92 - 0477 91 55 51.
Locatie: Liberaal Gebouw, Markt 47, 9500 Geraardsbergen.

LOCHRISTI

ZATERDAG 1 NOVEMBER 2014, 15:00

Herdenkingsplechtigheid

FENIKS

De herdenkingsplechtigheid biedt de mogelijkheid om samen met andere nabestaanden terug te denken aan uw overledenen: aan wie ze waren, en wat ze voor u betekenden, aan hoe het is om zonder hen verder te gaan, aan hoe ze in de harten, gedachten en gedragingen verder leven. De plechtigheid gaat simultaan door in Lochristi en Sint-Niklaas. Ook u bent van harte welkom.

Gratis toegang.
Info en inschrijving: Feniks - gent@demens.nu
09 233 52 26.
Locatie: crematorium Westlede, Smalle Heerweg 60, 9080 Lochristi.

ZATERDAG 15 NOVEMBER 2014, 20:00

De Groote Oorlog in Lochristi

WILLEMSFONDS LOCHRISTI

Afsluitend concert als herdenking van de Eerste Wereldoorlog door het koor en harmonie uit Ieper, met medewerking van de koren en de Koninklijke Harmonie Willen

is Kunnen uit Lochristi.

Gratis toegang.
Info en inschrijving: Robert Steens
willemsfonds.lochristi@gmail.com - 09 335 81 98.
Locatie: kerk O-L-V Middelaars, wijk Hijfte, Hijfte Center z/n, 9080 Lochristi.

VRIJDAG 21 NOVEMBER 2014, 20:00

Helderziendheid: echt of niet?

HVV DE GEUZEN LOCHRISTI

Een lezing die u meeneemt langs de wazige grens tussen feiten, fictie en bedrog. Met verhelderende demonstraties voor wie het gedachtelezen van een andere kant wil bekijken.

Deelname: € 5 (incl. drankje tijdens de pauze).
Info en inschrijving: Linda Van der Wildt
lindavanderwildt@telenet.be - 0495 41 23 81 of
Gaston De Belder - 0479 91 06 09.
Locatie: Gemeentelijke Bibliotheek (polyvalente zaal), Koning Boudewijnlaan 6, 9080 Lochristi.

MELLE

ZATERDAG 1 NOVEMBER 2014, 19:00

Bezoek tentoonstelling Martin Uvijn

WILLEMSFONDS MELLE

Met genoeg nodigen we u uit op de vooropening van de tentoonstelling *Illusions of Freedom* van kunstenaar Martin Uvijn, die ons zelf zal rondleiden. Om een idee te krijgen van zijn werk, surf naar: www.martinuvijn.be.

Gratis toegang.
Info: Christine De Pus - christine.depus@gmail.com - 0478 31 76 80.
Locatie: Art Gallery The Painted Performance, Korenbloemstraat 4, 9820 Schelderode - Merelbeke.

MOERBEKE-WAAS

ZATERDAG 8 NOVEMBER 2014, 18:30

Jaarlijks etentje met algemene vergadering

WILLEMSFONDS MOERBEKE-WAAS

Jaarlijks etentje met voorstelling van het jaarprogramma 2015.

Deelname: € 52 WF-leden / € 55 niet-leden.
Info: Rudy Van Megroot - rudyvanmegroot@skynet.be - 0476 48 42 05.
Locatie: Brasserie-feestzaal Triphon, Eksaardedam 15, 9180 Moerbeke.

ZONDAG 16 NOVEMBER 2014, 15:00

Theatervoorstelling 'Augustus ergens op de vlakte'

WILLEMSFONDS MOERBEKE-WAAS

Augustus ergens op de vlakte speelt zich af in augustus, ergens op de vlaktes van het uitgestrekte Oklahoma van vandaag. Het vertelt het verhaal van de familie Weston. Een familie intelligente, gevoelige mensen met een beangstigende gave om elkaar het leven absoluut onmogelijk te maken. Wanneer de vader des huizes plots spoorloos verdwijnt,

verzamelt de familie zich in het ouderlijke huis om elkaar te steunen en meteen ook kapot te maken.

Vrijblijvende mogelijkheid om aansluitend iets te eten in Restaurant Carpentia, Vrijdagmarkt in Gent. Keuze uit Gentse stove-rij of Scampi fritti met frietjes, een slaatje en een Omer aan € 20.

Deelname: € 20 op eerste rangplaatsen voor WF-leden / € 22 voor niet-leden.

Info: Rudy Van Megroot - rudyvanmegroot@skynet.be

0476 48 42 05 - www.willemsfonds.moerbeke.be.

Locatie: NTGent, Sint-Baafsplein 17, 9000 Gent.

UDENAARDE

DONDERDAGEN 6 & 13 NOVEMBER 2014.

19.00-22.00

Workshop kleuradvies en eerlijke klerencampagne

Monica Van Lancker, kleur- en stijlconsulente

VERMEYLENFONDS UDENAARDE

Iedereen wil er goed uitzien. Soms kunnen een paar kleine ingrepen onze look merkbaar verbeteren: kleuren die jouw persoonlijkheid extra doen stralen, welke lichaamsvorm heb je en wat draag je dan best, wat is de ideale make-up voor jou?

Maar ook: waar komen onze kleren vandaan? In welke omstandigheden worden ze geproduceerd? Waar kunnen we 'eerlijk' textiel vinden?

Donderdagavond 06/11/2014:
kapsel, make-up

Met een gratis dagmake-up

Donderdagavond 13/11:

shoppen

Op zoek naar 'eerlijk' textiel in de kringloopwinkel, misschien ook nog in tweedehandszaken

Deelname: € 40 VF-leden / € 50 niet-leden.

Info en inschrijving (aantal is beperkt, graag seintje vooraf): avfoudenaarde@telenet.be - 055 49 87 23.

Starting op rek. van het VF Oudenaarde,

BE51 8777 1990 0162, met vermelding 'Kleuradvies'.

Locatie: VC Liedts, Parkstraat 2-4, 9700 Oudenaarde.

ZATERDAG 8 NOVEMBER 2014, 20.00

Filosofisch café

VC LIEDTS

Vind je filosoferen verrijkend? Neem dan deel aan ons filosofisch café en onderzoek mee een filosofische vraag! Het antwoord op die vraag is geen doel op zich, want het gemeenschappelijk reflecteren staat voorop.

Dit alles gebeurt onder begeleiding van filosofisch consulente Papatya Dalkiran. De begeleider modereert en stimuleert de deelnemers tot reflectie. Op deze manier streven we naar een evenwicht tussen filosofische diepgang en een ontspannen gesprek. En ... in een filosofisch café moet er uiteraard ook ruimte zijn voor het aspect 'café', voor plezier, gezelligheid en echt contact!

Gratis toegang.

Info en locatie: VC Liedts - info@vcliedts.be

055 30 10 30 - Parkstraat 2-4, 9700 Oudenaarde.

MAANDAG 10 NOVEMBER 2014, 20.00

Voordracht 'Waar krijgen we

kanker van? Facts and fiction'

Prof. dr. Rik Schots

UPV UDENAARDE I.S.M. VC LIEDTS

Vele families worden geconfronteerd met kanker. Dikwijls komt dan de vraag: 'Hoe komt het dat hij/zij door de ziekte getroffen is?' Het ontstaansmechanisme van kanker is complex. Zowel erfelijke als omgevingsfactoren spelen een rol en ook onze levenswijze heeft een belangrijk impact.

Prof. dr. Rik Schots is hemato-oncoloog in het UZ Brussel en legt op toegankelijke wijze uit welke de feiten zijn op basis van wetenschappelijke gegevens. Hij weerlegt een aantal mythes en geeft enkele tips mee over maatregelen die we zelf kunnen nemen om het risico op kanker te verminderen.

Vrije bijdrage, wordt doorgestort aan het Kinderkankerfonds.

Info en locatie: VC Liedts - info@vcliedts.be

055 30 10 30 - Parkstraat 2-4, 9700 Oudenaarde.

ZONDAGEN 16 EN 30 NOVEMBER

2014, 10.30-13.00

Vrijzinnige toogbabbel

VC LIEDTS

De gelegenheid tot nadere kennismaking met het Vrijzinnig Centrum Liedts en de morele dienstverlening Oudenaarde, een gezellig vriendentreffen.

Gratis toegang.

Info en locatie: VC Liedts - info@vcliedts.be

055 30 10 30 - Parkstraat 2-4, 9700 Oudenaarde.

MAANDAG 17 NOVEMBER 2014, 20:00

Wijndegustatie – 'Grootse witte wijnen uit de Côte d'Or'

Luc Blommaert

VC LIEDTS I.S.M. WIJNRANK

Deelname: € 25.

Info en locatie: VC Liedts – info@vcliedts.be
055 30 10 30 – Parkstraat 2-4, 9700 Dudenaarde.

RONSE

WOENSDAG 5 NOVEMBER 2014, 19:30

Chocolade: van concheren, tempereren, mouleren, enroberen tot ... degusteren

Leander De Cauter

VC DE BRANDERIJ

Leander De Cauter van Chocolaterie Hermes bvba neemt je mee in de boeiende wereld van chocolade en pralines. Je komt niet alleen te weten wat alle werkwoorden in de titel betekenen, maar je kan ook het resultaat van al dit werk proeven. De beste natuurlijke grondstoffen worden gebruikt om de – soms heel bijzondere – vullingen te

produceren. Wat dacht je bijvoorbeeld van de 'pure diamant', een praline van donkere chocolade van 74% cacao, gevuld met crème au beurre en donkere praliné? Of de 'Irish Coffee', een witte praline gevuld met espresso koffie, room en whisky? Een lezing voor lekkerbekken!

Gratis toegang.

Info en inschrijving: de.brandery@skynet.be
www.brandery.be – 055 20 93 20.

Locatie: VC De Branderij, Zuidstraat 13, 9600 Ronse.

ZATERDAG 15 NOVEMBER 2014, 14:30

Geleid bezoek aan PAM Velzeke

WILLEMSFONDS RONSE

Bezoek aan het Provinciaal Archeologisch Museum onder leiding van Kurt Braeckman.

Deelname: € 2 WF-leden / € 3 niet-leden.

Info: Isabelle Raevens

willemsfondsrone@gmail.com – 0476 35 64 56.

Locatie: PAM, Paddestraat 7, 9620 Velzeke
(carpooling vanaf 14:00 aan het VC).

SINT-NIKLAAS

ZATERDAG 1 NOVEMBER 2014, 15:00

Herdenkingsplechtigheid

FENIKS

Vzw Feniks aanvaardde de uitdaging om elk jaar opnieuw vorm te geven aan een unieke

herdenkingsplechtigheid in het crematorium: een plechtig, waardig én gezamenlijk herdenken van de overledenen.

De plechtigheid wordt muzikaal ondersteund door Koen De Cauter.

Gratis toegang.

Info en inschrijving: Feniks – gent@demens.nu
09 233 52 26.

Locatie: crematorium Heimolen, Waasmunsterse Steenweg 13, 9100 Sint-Niklaas.

ZOTTEGEM

DINSdag 4 NOVEMBER 2014, 9:00

Bezoek aan Brussel

GRIJZE GEUZEN ZOTTEGEM

In de voormiddag bezoeken we het Europees Parlement en in de namiddag het museum aan de Coudenberg.

Deelname: niet gekend bij het ter perse gaan.

Info: William Lampens

william_lampens@skynet.be – 09 355 89 49.

Locatie: Brussel.

VRIJDAG 7 NOVEMBER 2014, 19:00-22:00

Kaas- en wijnavond & fluo-flits-fuif

HVV ZOTTEGEM

Kaas- en wijnavond

Bourgondisch genieten in goed gezelschap! Heb je kinderen tussen 8 en 12 jaar, dan mogen zij deelnemen aan de fluo-flits-fuif voor de helft van de inkomprijs. Voor de jongere kinderen zijn er hotdogs te koop en wordt er een filmvoorstelling voorzien.

Fluo-flits-fuif

Een fuif met alles er op en er aan voor 8- tot 12-jarigen. Chips en hotdogs zijn ter plaatse te verkrijgen. Vooraf inschrijven is niet verplicht, maar wel aan te raden.

Deelname: € 15 kaas- en wijn / € 6 fluo-flits-fuif (€ 3 indien deelname van de ouders aan de kaas- en wijnavond).
Info en inschrijving: hvvzottegem@gmail.com - betalen aan de kassa of via overschrijving op rek.nr. BE84 1325 3746 9159 met vermelding kaas- en wijnavond en/of fluo-flits-fuif. Kaarten ook te verkrijgen via de leerkrachten n.c. zedenleer of bestuursleden HVV.
Locatie: Bevegemse Vijvers, 9620 Zottegem.

HUIZENVANDEMENS OOST-VLAANDEREN

De sokken van de olifant

Het project 'De Sokken van de Olifant' gaat van start in de provincie Oost-Vlaanderen!

Dit initiatief betreft een vrijzinnig humanistisch bijstandspakket voor kinderen en jongeren in rouw. Vanuit onze huizenvandeMens bieden we gratis begeleiding op maat, zowel voor kinderen en jongeren in rouw, als voor volwassenen die hen willen helpen om hun gemis en verdriet te uiten. 'De sokken van de olifant' stelt de overledene centraal, zonder daarbij naar een leven na de dood te verwijzen.

Om het project bekend te maken, nodigen de huizenvandeMens u graag uit voor de theatervoorstelling Menskes.

Hoe maak je de dood voor jonge kinderen bespreekbaar? 4Hoog zoekt wat toneel verbindt met rouw en vindt de oplossing in de verbeelding. Op een speelse manier wordt zowel groot als klein meegenomen in een ontroerend verhaal.

Productie: 4Hoog / www.4hoog.be

Regie en tekst: Jan Sobrie en Tom Dupont / spel:

Tom de Bleye / coach: Frans van der Aa

SPEELDATA FAMILIEVOORSTELLINGEN

Zondag 23 november 2014, 15:00

Kopergietery, Gent

Zaterdag 29 november 2014, 14:30

CC de Ververij, Ronse

Woensdag 7 januari 2015, 15:00

CC Stadsschouwburg, Sint-Niklaas

Zaterdag 10 januari 2015, 15:00

zaal Rhetorica, Zottegem

Voor info en reservatie:

aalst@demens.nu - 053 77 54 44

eeklo@demens.nu - 09 218 73 50

gent@demens.nu - 09 233 52 26

ronse@demens.nu - 055 21 49 69

sintniklaas@demens.nu - 03 777 20 87

zottegem@demens.nu - 09 326 85 70

Voor wie: kinderen vanaf 5 jaar, hun ouders, leerkrachten,

oma's & opa's... Speelduur: 1 uur

Prijs familievoorstelling: € 3 (kind) / € 5 (volwassene)

VASTE ACTIVITEIT VC DE BRANDERIJ

Elke eerste en derde woensdag van de maand van 19:30 tot 21:00

Bijeenkomst van SOS Nuchterheid, zelfzorg bij verslaving.

SOS Nuchterheid is een vrijzinnig en humanistisch zelfzorg initiatief en is een lidvereniging van deMens.nu

Info SOS Nuchterheid: 0486 25 66 71

info@sosnuchterheid.org - www.sosnuchterheid.org.

Info en locatie: De Branderij, Zuidstraat 13, 9600

Ronse - 055 20 93 20 - debranderij@skynet.be.

VASTE ACTIVITEIT VC GEUZENHUIS

Elke woensdag en vrijdag om 20:00:

Bijeenkomst van SOS Nuchterheid, zelfzorg bij verslaving (alcohol en andere verslavingen). Aarzel niet om een afspraak te maken. De lotgenoten uit uw buurt verwelkomen u van harte!

Uw contactpersoon:

Eddy - 0494 65 19 84 (woensdag)

Cynthia - 0477 65 72 11 (vrijdag)

Locatie: Geuzenhuis, Kantienberg 9, 9000 Gent.

VASTE ACTIVITEITEN VC LIEDTS

Elke maandag om 20:00:

Workshop hatha yoga, ingericht door het Willemsfonds (geen yoga tijdens schoolvakanties).

Elke maandag om 14:00 en elke woensdag om 19:30

Bridgewedstrijd. Organisatie: Liedts Bridge Club, (uitgezonderd feestdagen).

Elke dinsdag om 20:00

Bijeenkomst SOS Nuchterheid (ook tijdens schoolvakanties).

De vrijzinnig humanistische bibliotheek is te bezoeken tijdens openingsuren of na afspraak via 055 30 10 30 of info@vcliedts.be (uitgezonderd feestdagen en schoolvakanties). Uitleen enkel mogelijk voor leden.

Openingsuren VC Liedts: van maandag tot donderdag van 9:00 tot 12:00 en van 13:30 tot 15:30.

vrijdag op afspraak.

Info en locatie: VC Liedts - Parkstraat 4,

9700 Oudenaarde - 055 30 10 30

info@vcliedts.be - www.vcliedts.be.

NOTEER ALVAST IN UW AGENDA

05/12 Bespreking 'De onverschilligen' UPV Gent-Eeklo

07/12 Gent Matinee **KIG**

11/12 Midwinteractiviteit **GGG**

Hoofredactie:

Fred Braeckman

Eindredactie:

Griet Engelrelst, Thomas Lemmens

Redactie:

Kurt Beckers, Freia DeBuck,
Annette De Vos,
Frederik Dezutter, Karim Zahidi

Vormgeving: Gerbrich Reynaert

Druk: New Goff

Verantwoordelijke uitgever: Sven Jacobs
p/a Kantienberg 9, 9000 Gent

Werken aan dit nummer mee:

Louis Borgesius, Johan Braeckman,
Cindy Celis, Gita Deneckere,
Willem Elias, Eric Goeman, Michel Maus,
Pierre Martin Neirinckx, André Oyen,
Nico Pattyn, Renaat Ramon,
Sybille Vanweehaeghe, Kris Velter.

Cover: Fast food caveman - Banksy,
Foto: Josh Wysocki

De Geus is het tijdschrift van het
Vrijzinnig Centrum-Geuzenhuis vzw en de
lidverenigingen en wordt met de steun van
de PIMD verspreid over Oost-Vlaanderen.

Het VC-Geuzenhuis coördineert,
ondersteunt, bundelt de Gentse
vrijzinnigen in het **Geuzenhuis**,
Kantienberg 9, 9000 Gent
09 220 80 20 – f09 222 70 73
admin@geuzenhuis.be
www.geuzenhuis.be

U kan de redactie bereiken via
Thomas Lemmens, thomas@geuzenhuis.be
en Griet Engelrelst, griet@geuzenhuis.be
of 09 220 80 20.

De verantwoordelijkheid voor de gepubliceerde
artikels berust uitsluitend bij de auteurs.

De redactie behoudt zich het recht artikels in te
korten. Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag gereproduceerd of overge-
nomen worden zonder de schriftelijke toestemming
van de redactie. Bij toestemming is bronvermelding
– De Geus, jaargang, nummer en maand – steeds
noodzakelijk.

Het magazine van De Geus verschijnt tweemaal-
delijks (5 nummers). De nieuwsbrief van De Geus
verschijnt maandelijks (10 nummers).

Fred
Braeckman

Griet
Engelrelst

Thomas
Lemmens

Kurt
Beckers

Gerbrich
Reynaert

Annette
De Vos

Frederik
Dezutter

Freia
DeBuck

Karim
Zahidi

LIDMAATSCHAPPEN

Kunst in het Geuzenhuis: €12 op rekening
IBAN BE38 0013 0679 1272 van Kunst
in het Geuzenhuis vzw met vermelding
'lid KIG'.

Grijze Geuzen: €12 op rekening IBAN
BE72 0011 7775 6216 van HVV Leden-
rekening, Lange Leemstraat 57, 2018
Antwerpen met vermelding 'lid GG +
naam afdeling (bv. lid Gentse Grijze
Geuzen)'.

Humanistisch-Vrijzinnige Vereniging: €12
op rekening IBAN BE72 0011 7775
6216 van HVV Ledenrekening, Lange
Leemstraat 57, 2018 Antwerpen met
vermelding 'lid HVV + naam afdeling
(bv. lid HV Gent)'.

Vermeylenfonds: €10 op rekening IBAN
BE50 0011 2745 2218 van VF Ledenre-
kening, Tolhuislaan 88, 9000 Gent met
vermelding 'lid VF'.

Willemsfonds: €15 op rekening IBAN
BE39 0010 2817 2819 van WF Ledenre-
kening, Vrijdagmarkt 24-25, 9000 Gent
met vermelding 'lid WF'.

ABONNEMENTEN

De Geus zonder lidmaatschap: €13 op
rekening IBAN BE54 0011 1893 3897
van het VC-Geuzenhuis met vermelding
'abonnement Geus'. Prijs per los num-
mer: €2.

Het Vrije Woord gratis bij lidmaatschap
HVV en GGG.

Combinaties van lidmaatschappen met of
zonder abonnementen zijn mogelijk.

LIDVERENIGINGEN VC-G

**De Cocon, dienst voor Gezinsbegeleiding
en begeleid zelfstandig wonen vzw**
info: 09 222 30 73 of 09 237 07 22
info@decocon.be - www.decocon.be

De Geus van Gent

open van ma t.e.m. vr vanaf 16:00
zaterdag en zondag vanaf 19:00
info: www.geuzenhuis.be
09 220 78 25 - geusvangent@gmail.com

Feest Vrijzinnige Jeugd vzw

info: Thomas Lemmens - 09 220 80 20
thomas@geuzenhuis.be

Feniks vzw

info: www.plechtigheden.be
huisvandeMens - 09 233 52 26
gent@deMens.nu

Fonds Lucien De Coninck vzw

info: www.fondsluciendeconinck.be
fondsluciendeconinck@gmail.com

Humanistisch Verbond Gent

info: B. Walraeve - 09 220 80 20
hvv.gent@geuzenhuis.be

**Humanistisch - Vrijzinnige Vereniging
Oost-Vlaanderen**

info: T. Dekempe - 09 222 29 48
hvv.ovl@geuzenhuis.be

Gentse Grijze Geuzen

info: R. Van Mol - 0479 54 22 54
rvanmol@hotmail.com

Kunst in het Geuzenhuis vzw

info: Griet Engelrelst - 09 220 80 20
griet@geuzenhuis.be

Opvang – Oost-Vlaanderen vzw

Dienst voor pleegzorg

info: A. Roelands - 09 222 67 62
gent@opvang.be

SOS Nuchterheid vzw

In Gent, woensdag en vrijdag
(alcohol en andere verslavingen).
info: 09 330 35 25(24u op 24u)
info@sosnuchterheid.org
www.sosnuchterheid.org

UPV Gent

Info: Geert Boxstael
geert.boxstael2@telenet.be

Vermeylenfonds Oost-Vlaanderen

info: 09 223 02 88
info@vermeylenfonds.be
www.vermeylenfonds.be

Willemsfonds Oost-Vlaanderen

info: 09 224 10 75
info@willemsfonds.be
www.willemsfonds.be

Werkgemeenschap Leraren Ethiek vzw

info: thierry.vervoort@digimores.org
www.digimores.org

PARTNER

huisvandeMens Gent

Het centrum biedt hulp aan mensen met
morele problemen.
U kan er terecht van ma t.e.m. vr
van 9:00 tot 16:30
De hulpverlening is gratis!
info: Sint-Antoniuskaai 2, 9000 Gent
09 233 52 26 - f 09 233 74 65
gent@deMens.nu

NACHT VAN DE VRIJDENKER

AFTER PARTY
MET:
DJ'S GIGOLOS IN
RETIREMENT

Vrijdag 21 november
19u30

Geuzenhuis
Gent

Bas Haring
Etienne Vermeersch
Patrick Loobuyck
Tinneke Beeckman
Wouter Duyck

Hans Achterhuis
Dirk Verhofstadt
Karim Zahidi
Maarten Boudry
Gert Goeminne

Jean Paul Van Bendegem **Gie van den Berghe**
Farah Focquaert **Herman Boel** **Frederik Anseel**

EN VERDER: STAND-UP PHILOSOPHY, 'OP DE FILOSOFA'
VRIJ PODIUM, ...

TICKETS: WWW.NACHTVANDEVRIJDENKER.BE

FACEBOOK.COM/NACHTVANDEVRIJDENKER